

Jordi Dalmau i Corominas

L'excursionisme

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

30 GUIES

L'EXCURSIONISME

Jordi Dalmau i Corominas

69 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA d'ESTALVIS PROVINCIAL

Quaderns de la Revista de Girona. *Núm.* 69

Sèrie: Guies (Núm. 30)

Primera edició en català: Maig de 1997

Tiratge: 1.100 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la col·lecció:

Joan Domènech

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Martí Cama, Narcís Castells, Ramon Ceide,
Josep Clara, Josep M. Corretger, Marta Franch, Víctor Gay,
Jordi Mascarella, M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan
Miró, Joan Nogué, Narcís Puigdevall, August Rafanell, Josep
M. Rus, Erundí Sanz, Carles Sapena, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció administració:

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon (972) 20 57 00.

Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Secretaria i Distribució: Fina Poch

Fotocomposició i Impressió:

Palahí Arts Gràfiques, SC. Girona

ISBN: 84-86812-65-8

Dipòsit legal: Gi-704/97

LA NOSTRA PORTADA

La "Vint-i-quatre hores a muntanya",
del C.E. Olot, al Collsacabra.
(Foto: Francesc Corominas).

Índex

Situació	5
Cronologia.....	6
1. El paisatge incitant.....	8
— Paisatges de varietat.....	10
2. Més que un paisatge.....	12
3. Excursionistes o muntanyencs.....	14
4. Crònica d'identitats.....	16
5. Fins al peu de la pujada.....	18
6. Per no perdre el nord.....	20
7. Els incomptables camins.....	22
8. La muntanya, tota una escola.....	24
9. La colla, el nucli.....	26
10. Mirant el cel.....	28
11. Les entranyables rodalies.....	30
— La muntanya de Sant Sebastià.....	32
12. El segle de les imatges.....	34
13. Lletres de muntanya.....	36
14. Els fulls més senzills.....	38
15. Una font de bon humor.....	40
16. Motxilla ecologista.....	42
— L'actitud conservacionista envers el paisatge.....	44
17. Terra de voluntaris.....	46
18. Santuari a la vista.....	48
— L'heretge al santuari.....	50
19. Rutes i romiatges.....	52
20. La gran trobada.....	54
21. Flora, fauna i graella.....	56
— Parc natural Guillerics-Collsacabra.....	58
22. La cançó de muntanya.....	60
23. Temps de competició.....	62
24. L'alta muntanya i més.....	64
25. La nit, el cau del silenci.....	66
— Fosca al Bassegoda.....	68
26. Cabanes i refugis.....	70
27. La desgràcia fa dreuera.....	72
28. Muntanya de guerra.....	74
29. Les marxes populars.....	76
30. Un feix de curiositat.....	78
31. L'excursionisme científic.....	80
32. Les fites més mudes.....	82
33. Els camins sempre foscos.....	84
34. Quan la muntanya és blanca.....	86
35. El camí de la corda.....	88
36. La dona excursionista.....	90
37. L'insòlit i l'aventura.....	92
Bibliografia, agraïments i procedència de les il·lustracions ...	94

Situació

L'excursionisme, tocant la terra, es troba amb la ciència geogràfica i aquesta el proveeix de la seva eina predilecta, el mapa. A còpia d'enlairar-nos, el mapa ens permet dominar una bona extensió del país. El mapa sembla allunyar-nos de la realitat. Els noms del mapa, de tan solemnes, resulten freds. No hi caben gaires noms, però la retolació sempre compta amb els Pirineus, el Montseny, les serralades Transversal i Litoral, i uns pocs més. Però els nostres paisatges de privilegi són més vius que qualsevol lletra o ratlla impreses, i mouen a caminar: a traspassar el mapa. Tenim muntanya a la carta.

Per això, l'excursionisme es confecciona incomptables mapes fets a la mesura humana. La terra, anant a peu, és limitada. Amb un mapa més local es pot paladejar un massís muntanyós, una travessa de carenes amb detall meticulós de camins i dreceres, pics i valls, arbredes i torrents. L'excursionista s'estima aquests mapes entranyables perquè sembla que li parlin directament. Són les amarres.

El mapa de situació d'aquest quadern és obligadament un llindar. Esdevé signe de paternitat de tots aquells altres mapes, croquis i nòtules que guien per senders discrets, els quotidians de l'excursionisme.

Al darrera del mapa es realitza molt de camí amb descobertes incloses. A vegades és l'encontre amb un monument amagat a l'Alta Garrotxa o amb un de lluït a la serra de Verdura, com nusos que la nostra identitat nacional va deixar-hi en teixir el tapís de la història. Altres vegades és la descoberta del món botànic, o el llenguatge dels núvols.

És aquest el magnífic ventall de possibilitats que ofereix l'excursionisme, més enllà d'un mapa. En el de situació que acompanya aquest text, hi hem inclòs, a més, els punts que identifiquen els llocs on hi ha centres excursionistes, ja siguin federats o en procés de federació. En conjunt, ajuden a donar una idea de la importància del moviment.

Cronologia

- 1873** Primera excursió de Jacint Verdaguer al Pirineu.
- 1876** Fundació de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques.
- 1878** Fundació de l'Associació d'Excursions Catalana.
- 1879** Artur Osona publica *Excursió a la muntanya del Montseny per un propietari de la vila de Breda*. Es tradueix al castellà i al francès.
- 1880** Primera travessa pirinenca oficial: Ripoll-Núria-Puigmal.
- 1886** Publicacions: *Records d'un excursionista*, de Carles Bosch de la Trinxeria. Poema *Canigó*, de Jacint Verdaguer. Gran influència sobre l'excursionisme.
- 1891** Es fusionen l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i l'Associació d'Excursions Catalana. I neix així el Centre Excursionista de Catalunya (C.E.C.)
- 1894** Primera excursió hivernal a Núria.
- 1896** Font i Sagué publica el *Catàleg Espeleològic de Catalunya*, amb descripció de 333 cavitats explorades.
- 1902** Cèsar August Torras inicia la publicació de les seves *Guies del Pirineu català*.
- 1908** Excavacions a Empúries, dirigides per Josep Puig i Cadafalch i Pere Bosch i Gimpera.
- 1909** Inauguració del xalet-refugi d'Ulldeter, al Pirineu. És obra de l'arquitecte Jeroni Martorell.
- 1913** Fundació del Centre Excursionista de Bas.
- 1918** Primera excursió amb esquís al Puigmal.
- 1919** Fundació del Grup Excursionista i Esportiu Gironí (G.E.i.E.G.)
- 1924** Miquel Santaló escriu al Butlletí del G.E.i.E.G. els objectius que es proposa l'excursionisme.
- 1925** Inauguració del refugi de muntanya de la Molina.
- 1927** Josep M. Batista i Roca inicia els "Minyons de Muntanya".
- 1931** Inauguració del tren-cremallera Ribes de Freser-Querolbs-Núria.
- 1933** Neix la Unió Excursionista de Catalunya, (U.E.C.) pel canvi de nom de l'entitat que fins aleshores era Unió Excursionista de Barcelona.
- 1935** Fundació del Centre Excursionista de Camprodon.

- 1936** Comença la Guerra Civil Espanyola. En aquest moment hi ha registrades 146 entitats excursionistes a Catalunya.
- 1939** Implantació policial del salconduit fronterer que restringeix l'accés als Pirineus i Prepirineus.
- 1945** Fundació del Centre Excursionista Montclar, de Sant Feliu de Guíxols.
- 1946** Fundació del Club Excursionista Ripoll.
- 1952** Fundació del Centre Excursionista de Banyoles.
- 1954** Fundació de la Unió Excursionista de Catalunya (U.E.C.) de Girona.
- 1959** Inauguració del nou xalet-refugi d'Ulldeter.
- 1959** Inauguració del refugi de Coma de Vaca, al Pirineu de Núria.
- 1965** Primera Marxa dels Quaranta quilòmetres, de Banyoles.
- 1966** S'inaugura el refugi de Comanegra, a l'Alta Garrotxa.
- 1967** El G.E.i.E.G. obre el refugi de la Freixadella, a Falgars.
- 1969** Fundació del Centre Excursionista de Besalú.
- 1970** Fundació de la Colla Excursionista Cassanenca, Cassà de la Selva. Fundació del Centre Excursionista d'Olot. Fundació del Grup Muntanya, de Sarrià de Ter.
- 1975** El Centre Excursionista Empordanès, de Figueres, publica *Guia del romànic de l'Alt Empordà*, de Sebastià Delclós. Fundació del Club d'Esquí Girona.
- 1976** Es constitueix l'entitat Amics de l'Alta Garrotxa.
- 1978** Fundació del Centre Excursionista de Salt.
- 1982** Rècord absolut de la pujada al santuari dels Àngels. Joan Collell hi inverteix un temps de 34'26".
- 1995** Exposició itinerant "Bella pedra vella", que commemora quinze anys de restauració de monuments, molts d'ells relacionats amb l'excursionisme. Un CD Rom interactiu mostra 1.500 imatges de 382 monuments restaurats.
- 1996** Fundació de la Colla Excursionista Sant Julià de Llor.

EL PAISATGE INCITANT

1

8

El paisatge és l'apreciació visual d'un territori. És com un ésser viu: ha estat creat, es transforma i pot desaparèixer. És objecte d'estudi, de veneració i també de maltractament. Viatgers i turistes, iniciats -per bé que de manera diferent- busquen paisatges amb innegable curiositat. Però el paisatge té un valor afegit, que és la presència humana. I aleshores esdevé una combinació d'elements diversos, locals i humans, peculiars, d'una gran riquesa.

La visió d'un paisatge depèn dels ulls amb què es miri. Un artista pintor veu l'escena molt diferent de com l'observa un historiador, o un urbanista; i un pagès, arrapat a la terra, s'ho

*El record,
també incitant,
d'un paisatge
avui submergit:
St. Romà de
Sau.*

mira diferent d'un turista, que no s'hi atura mai. Per això, totes les incitacions de què és capaç un paisatge són aprofitades com a recursos actius i vàlids de progrés humà. Podem invocar, ara mateix, el paisatge com a font inspiradora d'art i literatura, una vertadera deua inesgotable. Podem recordar que el paisatge és un continu recurs d'ensenyament. I també terapèutic. La revista *Crònica*

d'ensenyament presenta un seminari titulat "el gust per la lectura", en el qual el paisatge és el protagonista, en les seves facetes urbana, d'itinerari, fantàstica, i també com a element hostil. Quant al recurs terapèutic, el valor del paisatge ocupa un lloc preferent en algunes tècniques de control mental, que fan situar la persona davant d'un paisatge escollit per dur-la a un

relaxament personal, aprofitant que en la ment romanen sensacions i records lligats a un paisatge ple de valors constructius. La pedagogia i la teràpia, en aquests dos casos, entren per la porta gran en la ciència del paisatge que s'elabora actualment.

Més enllà de la ciència amb el seu toc de serietat i -per què no- de quadre sinòptic, hi ha la vivència, la visió íntima, a la qual han d'acabar rendint-se fins i tot els científics. El paisatge càlid, viscut, mou a una presa de consciència, entrançable, menys rigorosa que qualsevol esquema. Quan això es produeix se'ns posa a davant un motiu més per a l'enamorament dels nostres horitzons.

El paisatge admet infinites contemplacions perquè les persones som irrepetibles i tothom és capaç de fer, del paisatge, una interiorització amb segell propi. L'impacte paisatgístic és, decididament, íntim i revelador de la personalitat de qui el contempla, de la sensibilitat de qui el viu.

*La presència incitant
de la serra del Cadí,
des de la Cerdanya.*

El paisatge

“El paisatge per si sol no existeix. Només existeix quan hi ha algú que el mira. Hi ha, ben segur, diferents maneres de veure el paisatge. L'home l'observa, s'insereix en ell, l'habita, entra a formar-ne part. El paisatge es veu amb els ulls, però també se sent amb l'oïda i fins es respira.

Retrobar un paisatge estimat és retrobar alguna cosa de tu mateix. Però ni tu no ets el mateix ni és el mateix paisatge. Només el pintat és immutable.

El paisatge és vehicle de somnis. Un jardí que s'endevina darrera un mur, un camí mig perdut vora un torrent: espais on el somni floreix. El paisatge interior és com una escala de cargol que comença i acaba en un mateix

punt. El vol d'un ocell és com una pinzellada fugissera dins el paisatge. El paisatge imaginari te'l pot descobrir una pedra, l'escorça d'un arbre, una vella paret castigada per la pluja.

La llum estructura el paisatge; la boira el dissol.

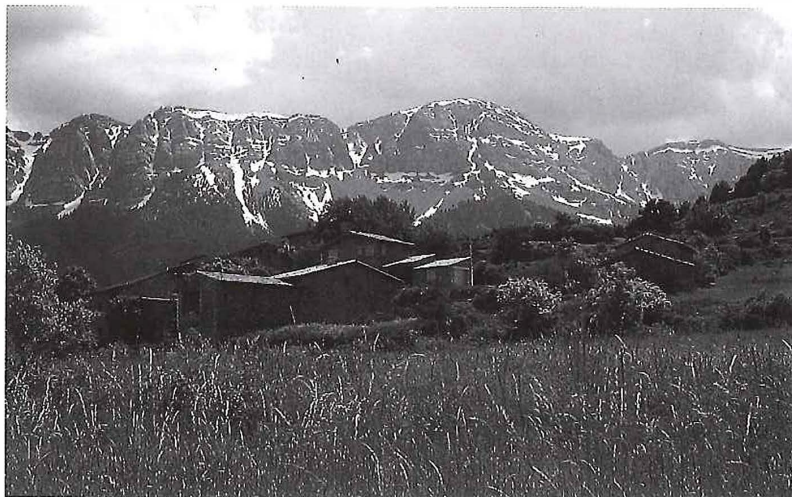
El mar sol: la pura abstracció del paisatge.

El volcà en erupció: la paraula arrabassada del paisatge.

El volcà apagat: la dormida del guerrer.

La dansa dels arbres al bosc és com una cavalcada de somnis”.

RÀFOLS-CASAMADA, Albert
Pintor
El Fluvià com a pretext
Diputació de Girona, 1993

L'afirmació del país va haver de fer-se precisament caminant.

EL DE L'ESCRITOR

“Quan Espinàs surt i es consagra a l'excursionisme ho fa com qui va a treure la pols dels arxius de la memòria. Un caminant era abans la mínima expressió del transport. Ara, en canvi, només el sabem veure com un pobre accidentat a qui el seu vehicle ha abandonat a la seva sort. Els camins, aquesta maroma indecisa que uneix tots els funàmbuls de la vida, s'han anat descuidant i perdent entre les bardisses. El camí només ho és quan s'hi camina i a finals d'aquest segle seran molts els senders esbarriats i les fonts eixutes. Serà aleshores quan rellegirem l'Espinàs.

L'autor camina i va de poble en poble simplement perquè el nostre guia no és un excursionista dogmàtic. Són paisatges vius on el més immutable és precisament la gent que s'hi mou. Un viatge a peu no és un informe de la Unesco ni tan sols un reportatge del National Geographic. La personal escola de la mirada on imparteix l'Espinàs té present que la mirada de l'home no és el mateix que la mirada fotogràfica. L'anar a peu, a Catalunya, respon al temps en què l'afirmació del país va haver de fer-se precisament caminant i on el paisatge va ser la metàfora d'una bandera perseguida. Durant molts anys, Catalunya va

haver de ser redescoberta amb la reconquesta pacífica d'una societat civil que no en tenia prou amb la llengua i que necessitava un país per explicar-lo i explicar-se”.

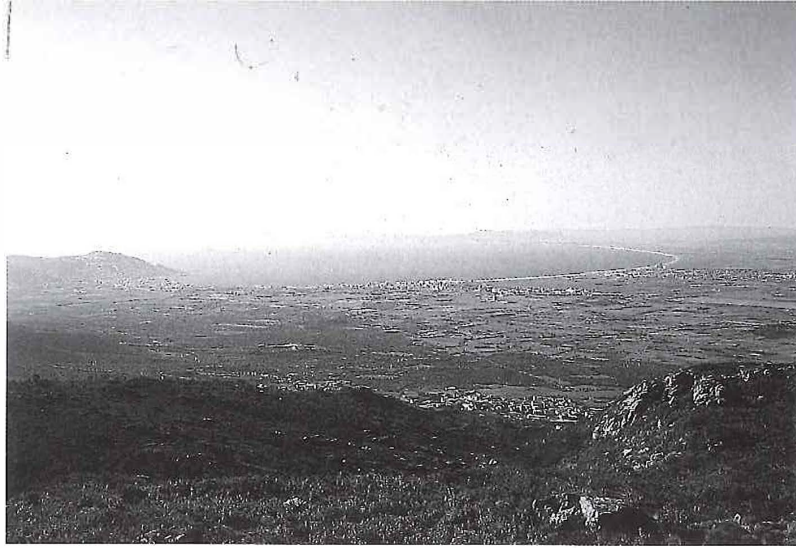
Joan Barril

Pròleg a *Viatges a peu*,
de Josep M. Espinàs

EL DE L'ARTISTA

“És l'art de Coll Bardolet una mutació contínua de llums i de colors, el joc prodigiós de la vida, l'estremiment irrepetible d'una flor sobre la qual ha anat a caure impensadament un raig de claror tot obligant-la a encendre's. Són aquests colors les estrofes d'un càntic generós a la germana terra: a les oliveres que es retorcen, a les mimoses que floreixen dins el cor de l'hivern, al silenci d'una plaça nevada, als arbres que s'esqueixen, al color blanc de les coses blanques: blanc de calç, blanc de llum, blanc de cel, blanc silenciós de la neu, a la terrible serenitat blanca de la mort, als balls de la gent, a la violència cromàtica de les festes del poble.

Són, els paisatges de Coll Bardolet, un retorn a la pau meravellosa del camp. Tot era verd al

L'enginyer F. Macau descobreix un secret de la badia de Roses.

Paradís perdut i els arbres creixien tendres i bells, sense grops, sense branques trencades. Tot era verd, i groc, i roig, i blau, al Paradís. Aquestes teles vénen a recordar-nos que el Paradís ha existit alguna vegada, ni que sigui en un instant fugaç, ni que sigui, tan sols, dins l'ànima de l'artista.”

Gabriel Janer Manila

EL DEL TÈCNIC

“Els rosincs asseguren que el Golf és el millor camp de regates de la Mediterrània. Fa anys que l'enginyer Frederic Macau va descobrir un altre secret de la badia de Roses: la seva forma es correspon a dues el·lipses tangents i la raó entre llurs eixos principals és exactament el famós nombre d'or descobert pels grecs, la divina proporció dels renaixentistes, la secció àuria de Leonardo, la joia geomètrica de Kepler, la regla universalment acceptada com a cànon clàssic de bellesa. La badia té, doncs, la mateixa proporció que presideix la piràmide de Keops, el Partenó d'Atenes o el Naixement de Venus, de Botticelli. I aquesta harmonia

daurada val més que l'or de les medalles olímpiques.”

Narcís-Jordi Aragó
L'Empordà d'anar i tornar

Els eixos de les dues el·lipses de la badia de Roses són de 8,6 km i de 13,9 km, i per tant llur relació és:

$$8'6 / 13'9 = 0'618705$$

la qual coincideix, amb un error molt petit, amb el valor de la relació àuria: 0,618035.

Dibuix de Coll Bardalet.

MÉS QUE UN PAISATGE

2

El mirall pirinenc eleva el paisatge a categoria.

12

En la diversitat de reaccions -o contemplacions- davant del paisatge, destaca la de l'excursionista, per la seva singularitat al marge de tot encasellament. Joan Maragall es va engrescar profundament en l'excursionisme arran d'una experiència juvenil: ell havia nascut al carrer de Jaume Giralt, al cor del barri vell de Barcelona, un carrer estret i ròneg; en sortir un dia de la ciutat per la banda del Vallès va fer una descoberta tan vibrant de la natura, se li va eixamplar tant l'esperit, que ja no va deixar de buscar paisatges nous, vitalistes i engrescadors. Ell mateix deia, quan es referia a l'excursionisme i el volia comunicar als altres, que no és un esport, ni un esbarjo, ni un

estudi, sinó que és un amor. Va fer del paisatge un interlocutor perdurable.

L'excursionista, que s'acosta al paisatge, fa una síntesi de tots els valors que, un a un, podria trobar-hi un pintor, un jardiner, un geògraf, i tota la gamma dels diem-ne professionals.

A Catalunya l'excursionista posa a aquella síntesi de la seva visió una sensibilitat especial. Al darrera de cada quadre descobert fent camí hom treu del sotabosc i dels cims els orígens, tan llunyans i tan propers, de l'ànima col·lectiva. L'excursionista potser no ho sabrà explicar, però desplega una saviesa i un sentiment de percepció del país inequívocs.

Després poden venir els enginyosos de les arts i de les lletres a donar cos a l'expressió de les excel·lències de la natura, però la primera descoberta és atribuït indiscutible de l'excursionista. I, gràcies a ell, el tresor cultural s'enriqueix amb una íntima relació entre mentalitats preclares de la nació i gent que del caminar n'ha fet una nova manera de descobrir on es recolzen les xarneres de la nacionalitat.

En un sol excursionista pot confluïr-hi un petit cúmul

d'afeccions i mentalitats: naturalistes, cantaires, arqueòlegs, historiadors... El paisatge és un paradís llegendari. Als cims de les muntanyes s'hi aprèn a descobrir el nostre tarannà, entre el seny i la rauxa. Travessant valls s'olora la fortor del bosc calent. L'experiència és molt millor que no pas llegida en els llibres. L'acolliment d'una fageda o l'aigua d'una font presten imatge i símbol a l'hospitalitat d'un país de marca, encreuament constant de civilitzacions.

La natura que petja l'excursionista és més que un quadre plàstic. Un teòric diria

Sant Martí del Canigó, més que un paisatge és un encís.

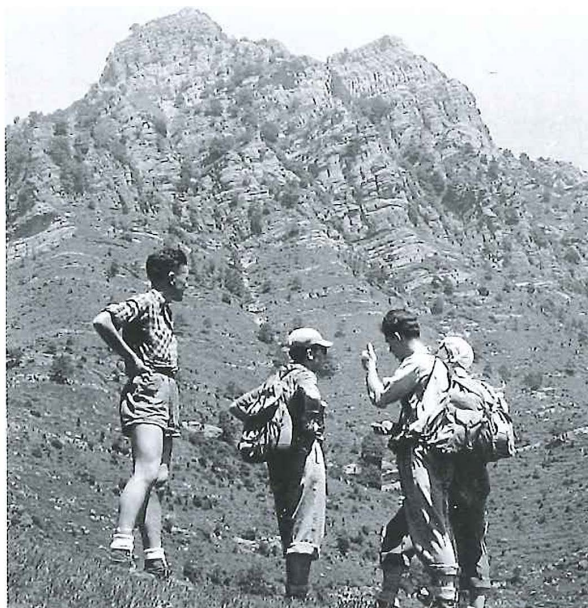
que dues rieres s'aiguabarregen; un excursionista diu que les rieres es petonegen, o bé ho fa dir per un poeta al qual li explica amb imatges gràfiques irrepetibles. Perquè l'excursionista distingeix els paisatges, amb els seus trets peculiars. Per exemple, s'ha dit que el Pirineu és heroic i que el Montseny és amable, tota una precisió de qualitat. I són retobats monuments artístics i belleses naturals potser oblidats per mancances seculares de relacions públiques del conjunt del patrimoni nacional. Aleshores l'excursionista palpa

Queralbs és un nus de pedra deixat al teixir de la història.

els orígens, beu a les fonts, arriba a les arrels d'aquella no teòrica nacionalitat. És la veritat del valor cívic i patriòtic de l'excursionisme. Els mil·lenaris camins de les nostres muntanyes menen a les tradicions, a la història, a la llengua, a la cultura total, a entendre una manera de ser, col·lectiva i treballada. L'estimació a la terra és enforçada, i la identitat, més perfilada. Aleshores la possible soledat viscuda als cims de les muntanyes es transforma en vida més decidida i participada. Sortir de casa pot començar buscant una certa col·lecció de trossos de natura, però té la virtut d'anar més endins: allò que es veu, es mira i es contempla esdevé més que un paisatge natural.

EXCURSIONISTES O MUNTANYENCS?

3

*Són excursionistes.
No hi viuen aquí,
només hi passen.*

14

Una cosa és anar a la muntanya i una altra és viure-hi. En aquesta distinció hi ha un principi d'entesa per a evitar una possible acusació d'intrusisme. En el camp lingüístic, és clar. Albert Jané té la doble condició d'home de lletres i home d'excursions, i aporta una total neutralitat, d'absoluta bona fe, quan assenyala que els autèntics muntanyencs són els ramaders d'altura, els llenyataires, els carboners, els traginers, els guies de muntanya, els quals viuen allí -o més ben dit, hi viuen, en altre temps- explotant els recursos naturals de les terres altes. Posats a estendre'n el sentit, també haurien de ser muntanyencs aquells que

anaven muntanyes amunt buscant-hi una altra manera de viure, com ara els captaires, els marxants, rodamons, ermitans i d'altres. Muntanyencs, tots ells, per bé que aquesta denominació d'origen no ha pogut resistir gaire el pas del temps perquè el col·lectiu -ben nombrós unes dècades endarrera- ha minvat notablement tant en oficis -els esmentats- com en població que s'hi dediqui.

Hi ha, això sí, un reconeixement dels valors ancestrals que aquells muntanyencs encarnaven i que sovint són invocats com a salvaguarda de les identitats d'un poble. La muntanya, la Catalunya vella, l'antiguitat, es van posant a la

boca amb desig de capitalitzar els orígens. I en aquest context, quan l'excursionisme posa nom a les persones que el practiquen, es pot caure en el parany de dir-los muntanyencs, com si es volgués fer-los participar d'aquella reserva d'identitat. Seria complaure's en la denominació manllevada de muntanyencs, com si es busqués un entroncament amb aquells avantpassats que vivien a la muntanya. Hem de creure que, en el fons, voler-se apropiat del terme és un homenatge que es fa al muntanyenc històric.

L'excursionista té uns objectius tanmateix ben diferents dels que té o tenia el muntanyenc. Quan l'excursionista arriba a la

muntanya i hi roman pocs dies, té un propòsit diferent del de viure-hi. Fa una excursió, hi va a caminar, veure, admirar-se, conquerir un cim, afanyar-se en una exploració més o menys nova. Tot això no té res a veure amb el conreu d'un camp de secà o amb la tala d'un bosc, tasques pròpies d'un muntanyenc. L'excursionista moltes vegades es pot preguntar per què la muntanya l'atrau tant, i no troba resposta fàcil d'expressar amb paraules.

En Marcel·lí, de Beuda, és un muntanyenc: fa carbó vegetal.

Ple de paisatge

Hi ha una feliç coincidència entre el treball de l'escriptor i el caminar de l'excursionista: esprémer l'essència de la terra.

“Com em serà plaent llançar-me amb tu a la ruta. Passarem pels nostres camins, i és duent-los la teva obra per senyal que la gent ens coneixerà. A la teva veu tèbia d'humanitat i roent de tan catalana, s'obrirà com un ample portal la seva hospitalitat i, com a recer de pau, un lloc preferent de vora el cap de taula. I no seràs tu qui els parlarà sense un sentit de terra. Universal com és el tema del teu cant, potser com

cap altre, tu l'has fet tan de casa, que ningú, ni el nostre infant més petit, no el confondria amb cap altra terra. És també per fidelitat a la terra que et fou donada una sensibilitat que fa que no sols t'hagis sabut fer ressò de totes les seves veus i les seves dites, sinó que, superant-les, hagis esdevingut tu mateix font d'altres de noves que el poble ara escoltarà com a seves. Així, amic, serà el teu cant: ple d'humanitat, de sentit terral i de paisatge.”

GASSOL, Ventura
Pòrtic a *Les bruixes de Llers*,
© Carles Fages de Climent

Potser el porta una passió o un sentiment, dirà, i potser no acabarà de dir que l'ingredient de l'aventura també el mena als cims. Unes raons que mai no comprèn el muntanyenc del

terròs, fet i pastat de seguiment familiar, laboriós, tenaç, però poc imaginatiu, amb unes fites sòlides però molt localitzades.

Les fites de l'excursionisme són amples, a quatre vents. Fins i tot a vegades semblen inabastables o il·lusòries.

Llegim, per exemple, l'article primer dels estatuts del Centre Excursionista de Besalú, que proclama ser una escola on es forja el caràcter de la persona en contacte amb la natura i on s'estudien i s'estimen les coses de la nostra terra, perquè aquests són els fins encomanats a l'excursionisme.

CRÒNICA D'IDENTITATS

4

16

L'excursionisme té una crònica que fa trena amb la mateixa història del país. Reduint-ho difícilment a esquema, són quatre etapes: els inicis creatius, la crescuda joliosa, el forçat tancament, i la represa moderna.

L'excursionisme comença a caminar com una manifestació de la Renaixença. Els Jocs Florals en són el vehicle culte, salven una llengua, però falta quelcom que faci popular la revifalla: apareix l'excursionisme, que posa a l'abast aquell esperit renaixent. Els excursionistes són els portaveus de la curiositat, estimulada fent camí, i hom busca sortir a descobrir llocs, noms, inquietuds: identitats, a la

fi. No hi manca mai l'encoratjament de la paraula precisa, com aquella de Joan Maragall: "mai pot estimar un home tota la terra si no comença per aquella de la qual és format". L'excursionisme adquireix una profunda significació, en aquells inicis.

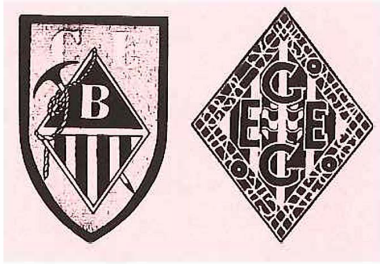
Quan creix, l'excursionisme ho fa esplèndidament. Des de la creació de les primeres entitats excursionistes hi ha una voluntat -romàntica, per què no- d'operació de salvament. El 1876 es funda l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, que després serà Centre Excursionista de Catalunya. Rubió i Lluch, el 1915, diu que a la llar de l'excursionisme s'ha encès el

Col·locació d'una creu a Bastiments. 75è aniversari del G.E.i.E.G. 1994.

primer caliu de la prosa científica catalana. Els mateixos noms de les agrupacions porten grans ressonàncies: Atlàntida, Pàtria, Mai Enrera, Pensament, Mossèn Cinto, Montserrat, Els Segadors. El començament del segle XX desvetlla ja entre els excursionistes gironins la creació d'entitats. El 1913 es funda el Centre Excursionista de Bas. El 1919, el "Grup" Excursionista Gironí, que el 1922 ja es diu G.E.i.E.G. Arreu,

les entitats esdevenen vertaderes universitats populars: aprofundeixen la voluntat de divulgació, imparteixen cursos d'arqueologia, arquitectura, geologia, botànica, que són la crosta del paisatge contemplat, però es passa també a cursos de literatura i música catalanes. Des de Girona, Miquel Santaló escriu en el butlletí del G.E.I.E.G. l'any 1924 els objectius dels excursionistes: catalogar els in comptables monuments que es troben, fotografia i arxiu de material, biblioteca, recull de cançons i agermanament amb altres entitats. Més tard, presidint la mateixa entitat gironina Estanislau Aragó, s'instal·la una taula geogràfica al cim de les Pedreres i es projecta una guia de les Gavarres. El 1935 es funda el C.E. de Camprodon.

Al 1936 comença una fase obscura. L'excursionisme tanca, per guerra i postguerra. Fets bèl·lics, en la negació de la pau que fomenta l'excursionisme, i fets dictats pel bàndol guanyador després, porten tristesa i

renúncia. Algun excursionista és perseguit per haver escrit en català en el llibre de registre del pedró d'un cim. De les 236 entitats excursionistes existents a Catalunya el 1936, només se'n refan 20, el 1940. En la imposició d'un canvi de nom hi ha tot un símbol: al 1940, la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya s'ha de dir *Delegación Regional de la Federación Española de Montañismo en Cataluña*. A la postguerra preocupa, a l'autoritat, que amb

l'excursionisme torni aquell esperit renaixent. Es veu bé, però, que l'excursionisme es lligui amb la pietat, i apareix una manifestació espiritualista que pot entronitzar i coronar imatges i restaurar ermites. Hi ha tensions puntuals, això sí, a les entitats clàssiques: l'any 1948, el local de la Unió Excursionista de Catalunya, de Gràcia, encara és víctima d'una agressió, relacionada amb unes banderes catalanes que han aparegut a Montserrat.

La represa de l'excursionisme es va fer a poc a poc, amb consciència d'una esperada

transició. Així, les comarques gironines s'omplen d'entitats, amb tot el seny i amb tota la discreció: Bescanó, 1940. Ripoll, 1946. Montclar, de Sant Feliu de Guíxols, 1949. Als anys seixanta: Figueres, Llagostera, Ribes de Freser, Besalú, Amer i Sarrià de Ter. Dels setanta cap aquí són Olot, la Jonquera, la Bisbal, Cassà de la Selva, Maçanet de la Selva, Sant Hilari i Tossa. Les entitats gironines entronquen perfectament amb els principis originals de l'excursionisme. Per exemple, quan un grup d'excursionistes locals són cridats el 1952 per l'Ajuntament de Banyoles a fi de crear una entitat excursionista, ben aviat s'inicien accions com promoure la reconstrucció de l'església de Porqueres, la

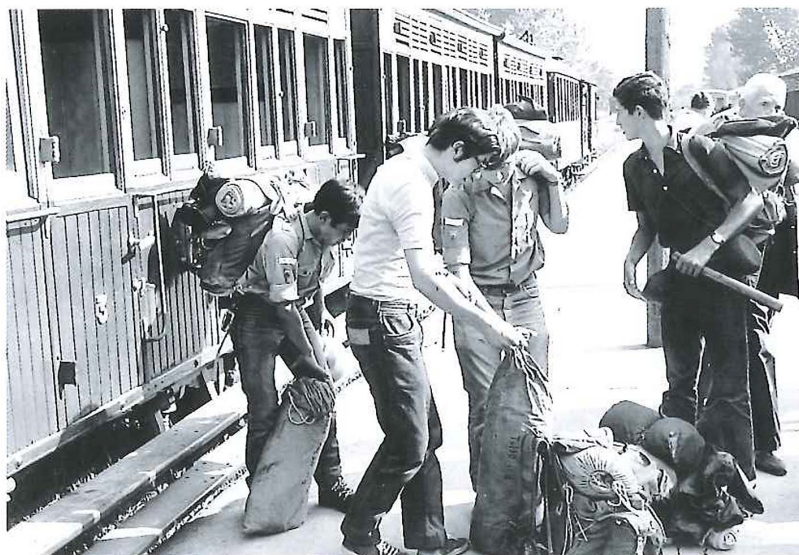
17

col·locació d'una campana al santuari de Rocacorba, concursos fotogràfics, institució de l'aplec de Sant Aniol d'Aguja i la restauració de la font de Sant Nicolau. Tot un ventall de diversitat, un gloriós patrimoni de l'excursionisme.

FINS AL PEU DE LA PUJADA

5

La inoblidable tercera del carrilet dels excursionistes.

18

El nostre país és muntanyós. Una benedicció per als excursionistes. Totes les comarques gironines posseeixen muntanyes, altes o baixes, difícils o fàcils. Si a Catalunya hi ha un deu per cent de territori muntanyós, les comarques gironines no es queden pas enrera. Però aquest accident geogràfic tan estimat que és la muntanya no és al davant mateix de casa. Cal fer un desplaçament per a poder iniciar la pujada. Els mitjans de transport són, inevitablement, un element primordial de l'excursionisme. Condicionen necessitats i servituds del desplaçament. Els mitjans de transport han contribuït al desenvolupament de la

psicologia col·lectiva de l'excursionisme, i el progrés tècnic d'aquest segle XX ha aportat uns trets diferenciadors. Curiosament, hi ha fites comunes a la història dels mitjans de transport i de l'excursionisme. Una d'aquestes coincidències és la inauguració del ferrocarril de la línia a Ripoll i a St. Joan de les Abadesses, que tingué lloc quan s'iniciava, també, l'excursionisme.

Organitzar una excursió, en els temps de la migradesa de transports, és tot un repte. Carreteres i trens no són pas cap model de bon servei. Envestir els Pirineus és resoldre una combinació complicada d'horaris, autobusos regulars i trens, encara escassos.

L'anomenat pirineisme es retarda per les dificultats de comunicació. Es pot parlar de vertaders expedicionaris. Però la mateixa penúria d'arribar a totes les muntanyes fa desenvolupar una altra activitat: l'acampada. Si és difícil assolir el peu de la muntanya, una vegada s'hi arriba cal relaxar-se, allargar l'estada, preparar l'excursió per aprofitar-la totalment. I com que les combinacions de trens i autobusos són tan estrambòtiques no permeten, sovint, tornar el mateix dia. Així és com creix l'acampada. Descobertes les seves satisfaccions i els seus encants, continua l'excursionisme plantant

les seves tendes, cada dia més perfeccionades i agradables.

Hi ha una època daurada, socialment parlant, amb les organitzacions de transport col·lectiu. Un autocar ple d'excursionistes, compartint objectius, cants, camins, esmorzars i dinars, és la millor imatge gràfica de l'amistat. Resol, també, la possible falta de coneixements o d'informació d'itineraris, dreceres i dificultats. L'excursió col·lectiva a les muntanyes i el viatge d'un autocar per aquelles carreteres del dimoni són un inesborrable record de l'època -per entendre'ns- anterior al sis-cents utilitari.

Però el gran recordat pels excursionistes és el tren d'Olot. El 1893, el director de la seva construcció, Cels Gomis i

Mestres, no es podia pas pensar que aquella línia de paisatge amable, continu, sedant i excitant alhora, esdevindria una insubstituïble col·laboradora i fidel servidora de l'excursionisme gironí. Diverses generacions, amb la línia del tren Girona-Olot, descobreixen in comptables camins com qui diu a peu d'estació: la Salut de St. Feliu de Pallerols, el Far, Puigsacalm, Cabrera, el Coll, Santa Bàrbara, Santa Brígida, i els in comptables paratges i fonts. El fum i el carbonet entren als vagons de fusta tronada i s'hi barregen amb les motxilles dels excursionistes apilonats.

El tranquil recorregut veu una certa modernització, però és insuficient, i el tren d'Olot desapareix l'any 1969. Semblants records entranyables porta el tren cremallera de Núria, que des del 1931 envesteix les anfractuositats de Ribes de Freser a Núria, per Queralbs. Però el tren cremallera sí que rep una injecció forta de modernitat i continua el viatge amb renovada energia, al servei d'un excursionisme que sempre li ha fet confiança.

Hi ha un fet evident que altera la psicologia de l'excursionisme. És la irrupció del vehicle familiar

Els excursionistes retenen imatges del darrer viatge del tren d'Olot. Any 1969.

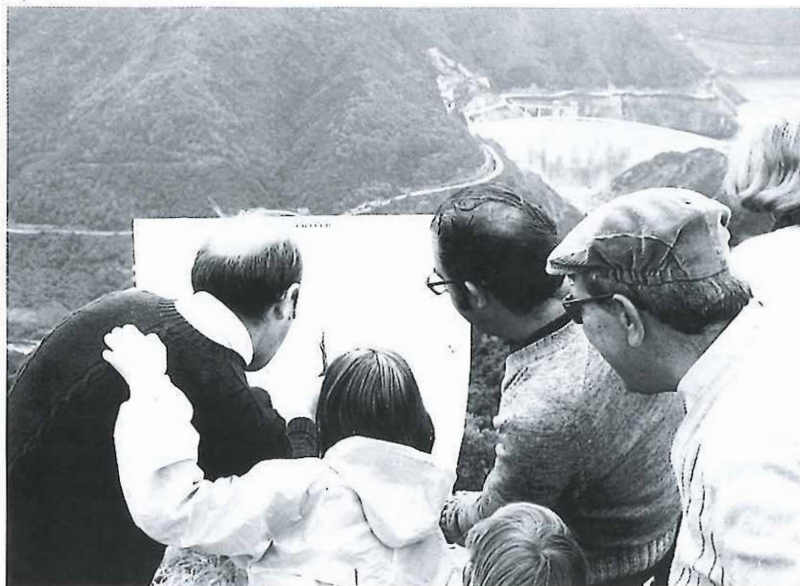
en la nostra societat, i més tard la de l'anomenat tot terreny. Amb ells, les muntanyes són més a prop. Tot anirà canviant. I en qüestió de distàncies encara hi ha un altre element a tenir en compte: la televisió, que ens acostuma a fer-nos conèixer més món i ens acostava les muntanyes al menjador de casa. Pot ser, també, una crida de les muntanyes. La distància, la real, sí que existeix, i els excursionistes ho saben prou bé. Per això fa temps que -passi el que passi- ells no paren de caminar.

Portada del setmanari Presència. Dibuix de Jordi Soler; 1969.

PER NO PERDRE EL NORD

6

La colla es topa amb la presa de Susqueda i la situa al mapa.

20

L' accés a les muntanyes és part de l'essència de l'excursionisme, tant com aquell instant definitiu d'assolir un cim. Camins i coronaments són dos temps d'una mateixa voluntat. Pujar una muntanya té un aspecte d'esforç físic i un altre d'informació, per no perdre's. Els veterans guien els novells, però sempre hi ha una primera vegada. Abans d'emprendre una sortida, l'excursionista es fa sovint un mapa mental, fa córrer la imaginació i ja s'hi troba. Però, és clar, continua essent inevitable comptar amb algun element que dibuixi l'exactitud i, si és possible, amb algun text explicatiu.

L'excursionisme disposa sortosament de mapes des dels

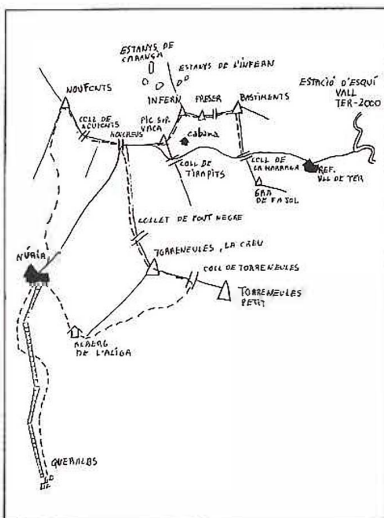
primers anys. El 1923 apareix al butlletí del C.E.C. un mapa del Cadí, escala 1:50.000, per bé que no és elaborat per a fer excursionisme sinó prestat generosament per una empresa hidroelèctrica. El primer mapa pròpiament per a excursionistes és el del Montseny. L'elaboració del mapa de fonts estatals es demora, els excursionistes tenen pressa i l'encomanen a un enginyer topògraf.

Els mapes de l'excursionisme tenen la virtut de girar el concepte que se'n dóna sovint a les aules d'ensenyament. Un mapa era un trist magatzem de ratlles i noms. Per a l'excursionista és el lloc que ell petja i conquereix, amb noms que aprèn tot caminant. El mapa

l'ajuda a una mena de possessió de la terra, i aquell paper imprès confirma, realment, l'existència dels indrets. El bon excursionista s'estima els mapes com un excel·lent treball de síntesi de la terra que, així coneguda, fa apreciar més la geografia com a ciència d'aquella mateixa terra.

Les guies escrites són la mà dreta dels mapes. O, potser, el cor. L'excursionisme català es pot enorgullir d'obres autènticament pioneres. L'any 1880 Artur Osona publica *Excursió a la muntanya de Montseny per un propietari de la*

vila de Breda. Per fer-la més notable, l'obra surt amb traduccions castellana i francesa. Arriba després l'obra fonamental de Cèsar August Torras, autor d'una sèrie de guies, amb una profunda voluntat de donar coherència a la relació home-muntanya a Catalunya. C.A. Torras publica el 1902 les guies parcials sobre els Pirineus, objecte de nombroses reedicions i d'elogis unànimes; segueixen les seves guies de Camprodon, valls de Fluvià, del Freser, Garrotxa, Ripollès, Cerdanya. Torras fa escola, i el seu primer col·laborador directe, Eduard Vidal, escriu itineraris del xalet-refugi d'Ull de Ter i la Renclusa.

Travessia Ulldeter-Núria, croquis al butlletí del C.F. Besalú.

La Font tornadissa

“Tot i que ens agradi buscar sempre nous itineraris, a la llarga no podem evitar que acabem decantant la nostra preferència per unes zones determinades. Un bocí de Catalunya que conté els elements que fan agradable una excursió és el Puigsacalm i els paratges que l’envolten.

A nosaltres ens sedueix molt particularment la font Tornadissa. No és una deu exuberant, però la veiem com la font de camí perfecta i de raig continu i abundós, frescal i acollidora, a recer del vent i just al peu de la pitrada que ens ha de dur al cim.

No és la melangia el que ens fa enyorar aquests indrets, sinó el convenciment que només esforçant-nos a copsar-ne tota la bellesa que ens proporcionen aconseguirem arrelar-nos-hi i estimar-los més i més. I com s’hi va? No té pèrdua. Amb el cor obert, el pit inflat i la motxilla plena d’il·lusió, en qualsevol revolt dels camins que solquen aquest nostre clar país hi trobarem una font Tornadissa. Només és qüestió de saber-la-hi veure.”

MIR, Jordi
Indrets de Catalunya
Llibre de motxilla, 1978.

A Girona, als anys vint, Joan Masó i Valentí escriu uns articles que es podrien dir molt bé “Guia de les nostres muntanyes”, i els publica al butlletí del G.E.i.E.G. Miquel Santaló descriu el Gironès i Banyoles, amb rutes excursionistes.

A partir de la postguerra, les guies de muntanya reben l’impuls de nous autors: El Montseny, d’Estivill; les Guillerries, de Castells; els Pirineus, de Josep Guilera; la Cerdanya, de Jolis i Simó; i l’obra de Ramon Vinyeta, dedicada a molts massissos i subcomarques, que ell mateix descriu, retrata i dibuixa. Ja en plena democràcia s’incrementa

el fons editorial dedicat a l’excursionisme i el seu entorn cultural.

Una editorial d’Olot emprèn el 1993 la tasca d’actualitzar el concepte de guies d’excursionisme. De la col·lecció han sortit ja els itineraris dels volcans de la Garrotxa, excursions matinals des d’Olot i des de Sta. Pau, les valls de Bas, Riudaura, Bianya, a càrrec de qualificats excursionistes com Gonçal Portabella, Joaquim Agustí, Jordi Pijiula, Josep Agustí i Josep Murlà, amb un disseny acurat de Magda Pujolàs i Maria Perelló, i fotografies excepcionals de Josep M. Melció.

ELS INCOMPTABLES CAMINS

7

*Indicador del S.G.R.
núm. 11, a Albanyà.*

22

Sempre pot haver-hi aquell excursionista o aquella colla que, sense mapa i sense guia, es posen a caminar sense informació, indispensable per a no fer marrada. A vegades és un desconeixement d'aquelles ajudes sobre paper, però també pot haver-hi un punt de desig d'aventura més inèdita, o almenys de prova més personal.

Els responsables de l'excursionisme es fan càrrec aviat de la necessitat d'un nou servei que, prescindint del paper imprès, pot arribar puntualment al moment just d'una cruïlla de camins perdedors, quan es necessita per a tirar endavant l'excursió. Aquest servei és l'assenyalament dels camins.

El Centre Excursionista de Catalunya exposa a la Mancomunitat la conveniència d'establir algun sistema d'evitar la confusió a les cruïlles. Es fa un assaig, al Pirineu gironí, assenyalant el camí de Setcases a Portella de Mantet, amb una certa pretensió internacional perquè aquella ruta comunica el Ripollès amb el Conflent. La Mancomunitat de Catalunya aprova, l'any 1919, la senyalització dels camins de muntanya i es comencen a instal·lar indicadors. La primera acció és una sèrie de 23 pals de ferro cilíndric de 2,70 metres d'altura i plaques metàl·liques i sagetes afermats sòlidament en formigó. Algunes d'aquestes senyalitzacions perduren fins a setanta anys després de la seva

col·locació, i la seva lectura constitueix un agraïment pel servei i un homenatge a aquells fundadors de l'excursionisme i a la voluntat política que el va saber fomentar.

El 1935 ja s'utilitza la pintura vermella per a la indicació de camins, pràctica que ja no es deixa i es va complementant amb altres tècniques i materials. La senyalització dona personalitat a les entitats excursionistes que en tenen cura i contribueix a facilitar molts primers passos en excursionisme. Algunes entitats

tenen a la seva junta una vocalia de camins, amb tasca contínua. És el cas del C.E. de Besalú, que no baixa cap any d'unes setanta col·locacions de rètols adients, que sovint necessiten reposició.

Modernament els camins de la muntanya han prè més volada. Hi ha connexió amb una gran xarxa degudament senyalada a tot el continent europeu: els Senders de Gran Recorregut, S.G.R. Són camins que transcorren per indrets amb paisatge muntanyós important i que uneixen punts molt distanciat per a ser utilitzats parcialment. Els S.G.R. solen

coincidir amb camins existents, clàssics a cada regió, però a vegades fan també noves indicacions en els traçats. La senyalització dels S.G.R. obeeix a unes normes internacionals i la xarxa es completa amb l'edició dels corresponents llibrets que amplien les informacions. Europa, com si ressuscités l'esperit de les grans rutes medievals, queda unida per un conjunt de sis grans senders que la travessen: de Flensburg a Gènova; de Niça a Oostende; de Rouen a Marktredwitz; de Venècia a Constanza; de Copenhaguen a Rijeka, i de Rust a Puigcerdà. A Catalunya tenim S.G.R. des de

la dècada dels setanta. Un d'ells és el de Puigcerdà a Montserrat, que continua cap a la comarca de l'Anoia i al País Valencià, fins arribar a Gibraltar.

El sender anomenat GR-11 uneix la Vall d'Aran amb el Cap de Creus, amb uns quatre-cents quilòmetres que podrien fer-hi invertir uns vint-i-cinc dies de ruta. A Catalunya tenim 2.000 km de S.G.R., la xarxa més completa de tot l'Estat espanyol.

*Els entranyables indicadors,
la gran companyia
de l'excursionista.*

LA MUNTANYA, TOTA UNA ESCOLA

8

*La muntanya és un estil que integra
els nois i noies a l'entorn.*

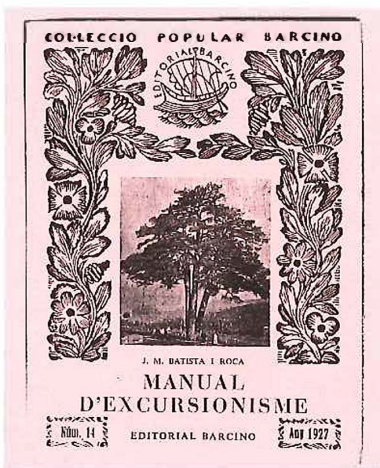
24

Pau Vila és considerat el pare de la ciència geogràfica catalana. Convençut propagandista que la geografia s'ha de fer caminant, vol reformar l'escola per tal que no imposi dogmatismes rígids, i veu en l'excursionisme un excel·lent mitjà per educar els nois i noies, perquè puguin copsar l'ambient i la realitat de la terra fent-hi l'aprenentatge de la seva persona en creixement. La natura pot fer que el desplegament educatiu sigui harmònic.

Potser no és del tot exacte dir que aquest programa educatiu ha estat assimilat per la societat, però sí és cert que la proposta de Pau Vila té una vigent aplicació en aquest aspecte. A colònies,

casals, excursions i campaments, són ja moltes les generacions que hi han trobat una realització personal i humanística. Sortir, fer excursionisme, endinsar-se a les muntanyes, és un dels grans recursos pedagògics, i dels més utilitzats. L'any 1927 Josep M. Batista i Roca publica un *Manual d'excursionisme* que obre nous horitzons. Una ràpida mirada al seu contingut engresca per les indicacions pràctiques sobre itineraris, guies, orientació i distàncies, senyals Morse i de fum, alimentació a muntanya, motxilla indispensable, higiene, cures, tendes i meteorologia. El manual resulta imprescindible en aquelles incipients entitats excursionistes, que agraeixen l'obra del pedagog Batista i Roca.

Moviments i organitzacions comencen a comptar amb la força educativa de l'escenari natural per excel·lència. Històricament hi ha la presència, en primer pla, de l'escoltisme, moviment fundat per l'anglès Baden Powell el 1907, i propagat a tot el món. L'escoltisme arriba a Catalunya el 1912 de la mà de Batista i Roca i mossèn Antoni Batlle. A les comarques gironines, Narcís Masó i Valentí amplia l'estructura iniciada per Eduard Rosquelles amb els Minyons de Muntanya. El moviment escolta pren nom de l'anglès *scout*, explorador, i fomenta l'opció per la natura com a reserva de vida, escola de caràcter i estil d'acceptació del

risc i del joc de viure. Pujar als cims és una crida constant a l'observació, i l'adolescent que desperta tot just al món hi troba la capacitat i l'oportunitat d'integrar-se per ell mateix a l'entorn. L'excursionisme és l'espai obert en un temps de diàleg intens dels nois i noies amb el relleu de la terra i les dificultats dels dies i les nits. No és endebades que l'escoltisme es faci present a cent dues nacions, amb dotze milions de "scouts" (nois) i vuit milions de "guies" (noies).

L'escoltisme gironí ha passat per èpoques marcades per circumstàncies culturals i polítiques diverses. A la postguerra no es pot esperar res més que la seva prohibició: l'opció natura, que porta al país, també pot comportar que sota unes ruïnes romàniques

perdudes a les muntanyes s'hi pugui descobrir una pregona història nacional. Ja en democràcia l'escoltisme es pot refer, però les exigències d'actualització dels objectius educatius menen a un debat i autocrítica que els agrupaments escoltes han de fer evolucionar cap a un futur més ben definit.

Neixen, a més, noves experiències amb l'excursionisme com a rerafons. És el cas, per exemple, de *Projecte Groc*, iniciativa de la comunitat parroquial de St. Josep, de Girona. És un grup distingit amb el Premi Jaume Ciurana 1990. *Projecte Groc* és un itinerari educatiu de quatre anys per a jovent que busca creixement personal mitjançant el

protagonisme, la responsabilitat i el servei; l'excursionisme hi és molt present ajudant a descobrir el lloc on vivim, la problemàtica de la gent que es troba fent camí. La natura és el marc d'uns valors desitjats, com austeritat, humilitat, generositat i treball. L'Esperit ja no és un estrany perquè ha plantat la seva tenda entre les dels nois i noies. Entre els projectes realitzats ja pel grup hi ha la restauració de l'ermita de N. Sra. de Sacot, a Llongarriu; serveis d'obres de paleta a St. Miquel d'Avellanacorba; camp de treball a Sta. M. de Calders, i reparació de la palanca d'Ortmoier, a l'Alta Garrotxa.

La tenda, provisional i fràgil, ensenya a no instal·lar-se a cap comoditat.

25

LA COLLA, EL NUCLI

9

26

Entre l'excursionista que fa el camí tot sol i l'entitat que aplega un bon nombre de socis i els ofereix l'organització d'una sortida hi ha un ampli terme mitjà, sota el nom i la no oficialitat de la colla.

Anar sol per la muntanya pot tenir uns perills, especialment en excursions de certa dificultat. No hi ha conversa i no hi ha companyia ni auxili, en cas de necessitat. Es diu que l'excursionista solitari pateix més fatiga en no poder-la compartir o comparar. L'únic avantatge que té l'excursionista que va sol és que pot adequar-s'ho tot i administrar-se el temps a la seva manera. Realitza l'excursió en un estil que té més trets d'entossudat individualisme que

*Al Puigmal, 2.913 metres,
hi ressona bé la paraula colla.*

de res més. Des dels inicis de l'afecció a l'excursionisme la colla és el nucli essencial on es realitza la trobada, amb assumptió de comuns desitjos i aspiracions. La colla és la superació d'aquell solitari excursionista, entre coratjós i temerari. No es pot entrar a determinar el nombre ideal d'excursionistes que han d'integrar una colla. Aquest és un tema molt lliure. Varia per moltes circumstàncies, entre l'afinitat dels components i la pluralitat enriquidora; les edats, l'àmbit de les excursions, els graus de dificultat, horaris i calendaris, tot pot ser

determinant en la constitució d'una colla excursionista. El manual de Batista i Roca recomanava que el nombre ideal d'integrants d'una colla fos de cinc o sis companys; i tot venia pel fet que, en cas de fer nit a muntanya, el tipus de tenda existent aleshores (1927), una transportable "touring club de France", admetia aquest nombre màxim de persones. La tenda esdevenia així una mena de mesurador de la colla o almenys un condicionant. En els nostres

dies podria ser -segons aquell criteri d'encabiment- el nombre de cotxes disponibles per arribar al peu de les muntanyes. Però, de fet, una colla no ha d'estar subjecta a cap esclavatge numèric.

La constitució d'aquest nucli que és la colla ve a ser tot un fet sociològic. Una afinitat de gustos relliga el principal, estimar la muntanya, i la voluntat de sortir. A partir d'aquí tot és possible. No hi fa res que entre els de la colla hi hagi, inicialment, una diferència d'entrenament. Tothom s'adaptarà. L'esforç progressiu i sense espectacularitat amotlla el tarannà, mentre les elementals ajudes recorren una gamma de naturalitat, des de compartir entrepans o taula, cantimplora o porró, fins a alleugerir pesos o carregar-se motxilles alienes, si arriba el moment. La colla té un codi de cavalleriesitat per damunt d'estatuts inexistent.

No hi ha res escrit sobre la necessitat d'un cap de colla. A vegades surt un espontani que pot portar un xic el comandament, ja sigui per la seva veterania o pel seu coneixement de les muntanyes. És la persona que en el cas dels

centres o entitats excursionistes s'anomena vocal d'aquella sortida. S'agraeix sempre la presència d'un que es converteix en guia.

A l'excursionisme sona molt entranhablement la paraula colla. És ben curiós que la paraula té en el diccionari quaranta-set sinònims, alguns ben cantelluts, com escamot, quadrilla, catèrvola o bandada. L'excursionisme es pot felicitar que la llengua catalana li hagi regalat la colla, amb tot el matís d'amabilitat de la familiar paraula. La *Gran Enciclopèdia Catalana* diu que l'essencial d'una colla és que els seus membres tinguin en

comú una subcultura que els diferenciï; admès, això -tan enciclopèdicament ben dit- una colla evoluciona cap a constituir un sistema cultural major. Justament aquest és el cas dels excursionistes de Cassà de la Selva, que varen fundar la Colla Excursionista Cassanenca, el 1970, i ha esdevingut un autèntic focus d'organització amb activitats tan arrelades com la Travessada de les Gavarres, la Marxa de Primavera, l'aplec d'Esclet, el butlletí *Drecera* o la Festa literària de la Colla. Hi ha feina per a tothom, però també s'ha de dir que són sis-cents cinquanta socis. Per això, ben mirat, no es pot fixar mai el nombre de membres d'una colla.

27

La contemplació, des del Puigsacalm, s'assaboreix millor en colla.

MIRANT EL CEL

10

28

En sortir d'excursió cal mirar bé el cel per intentar veure què ens pot donar de bon temps i endevinar-hi les sorpreses. La previsió és la capsa màgica de la qual, des de temps molt remots, hom ha desitjat trobar el desllorigador. La saviesa popular ha anat bastint un tresor de refranys referits a la meteorologia, vàlids, generalment, en un localisme reduït. Pere Ribot es refereix al que ell anomena el doll de l'aforística del Montseny: *Fa com el Montseny: com més flanqueja, més bogeja. La neu, pel gener, s'hi assenta com un cavaller. La neu, pel febrer, fuig com un ca llebrer*, en serien uns exemples. Vénen després els experts del moment precís, que prediuen el temps immediat.

Són els pagesos segurs del seu cel que encerten el temps sempre que no els apartem del seu paisatge. Tothom hi dona noms a la seva manera: a la Selva, als núvols de la pluja se'ls diu la processó de Tossa; en canvi, a Viladrau són la processó d'Arbúcies. Els pronòstics, fet i fet, es basen en l'observació atenta i personal i en un contacte constant amb la natura. El pagès, tot això ho té bé. I finalment hi ha la moderna ciència de la meteorologia, amb maneig de dades universals i fiables que ens envien els satèl·lits des de la seva mirada de privilegi.

El respecte i la temença sempre ha envoltat els fenòmens atmosfèrics. És un tema que

Quan Sta. Magdalena amenaça cal aprendre el llenguatge dels núvols.

antigament anava lligat al mite, i que tenia un punt de feréstec. El Gorg Negre, a Gualba, alimenta la creença que és habitat per bruixes, perquè quan la riera treu fumera anuncia pedregada; és, senzillament, que els núvols de la prepedregada xuclen l'aigua dels gorgs. Amb mites o sense, el mal temps a muntanya és terrible per a l'excursionista. "Hi ha una mena de vent, el torb -escriu F. Méndez, en el butlletí del G.E.i.E.G.- que flagel·la les crestes emportant-se la neu glaçada i llençant-la sobre els incauts que tenen la humordada de suportar-ho; hi ha moments que és impossible resistir dret la seva violència."

OBSERVACIONS DE MUNTANYA

..... de de 19.....

EN EL LLOC I JORN DE LA DATA : EN EL LUGAR Y DIA
DE LA FECHA : LE JOUR ET SUR LE LIEU DE LA DATE

Hora de la observació (1) Estat del cel i
del temps (2)

Aspecte i gruix de la neu (3)
Boires i neus visibles des del lloc (4)

Direcció d'on ve el vent (5): del
Observacions generals (6)

A LA ANADA : DURANTE LA IDA : PENDANT L'ALLER
Itinerari seguit (7) Límit inferior de les
neus escaduceres (8) Límit
inferior de les neus abundants (9)
Boires travessades per l'excursionista (10)

A LA TORNADA : DURANTE EL REGRESO
PENDANT LE RETOUR
Itinerari seguit (7) Límit inferior de les
neus escaduceres (8) Límit
inferior de les neus abundants (9)
Boires travessades per l'excursionista (10)

Nom del excursionista (11)
Domèstic (12)

Abans d'acabar el segle XIX, Cels Gomis, enginyer de camins i excursionista, publica *Lo llamp i els temporals* (1884) i *Meteorologia popular* (1888). L'Associació Catalanista d'Excursions Científiques fa al 1881 una esplanació al Turó de l'Home, al Montseny, per a construir-hi un observatori meteorològic; l'objectiu és assolit l'any 1932. Aquell mateix any, el butlletí del G.E.i.E.G. obre una secció meteorològica a càrrec de Joan Masó i Joan Camps.

El Dr. Eduard Fontserè, meteoròleg i excursionista, té el 1920 una felicitativa que el C.E.C. assumeix. Fontserè crea unes targetes postals per a excursionistes que vulguin comunicar observacions de

boires, neus, tempestes i altres fenòmens vistos en les excursions. El C.E.C. diposita les targetes en caixes metàl·liques als cims de les muntanyes amb les instruccions de complimentació. Fontserè és autor de 180 obres i articles de meteorologia, que apareixen sovint en els butlletins de les entitats.

D'aquesta manera, participada i solidària, l'aportació de l'excursionisme a la ciència catalana resulta exemplar. Seria difícil marcar el límit on comença un futur científic i on acaba un excursionista anònim.

El vent de tramuntana

Si no has oït encara la tramuntana com t'omple el pit de veus i et fa el cap clar i com et fa bronzir, ni una campana, i com eixampla el cel de l'Empordà, germà, no et pots dir encara català.

Pren el bordó i, en sant pelegrinatge, canta per si et sentís algun romeu: Oferiu els cabells al sant oratge que enforteix l'esperit i fa el cos lleu: el vent de tramuntana és vent de Déu.

Per aquella crinera sobrehumana es desperten les cendres dels més braus i els que han sentit un cop la tramuntana, no sàpiguen mai més sentir-se esclaus.

GASSOL, Ventura
De *Les tombes flamejants*

Tarja d'observacions meteorològiques. Any 1920.

29

TARJETA POSTAL - ESPAÑA

NOVES COMPLEMENTARIES : NOTICIAS COMPLEMENTARIAS : NOUVELLES COMPLÉMENTAIRES

AI
**Centre Excursionista
de Catalunya**

(SECCIÓ DE GEOGRAFIA I GEOLOGIA)

Carrer del Paradís, 10

BARCELONA

LES ENTRANYABLES RODALIES

11

30

La rodalia té una funció primordial en l'excursionisme. Aquest territori tan proper a casa nostra, l'entorn immediat que fa de mal delimitar, sabem bé que comença a qualsevol cantonada del nostre poble o ciutat i eixampla il·lusions en començar el paisatge no urbà. Dir rodalia és començar a parlar d'aire lliure. Se surt i ningú no parla de quina altura cal pujar, ni de dreceres i etapes. A les rodalies de cadascú hem après a caminar fora muralles de tot ordre. Hi hem acumulat records d'infantesa i de joventut que se'ns fan inesborrables, de quan els qui feien el camí al costat nostre ens ensenyaven a conèixer els arbres i a

estimar la natura, molt abans dels moderns manifestos ecologistes.

Les rodalies són una vertadera iniciació a l'excursionisme. El passeig i la sortida, en la seva versió més discreta, són l'entrant d'una afecció que porta a la descoberta d'un desig d'anar més lluny. Seguint aquest procés d'aprenentatge gradual les entitats excursionistes porten les noves generacions a aquest primer contacte bàsic amb la natura, a una presentació d'elements. Els rius, les fonts, els miradors, la frondositat, les clarors, tenen un especial poder d'afectivitat.

*Recuperar una font
és una bona festa.
Font del Tòtil.
Ripoll, 1996.*

Vénen a ser les estacions de parada natural. La terra és pròdiga en la seva oferta.

Els escriptors s'engresquen, a les rodalies. Botet i Sisó registra setanta fonts d'aigües minerals a les rodalies enclotades de Ribes de Freser. Marià Manent s'arriba passejant a Sant Francesc, la muntanya d'Olot, i com que ha nevat un xic diu que la ciutat sembla nòrdica. Es trepitja la flonjor freda, i flota

una llenca de boira tènue i blava. Lluís Medir, a les seves rodalies de Palafrugell, compta vint-i-vuit fonts entre les que ragen i les que no ragen, però que varen rajar un dia, quan els avis hi venien a menjar anissos per a beure més de gust. Miquel Santaló surt a St. Daniel i descriu el paisatge bell i variat, feréstec i suau, ubèrrim i auster, com una correlació de forces als fonaments de la comarca del Gironès. Salvador Ginesta es passeja per Santa Coloma de Farners i s'arriba a l'indret abellidor de Sant Salvador, a frec de la riera, amb fonts, ombra i oreig. Sebastià Bartrina fa les rodalies de Ribes de

*Una rodalía recuperada:
el paratge de Sant Miquel,
a Girona.*

Tornar a casa

“Ve un moment que aquest viatge apassionant arriba a la seva fi: comprenem que el nostre afany té un límit, que hi havia una equívoca llum il·lusòria al capdavant de la nostra recerca, que l’horitzó sempre és horitzó. Llavors volem tornar a casa. Com Ulisses o el fill pròdig. Cansats i penedit, ens adonem que no hi havia res més a la nostra vida que aquell paisatge de rodalies que vàrem veure per primera vegada quan érem infants. Hi ha melangia en els vells camins, en el perfil de Santa Magdalena, a la Vall d’en Bas, o a la Vall de Bianya. Allà ens espera inexorablement el nostre paisatge.”

Joan Teixidor

Freser: es fixa en els quatre rius, Freser, Rigard, Segadell i Núria, i escodrina de passada les fonts que es troben, dels Pastors, la Llobatera, la dels Capellans, la del Faig, del Sofre, del Duc, plenes de records i llegendes com aquella

que diu: “la font del Comte raja gota a gota, apar una encantada que sanglota”.

*Marxa de La Salle, 1982.
Font del Ferro,
rodalies de Girona.*

"L'inici de la declinació de la tarda posava un color de mel sobre els blancs de Llafranc i de Calella."

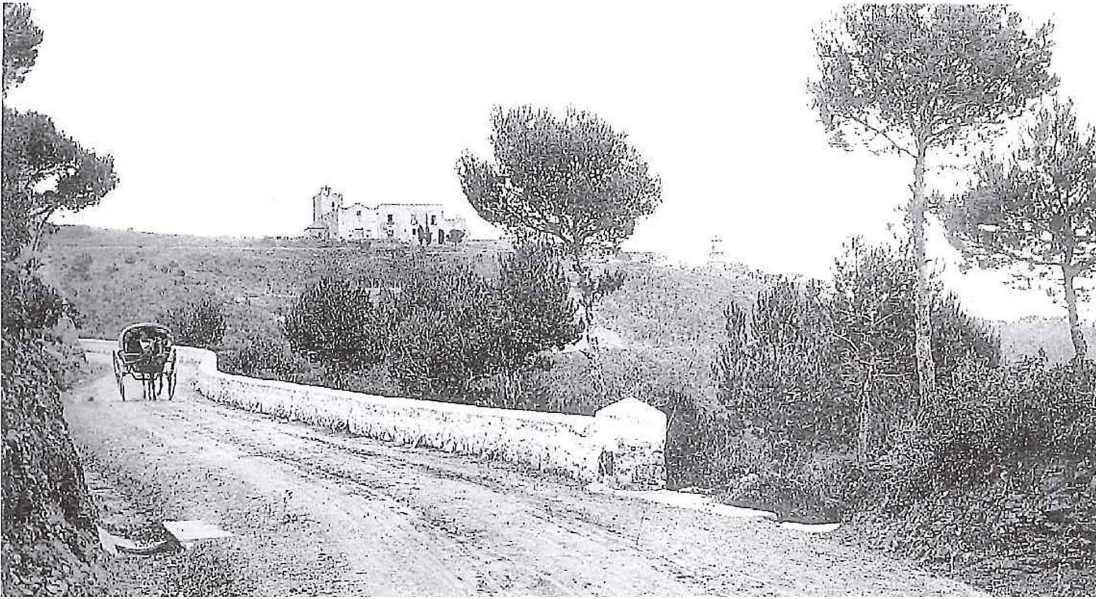
"Per a un foraster, l'ermita de Sant Sebastià podrà ser com un lloc bonic, o curiós, o esplèndid. Per a nosaltres, d'aquest país, Sant Sebastià és alguna cosa més que tot això: Sant Sebastià és una força sentimental, una imatge que portem, tant si en som lluny com si hi som a prop, gravada en la imaginació del cor. Sant Sebastià, més potser que la vila mateixa, és l'aglutinant dels innombrables palafrugellencs escampats pel món, i que potser no tornaran mai més.

Sant Sebastià és molt bonic quan hi ha gent. Quan no hi ha ningú, encara ho és més. És preciós.

M'agradava de pujar-hi anys enrera, a mitja tarda, els dies de primavera. La primavera a Palafrugell sol ser curta, però cada any tenim quinze dies primaverals en què el paisatge dels voltants de la vila arriba al seu punt més alt i més graciós de finor.

Quan, més enllà del pont d'en Casaca, arribava a l'ombra dels arbres, trobava la frescor deliciosa. Es veia tot el pla de Palafrugell a contrallum, dins de l'aire daurat. De vegades un home llaurava a primer terme una terra roja. Després, la carretera travessava el bosc de pins, que feien una olor exquisida. El vent perdut passava entre el brancatge, i el pensament quedava flotant en la remor alta i greu. A les Pasteres, l'inici de la declinació de la tarda posava un color de mel sobre els blancs de Llafranc i de Calella. Les pinedes s'enfosquien. El mar, en calma, semblava un mirall adormit en la llum que finia.

Entrava a l'església de l'ermita. Sobre la pedra de l'altar hi havia dos rams de roses de Sant Ponç, roges, mustius. Dos ciris encesos que s'acabaven. De vegades el ble feia una revifalla i la cera crepitava nerviosament, com si es

cremés el gras d'unes costelles. En el silenci de la petita església, tocada per la llum irreal, solitària, del crepuscle, es feia una il·luminació sobtada que tocava les polsoses motlures daurades de l'altar, els quadres foscos, els exvots penjats a les parets, les cames de guix i la costella de balena al capdavant de la capella. La casaca de vellut vermell del diminut sant Sebastià apareixia, un moment, en relleu. Després tot s'enfosquia. Divagava per l'ermita. Sortia al terrat a veure l'immens panorama de mar solitari i trist, passejava pel pati, pels menjadors de volta, per les habitacions del primer pis. Totes les portes eren obertes, però no es trobava ningú enlloc. El vent somicava a les arestes de les pedres.

Sortia a veure el ponent. Assegut a l'escala, encenia un cigarret. Flotant sobre el dors blavís de la Gavarra hi havia un vast espectacle lumínic. Suspensa sobre el perfil

endolcit de la muntanya hi havia una resplendor de crema daurada, i després, sobre el cel d'un verd fred i vítri, es tornava de color de carmí. Tot semblava estremir-se i donar una nota aguda, llarga, trèmula. Sobre la transfiguració de la llum, navegaven uns nuvols tendres i ingràvids que travessaven el cel incendiats i s'esfilagarsaven en el rosat de camisa femenina.

Temps de fumar el cigarret i la tarda queia en les ombres grises de la nit. Emprenia el retorn. A la carretera hi havia un silenci patètic, sota l'alta remor dels pins. Es veia l'escampadissa de llums de Palafrugell, rutilants si l'aire era de tramuntana, grocs si feia vent de garbí. Les estrelles parpellejaven. Els rossinyols, en zel, cantaven, a les bardisses, frenèticament."

Josep Pla
El meu país

EL SEGLE DE LES IMATGES

12

34

El francès Daguerre patenta l'invent de la daguerrotípia l'any 1839. És la conservació química de les imatges, el principi de la fotografia. Aquell mateix any, el català Ramon Alabern, col·laborador de Daguerre, rep un singular encàrrec de l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona: realitzar la primera fotografia feta a la Península ibèrica. Alabern retrata la façana de la Llotja, a la ciutat comtal. Un fet històric que obre una cultura de la imatge.

L'excursionisme català s'engresca amb el nou procediment que tant de paper ha de tenir en els in comptables moments de recordar un paisatge incitant, conquerit a

vegades amb dificultat. La fotografia progressa aquí ràpidament gràcies a les inquietuds dels excursionistes que del novell art en fan afecció, passió i goig, en un autèntic bricolatge que va des de la construcció dels aparells fins al revelat de les fotografies.

Amb el segle XX arriba la postal, una forma de comunicació senzilla i elemental. La fotografia a la postal és durant molts anys el testimoni més directe d'un lloc geogràfic. I l'excursionisme sap recollir bé el costum: l'any 1908 el Centre Excursionista de Catalunya mostra a Barcelona una exposició de mil cinc-cents fotos de castells, masies, torres i altres construccions que els excursionistes fotogràfs troben

en els seus camins. Però fins a l'any 1920 no es veu la presència de persones en els paisatges; és aleshores quan comencen a aparèixer en els clixés d'un fotògraf i excursionista estranger, Adolf Zerkowitz. En una sèrie de postals del Montseny fa sortir a la foto els seus companys, amb aquella inefable manca de naturalitat de qui es veu obligat a mirar el fotògraf.

El primer inventari fotogràfic del C.E.C. de Barcelona registra més de deu mil negatius i tretze mil positius de tema excursionista. La nova activitat

El goig de retratar per primera vegada des del Canigó. Any 1910.

és general a totes les entitats. La imaginació corre a recuperar el temps perdut. La creació artística i l'organització d'actes al voltant de les imatges ja no deixen de ser presents als programes propis dels centres. Les exposicions de fotografies, de temes generals o de muntanya, indistintament, mostren obres d'art que cal salvar, temes naturalistes, orgues i troncs d'esglésies de pobles, fotos aèries de muntanya; arriben després els concursos de fotografia, aquell temps heroic del blanc i negre. Més tard ve la popularització de la diapositiva en color, i els cursets d'ensenyament de fotografia. I entra el cinema amateur, amb noms gloriosos com el del gironí Antoni Varés,

Joan Masó i Valenti és pioner doble, de l'excursionisme i de la fotografia.

El revelat de les fotos

“Gairebé tot es fa a la vetlla, en plegar de treballar. Les mans feinejadores de la muller han tret ja tots els trastos de la taula i hi han estès el línoleum, hi han posat el fanal, les cubetes, les palanganes amb aigua i el dipòsit de zenc. Quan la llum vermella dóna només que una mica de resplendor un parell de pams enllà, la cambra em recorda les barraques fosques que fèiem de criatures al soterrani. Jo no sé per què, però he de dir que treure les plaques dels xassís i posar-les al revelador em dóna la sensació d'una estrena i que les agafo com si les amanyagués. Aquests vidres blancs i gelatinosos han recollit les meves

impressions davant d'un paisatge formós o la majestat d'un monument i jo els he encomanat la seva guarda, i ara ve el moment de provar llur fidelitat. El revelat és lent i les plaques encara són blanques. Els blancs comencen també a desvetllar-se i ensenyen llur tresor. Talment semblen poncelles que es vagin esbadellant. Quan les flors són ben esmorteïdes passen al fixador i ací fruiten i maduren en pocs minuts. Cada placa és un formós penjoll de raïm que donarà un bon glop de vi. En altres dies els parents i alguns bons amics seran convidats a provar-lo.”

Joan Masó i Valenti

que l'any 1950 ja filma una excursió als Àngels, de set minuts, i el 1951 una excursió a St. Miquel de Colera i Molinàs, i molts aplecs anuals celebrats a les nostres muntanyes. Finalment entra el vídeo per la porta gran de les il·lusions del record fixat, fins al punt que gràcies a l'excursionisme s'inicia un certamen estatal de vídeo no professional.

El G.E.i.E.G. celebra el 1994 els setanta-cinc anys de la seva fundació i fa una sensacional exposició de fotografies amb el mèrit d'haver reunit un material dispers. Davant d'una realització com aquella cal preguntar-se si en aquest país tractem prou bé un patrimoni cultural, documental i artístic incalculable, que deu romandre a tots els centres. Hi ha a la vista un Llibre blanc del patrimoni fotogràfic a Catalunya; haurà de comptar amb l'aportació de l'excursionisme com a peça indiscutible.

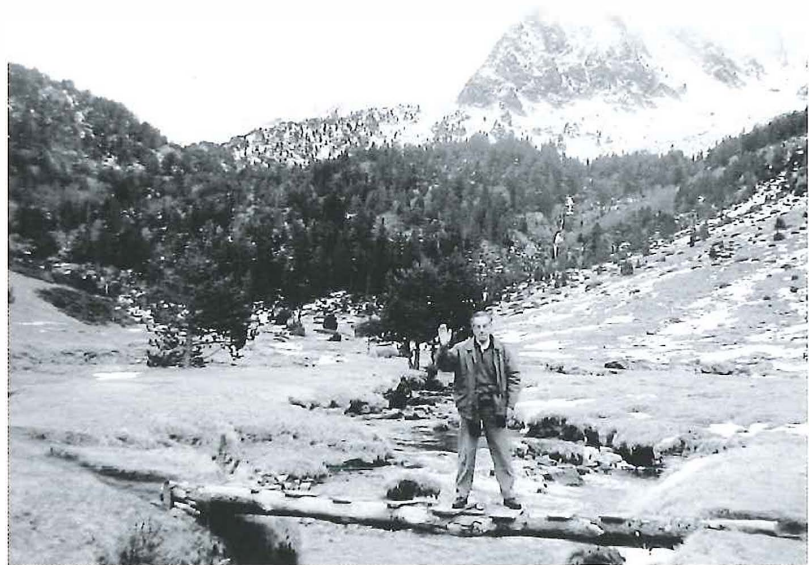
LLETRES DE MUNTANYA

13

36

La literatura troba una constant font d'inspiració a la muntanya. És un fet que ve de molt lluny. A l'antiguitat, la mitologia busca els cims per a situar-hi els éssers superiors, inaccessibles com les muntanyes. Però, de fet, fins al segle XVIII l'home no sent plenament la curiositat de pujar a les inhòspites altures. És ben curiós que l'afecció al mar -és a dir, quan se li perdé la por- datí també d'aquell mateix segle XVIII.

Anteriorment a l'excursionisme, la descripció de paisatge ja es feia molt present en forma de relats de viatges. Un alemany de vint-i-cinc anys, Diego Cuelbis, escriu el 1599 *el Tesoro Choreográfico de las Españas*;

*Ramon Vinyeta,
al cor de la muntanya
del seu treball.*

per bé que no és pròpiament un excursionista, el jove passa per les muntanyes i explica que es troba en perill de saltejadors en passar per terres gironines.

Amb el segle XIX la literatura ja s'enfila als cims. El francès Alfred Tonnellé roman tres mesos del 1858 al Pirineu gironí i escriu la crònica del que hi veu. El moviment de la Renaixença catalana té pregones referències a les nostres muntanyes en la memorable *Oda a la Pàtria* (1833) de Bonaventura Carles Aribau. Li fa costat Joaquim Riubó i Ors amb *Lo gaiter del Llobregat* (1839). Ubach i Vinyeta publica les

seves impressions d'una excursió a la muntanya de la Mare de Déu del Mont, al *Certamen de la Asociación Literaria* del 1878.

La fantasia puja i baixa de les muntanyes, i en tenim una aportació a la literatura universal amb *Canigó*, de Jacint Verdaguer (1886), poema inspirat a la muntanya del Mont. Amb Verdaguer excursionista, les lletres catalanes assoleixen cims de qualitat. Els gèneres literaris es van desvetllant. Pau

Piferrer publica a la *Revista de Gerona* (1888) el seu conte *El castillo de Monsoliu*.

El segle XX s'obre amb magnífiques obres. El 1908 surt *La muntanya d'ametistes*, de Jaume Bofill i Mates, que relliga el pseudònim de Guerau de Liost a la més refinada història literària del Montseny. És impossible deixar constància en els límits d'un capítol del tresor bibliogràfic de l'excursionisme. Quedi, com a resum, la dada que, en esclatar la Guerra Civil del 36, la biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya, a Barcelona, tenia dotze mil volums.

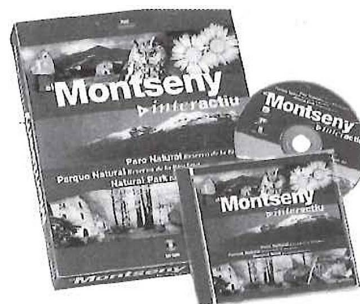

Després del 39 han de passar encara deu anys perquè els homes que escriuen excursionisme literari i literatura excursionista puguin reprendre el camí. És el 1949 quan surt *Bellmunt*, de Ramon Vinyeta, que per la circumstància política s'edita a l'empar de l'Església, i per aquesta raó porta el típic *nihil obstat* episcopal.

A les biblioteques del país la presència de les muntanyes és persistent. El paisatge incitant, recorregut o imaginat, obté el protagonisme dels millors autors. Neixen el llibre-imatge i un tipus d'obra amb visió global, literària, excursionista, antropològica. Són referències de primer ordre: *Caminant per l'Alta Garrotxa*, de Ramon Sala, Narcís Puigdevall i Josep M. Melció; *El Montseny*, de Pere Ribot; *El Pirineu*, d'Estanislau Torres, i *El Ter*, de Camps i Arboix.

Excursió i literatura han inspirat una eina d'ensenyament que marca època: uns professors d'institut amb Llorenç Soldevila al cap mostren l'obra de Josep Pla relacionada amb les comarques gironines, i ho fan amb una ruta que ressegueix els llocs narrats, preparen els plats i

*Estela a la Fageda d'en Jordà.
Poema de J. Maragall.*

Montseny interactiu, l'hora de la modernitat.

platllos empordanesos citats per l'escriptor, llegeixen els textos lligats al seu origen local, i porten els alumnes a una comprensió total de l'obra literària, arrelada i viva. La ruta de Josep Pla estimula els seus autors a fer el mateix tractament amb les obres de Jacint Verdaguer i J. V. Foix.

Les lletres de muntanya tenen una especial implantació en les esteles que donen solemnitat a alguns paisatges. Una estela representativa és a la fageda d'en Jordà, amb els versos de Joan Maragall. N'hi ha d'altres a diversos indrets del Montseny.

El clam multidisciplinari de la muntanya actualitza també les noves formes de comunicació. D'ara mateix tenim *El Montseny interactiu*, presentat en CD Rom en versions catalana, castellana i anglesa, i que conté 700 fotografies i 2.000 connexions.

ELS FULLS MÉS SENZILLS

14

38

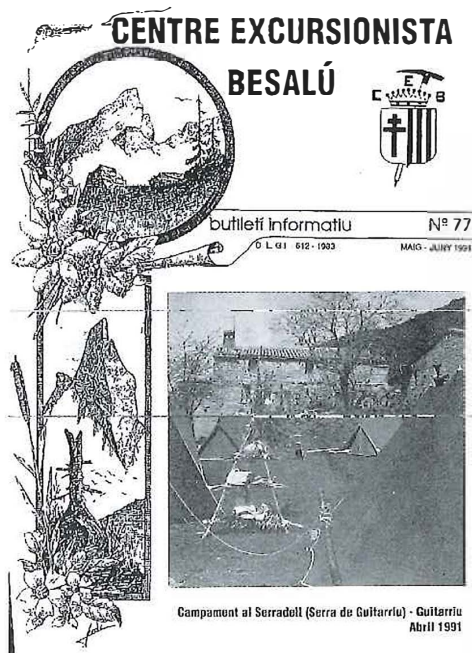
El paper escrit que genera l'excursionisme és extens i divers. Més enllà dels llibres hi ha l'existència de tanta lletra impresa i de tant de testimoni gràfic important que han fet del seu gruix una part indestruïble de la mateixa crònica. Això sí, són fulls que neixen amb una total senzillesa, però porten a dintre seu el to popular que els fa estimables.

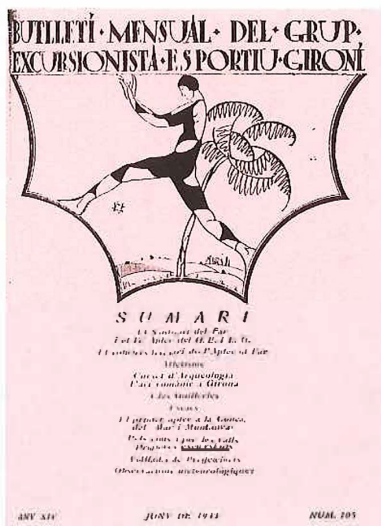
Els goigs són aquests fulls que els excursionistes porten sovint d'una ermita. El full dels goigs es converteix, així, en testimoni directe de l'excursió i, en molts casos, en peça de col·leccionisme. A Catalunya els goigs tenen el seu origen en el segle XIV amb *la Ballada dels goigs de Nostra Dona en vulgar*

català a ball rodó, del Llibre Vermell de Montserrat. Alguna cosa semblant ja existia a la literatura llatina medieval. Són lloances a la Mare de Déu que més tard s'amplien a tots els sants. Un full de goigs conté diverses estrofes per a ser cantades; unes descriuen l'origen de la devoció, o la vida del sant o santa, i d'altres demanen protecció per a casos concrets, com pestes, tempestes i calamitats de tot ordre. Els goigs són anònims, sovint, però molts dels nostres primers poetes i músics han honorat el fons existent amb creacions il·lusionades, sotmeses als motlles de la tradició. Jacint Verdaguer, Maragall, Pere Ribot, Camil Geis, Osvald Cardona, Lluís M.

Millet, Josep Viader, Rafel Tapiola i molts altres són autors de peces irrepetibles. Molts excursionistes s'han convertit en col·leccionistes de goigs. Hi ha qui posseeix molts milers d'exemplars diferents. Això ha propiciat la creació de l'entitat catalana Amics dels Goigs. Un indicador de l'estima pels goigs que professen les entitats excursionistes és el fet que a la marxa popular "Caminagats" (Olot, 1994) s'obsequià els participants amb una col·lecció de fulls de goigs de la serra de Batet, a la ruta.

Un altre full ple de senzillesa és l'auca. Té el precedent històric en una sèrie de figures pintades en forma de joc d'atzar, entre elles una oca, que

és d'on li ve el nom. L'auca solia tenir 48 vinyetes, en distribució de vuit columnes per sis files. Modernament l'auca és una eina de publicitat, d'ensenyament i de guia explicativa. En aquest sentit, els excursionistes de començament de segle s'estimen molt l'auca de Montserrat, creada pel gran dibuixant Joan Junceda: "Aquí, lector estimat, veuràs l'excursió rodona que feren a Montserrat uns senyors de Barcelona".

Les entitats excursionistes varen entendre aviat la conveniència i la necessitat de deixar la crònica de les seves vides en lletra impresa. El 1878 va sortir el primer número de *L'excursionista*, butlletí de

l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques; una altra entitat, l'Associació d'Excursions catalana, inicia aquell mateix any el seu butlletí. Tres anys més tard, en haver-se fusionat ambdues entitats en el Centre Excursionista de Catalunya, també s'unifiquen els seus butlletins en un de sol, que

passa a dir-se *Butlletí del C.E.C.* A Girona, el 1920 apareix el butlletí del Grup, que aquest era el primitiu nom del G.E.i.E.G.

El 1928 hi ha a Barcelona un intent de diari d'informació excursionista. Hi col·laboren Ventura i Gassol, Carles Pi i Sunyer, Nicolau d'Olwer, Ferran

Soldevila, però aquell diari, *Excursionisme*, té una curta durada.

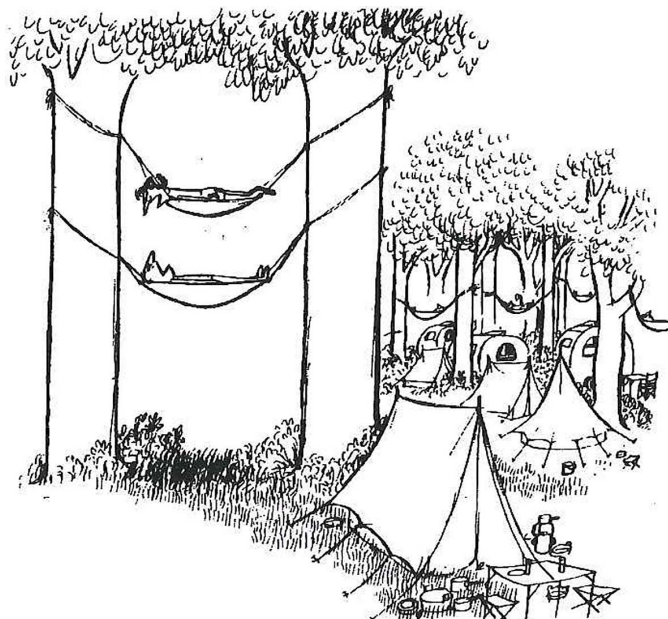
En els butlletins de les entitats queda testimoniada la crònica càlida de les activitats i projectes en un to de familiaritat. S'hi llegeix el batec popular, l'anècdota directa i el sentiment més pregona de la gent que hi participa. Tenim a les comarques moltes publicacions d'aquest tipus que surten - cadascú sap amb quins esforços- del cor de l'excursionisme. Formen un vertader patrimoni, matèria excel·lent perquè algun estudiós de la nostra història consideri el tema com a tesi d'estudi del teixit associatiu.

39

UNA FONT DE BON HUMOR

15

40

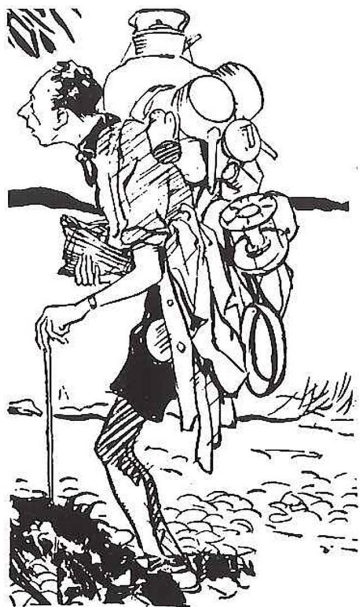
La pràctica de l'excursionisme porta un aire nou a molts àmbits. En els seus orígens, les aportacions dels excursionistes a la imatge general de la societat són probablement més remarcables, per la mateixa novetat. Però per bé que l'excursionisme compta amb més de cent anys d'existència, gràcies a ell els ninotaires continuen trobant encara el terreny prou adobat per a fer-hi créixer la inspiració.

L'objectiu humorístic és molt divers. Les muntanyes assolides i visitades i els seus accessos, els paisatges insòlits que permeten la caricatura, el bucolisme massa idealitzat i sempre fràgil, les indumentàries dels excursionistes, la seva

mesurada gastronomia a dalt dels pics, les facultats físiques i morals de la gent, les contrarietats atmosfèriques, són uns quants rajos de l'abundosa font del bon humor que brolla de l'excursionisme. Caldria també afegir-hi uns altres tocs, com serien el de la muntanya nevada amb tota una pista llarga de situacions còmiques originades per les dificultats de lliscar-hi degudament o de mantenir-s'hi dempeus -per bé que sigui mínimament- amb la dignitat d'un petit heroi; i vénen després les peripècies- sortosament voluntàries- dels escaladors, caminant amb les mans tant com amb els peus.

A finals del segle XIX fa impacte la complexa

indumentària pròpia dels excursionistes. Un home representatiu marca època: Artur Osona i Formentí, l'autor ja citat de la primera guia del Montseny. Artur Osona és un propietari de finques de Breda, i des del poble inicia sovint les seves sortides cap al massís; diuen les cròniques que el nostre excursionista porta un casc de suro amb doble visera i un vel de gasa al darrera, sabates ferrades, gec de vellut i pantalons amb bandes. Com és previsible, l'home engendra una alegre curiositat en la secular placidesa de Breda, amb una expectació plena de somriures justificats. Apareixen els barrets femenins, lleugers i pràctics, per a cobrir les possibles i temibles

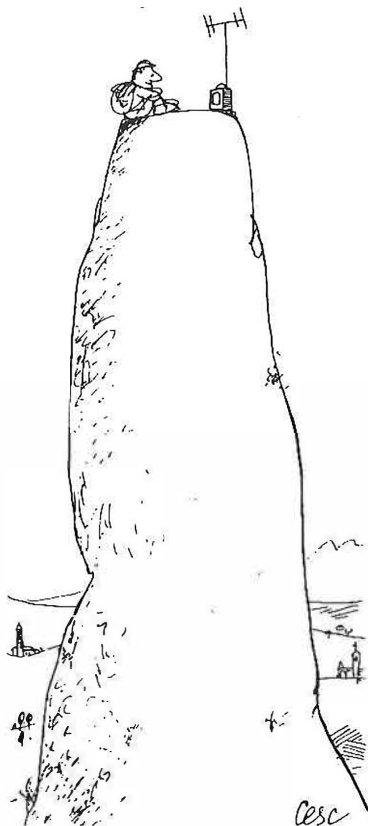
«Un acampador», dibuix d'Evans

assolellades que es podran rebre a les excursions. És un temps en què el bronzejat de la pell encara no ha entrat en els esquemes de la moda social.

Els ninotaires observen i dibuixen a gust. Un tal senyor Bertran, sense més senyals d'identitat i fins i tot un punt llegendari, puja al Puigmal, per Núria, amb levita i barret de copa; era a finals del XIX, i quan els humoristes recullen la diem-ne gesta diuen si pel mig hi havia una espècie de juguesca, que mai no s'ha pogut confirmar. Semblen pintors!, exclama

sovint la gent, en veure sortir els excursionistes. És una comparació molt adient, en el context de l'època, atès que els artistes d'aquells anys es posen diverses extravagàncies a sobre per a conquerir la personalitat i protagonisme desitjats.

L'excursionisme ha avançat, ha assolit cims impensables de vertadera penetració social, però l'impacte d'imatge continua viu

«Escaladors», dibuix de Junceda

en el costumari de la seva pràctica, amb noves tendències de vestir-se hàbits canviant, utilatge perfeccionat i els complements -per què no- consumistes que es van fent imprescindibles. Però mentre hi hagi un excursionista que camini amb una motxilla més grossa que ell, mentre hi hagi una colla que equivoca el camí per manca de traça en l'orientació bàsica, hi haurà un humorista que ho espia tot per magnificar l'acudit i donar-li una interpretació plàstica personal i jocosa. Un bon excursionista sempre es pot emmirallar, a la seva pròpia situació, ara carregada de bon humor.

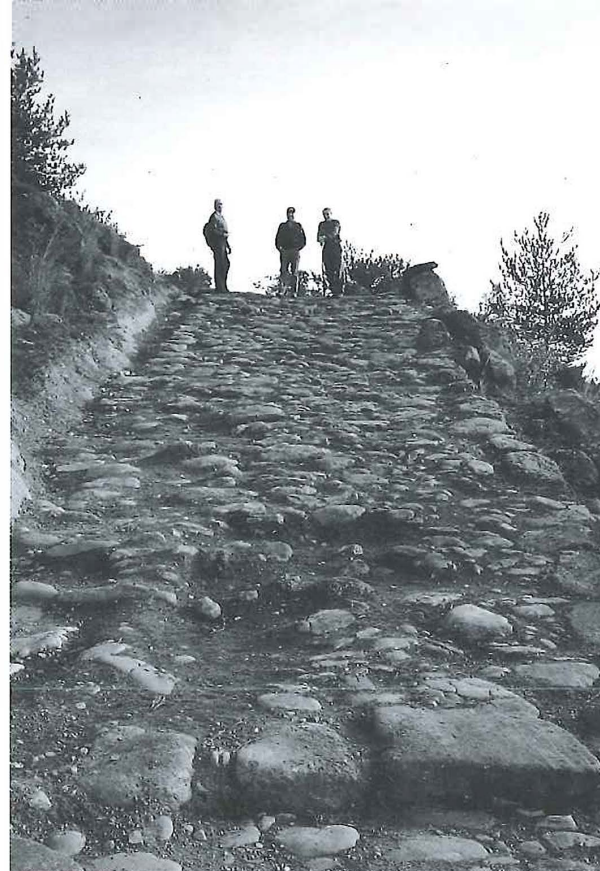
MOTXILLA ECOLOGISTA

16

42

Al'antiguitat l'home atorga sovint caràcter sagrat a les realitats naturals. El Senat de Roma, segons explica Tàcit, prohibeix unes obres que havien d'alterar el curs del riu Tíber perquè no es pot contradir allò que és natural, que és gairebé una divinitat.

Per bé que amb el pas del temps va canviant l'actitud de la societat envers la natura, fins a l'extrema utilització irracional, sempre hi ha hagut alguna -a vegades ben petita- consciència de respecte. És una veu que pot semblar d'un il·lús, com l'històric missatge de l'indi Seattle, cap de la tribu Dwamish, adreçat l'any 1855 al president dels Estats Units Franklin Pierce.

Restaurar la natura coincideix amb retrobar la història. Via Romana de Capsacosta.

El 1906 surt la paraula ecologia, per primera vegada, a una obra de l'alemany Ernst Haeckel. Explica que és la ciència de les relacions vitals entre tots els éssers de la creació. Després la ciència es perfecciona, es defineix i s'inicia aviat l'ecologisme, un moviment social que s'estintola en els principis i esquemes d'aquella ciència.

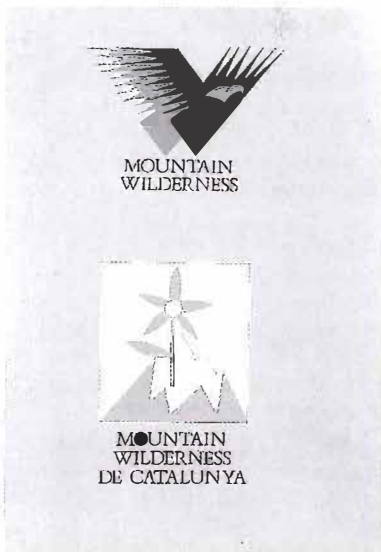
La moderna degradació de la natura genera molts col·lectius que tenen com a objectiu l'actitud de salvament

permanent, d'emergència constant. Al darrera de la paraula *salvem*, la societat s'ha acostumat a veure-hi noms de muntanyes, rius, platges i altres indrets amenaçats. Per exemple, una entitat ecologista publica *Els drets del riu*: tinc dret a viure de forma saludable, tinc dret a satisfer els assedegats, tinc dret a morir dignament i alliberar el meu llast més exquisit per a poder perpetuar les platges batudes pel mar.

L'excursionisme és sensible al clam de respectar la natura. A

cada motxilla hi va un desig de compartir amb totes les espècies vives les realitats naturals com un bé de tot el món que no pot ser destruït. L'excursionista és el conservador nat d'aquest món de paisatges naturals, incitants, teixit de camins sempre trencadissos. Si no els dóna respecte, conservació i restauració, si cal, no podria tornar-hi.

Ecologia és conflicte, en el món contemporani. Tenim a l'Empordà un espai natural que és destacat exemple d'un històric combat de molts anys: els Aiguamolls. Molta gent, començant per moltes institucions amb poder, no entenen pas el significat

d'aquella reivindicació de primera hora. El temps i la tenacitat d'uns quants convençuts, joves abanderats, biòlegs i activistes, han donat una esplèndida realitat, avui model en el seu gènere.

L'excursionisme no descansa en la seva col·laboració activa per aturar la destrucció de la natura. Sovint, les entitats excursionistes coincideixen o s'agermanen amb les naturalistes pròpiament dites. En tot cas, els objectius són afins. Així, l'Agrupació Naturalista de la Garrotxa (ANEGX) s'ocupa de vetllar el camí d'Oix a Hortmoier. Una altra entitat pren ampla volada: la Coordinadora de Defensa de l'Alta Garrotxa (CEDAG), la qual integra trenta entitats de la Garrotxa, Ripollès, Alt Empordà i Catalunya Nord.

Cal posar esperança en les noves generacions, que ja no hauran d'iniciar el combat ideològic del respecte de la natura. Les bases ja hi són, aquí mateix. Per exemple, entre d'altres escoles d'ecologia o de natura, funcionen la Torre Ferrana, de Sobrestany; Belcaire d'Empordà; Mas Pagès, de Vilademuls; can Masseguer, de St. Feliu de Buixalleu; Mas Batllori, de Cornellà de Terri; Mas Colltort, de St. Feliu de Pallarols; Aula de la Natura de l'Escala; Can Mundet, de Llagostera.

Missatge de l'indi Seattle

“Cada tros d'aquesta terra és sagrada per al meu poble. Cada agulla de pi escampant la seva llum, cada gra de sorra a les platges, cada gota de rosada a les fosques bosquíries, i fins i tot el brunzit de cada insecte, és sagrat a la memòria i al passat del meu poble.

No existeix un indret tranquil a les ciutats de l'home blanc, ni un lloc on sentir com esclaten les fulles dels arbres a la primavera o el vol dels insectes. Però potser això és a causa que jo sigui un salvatge que no comprèn res.”

SEATTLE
Cap de tribu Dwamish
any 1855

Totes, des de la branca de la pedagogia fins a l'abrandament d'accions més decidides, són aportacions que connecten amb un esperit universal que desvetlla consciències arreu. N'és una mostra la creació del grup internacional Mountain Wilderness, l'any 1987, que reuneix voluntats i esforços d'alpinistes de tot el món en defensa de la muntanya, per a retornar-li la seva puresa original. El 1989 es constitueix Mountain Wilderness de Catalunya.

“La forta embranzida ecologista dels últims anys podria fer pensar que la tímida actitud conservacionista i respectuosa que sembla haver-se desvetllat fa poc envers la natura és cosa recent. I no és així. A finals del segle XIX i principis del XX ens trobem ja -i ho veurem en el cas de la Garrotxa- amb un fenomen semblant. L'actitud era la mateixa; el que variava eren les causes, els motius que empenyeren aquells escriptors i excursionistes a manifestar-se públicament en contra de qualsevol agressió del paisatge.

D'entrada és obvi que la pròpia concepció del paisatge, sagrat, espectacular, paradisiac, havia de portar a un rebuig immediat de qualsevol agressió que l'home li produís. Però no és només això. Al darrera hi ha una actitud de rebuig al nou paisatge industrial-urbà que ja s'estava configurant aleshores i una actitud de resistència davant la mateixa noció de progrés. És una actitud típica de pintors de l'època, com Constable, influenciats pel romanticisme de Goethe i de Wordsworth. Constable, el fundador del naturalisme a Anglaterra i l'inspirador dels pintors de Barbizon i dels impressionistes, ignora de ple els èxits de la Revolució Industrial. El seu món era el de la fusta, el del vent, el de l'aigua, no el dels trens ni el de les màquines que transformaven el paisatge tradicional.

Com Constable, els escriptors i pintors de la comarca semblen també girar-se d'esquenes al progrés i a la industrialització, als quals acusen de “corrupció” de la “puresa” del paisatge. Hi ha una clara consciència de l'impacte ambiental que representa la industrialització que està vivint la comarca:

“Xemeneies com fantasmes a l'horitzó, llançant bocades de fum als espais, fressa eixordadora de la maquinària, remor de les cascades, centenars d'obers de totes les edats que transiten, bruses i

*Eren aiguamoixos i mulleres,
prats voltats
per roures i salzes.*

barretines, carros i tartanes plenes de burgesos, enginyers i maquinistes, això posa el cap com un timbal.” (Berga i Boix, any 1917).

Certament es tracta d'una aferrissada defensa del paisatge. En alguns casos, però, hi ha quelcom més que això: el que s'està fent, en el fons, és defensar uns valors -a voltes de privilegis- de caire tradicionalista.

Hi ha una altra qüestió a tenir en compte en aquest complex tema. Eugenio Turri, el 1979, constata, com nosaltres, l'existència d'una forta consciència ecològica entre les classes cultes italianes de finals del XIX. Si bé és cert que en el fons el que inspira aquesta actitud és un rebuig a la pèrdua de les peculiaritats locals, també és cert que, sobre el paper i en última instància, els pobres i ignorants camperols són considerats els únics culpables d'aquesta degradació. S'ataquen els carboners que arrasen alzinars o els llenyataires que devasten rouredes, però poques

vegades hom envesteix directament contra els qui han manat aquest arrasament. Poques vegades hom qüestiona l'estructura de la propietat o la possessió dels mitjans de producció.

Sigui com sigui, el fet és per si mateix prou interessant i reflecteix una faceta més de la relació experimental de poetes, novel·listes i pintors amb el paisatge. Vegem-ne alguns exemples: l'any 1916, durant el regnat d'Alfons XIII, s'aprova la Llei de Parcs Nacionals. Nou mesos més tard, el dia 11 de setembre de 1917, el científic olotí mossèn Gelabert demana la declaració de Parc Nacional per a la zona volcànica d'Olot i planteja per primera vegada la necessitat de conservar no un indret, sinó tota la comarca. Tanmateix, eren els boscos, més que cap altre element del paisatge, els que eren objecte d'una intensíssima explotació, que acabava en la majoria dels casos en degradació total. El bosc era una molt important font de recursos naturals. Aquest ús intensiu -i a voltes abusiu- aixecava les protestes d'escriptors i excursionistes. El paisatge-espectacle estava en perill, i les centenàries bosquíes es veien amenaçades.

En el volum que fa referència a Camprodon, Cèsar August Torras lamenta profundament (1923) la tallada de les rouredes de Bolòs, a Beget. Dos anys abans, l'Eliseu, marxant llenyataire de Castellfollit, comprava per encàrrec de Maderas Coll Viader S.A. aquestes rouredes i les convertia en travesses de tren. Vet aquí dues concepcions de la natura ben contrastades.

La comarca d'Olot conté una de les zones volcàniques més extraordinàries de tota la Península Ibèrica. Molt abans que el tema de la seva degradació prengué volada i que el Congrés de Cultura Catalana endegués la

campanya per a la seva salvaguarda, alguns olotins s'havien ja preocupat. Entre ells sobresurten mossèn Josep Gelabert i el científic Estanislau Vayreda.

La premsa local es fa ressò de la necessitat de conservar els volcans olotins com a relíquies per a la ciència. Diu *L'Olotí*, el 1893:

“Antigament, les muntanyes d'Olot, Garrinada, Montsacopa i Montolivet, cobertes d'alzines que hi creixien ufanoses amb poca terra vegetal, devien presentar un cop de vista admirable. A França serien indemnitzades i es conservarien com a relíquies per a servir a la ciència. Espanya permet que la mà de l'home les destrueixi. ¿De què serveix lo cos de topògrafs que per ara tant cobra del pressupost de la nació, sense donar-nos mapes, ni vistes, ni fer-nos conèixer lo que tenim a casa?”

Els tan lloats paratges de la Font Moixina foren motiu de polèmica a les acaballes del segle XIX. Com es veu a les pintures de Joaquim Vayreda, els paratges tenien una fesomia del tot diferent a la d'avui: eren aiguamoixos i mulleres, prats xops coberts de lliris i voltats per roures, pollancre i salzes. S'iniciaren obres de drenatge i aplanament. El propietari i promotor Manuel Jolis i Masdeu va assecar el terreny, canalitzar els recs i recollir-los en un sol, el Rec de Ravell. Altres espècies, taules i seients de pedra, i l'aixecament d'un hostal, transformaren totalment el paisatge. Contra aquesta actuació, portada a terme entre 1890 i 1894, s'aixecaren els germans Joaquim i Maria Vayreda i l'Enric Galwey.”

Joan Nogué i Font
extractat de: *Una lectura geogràfica-humanista del paisatge de la Garrotxa*.
Tesi doctoral de geografia. 10 d'octubre de 1984. Col·legi Universitari de Girona.

TERRA DE VOLUNTARIS

17

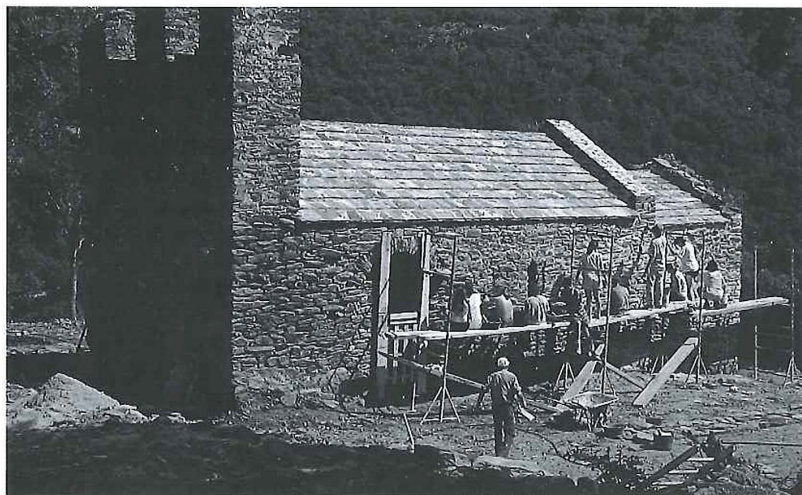
46

El voluntari, la persona que s'ofereix lliurement a fer una cosa a la qual no és obligat, deu haver existit sempre, per bé que ara els mitjans de comunicació el difonen. L'excursionisme, des dels seus inicis, ha estat arreu bona llavor de voluntaris. A les entitats excursionistes, com a totes les entitats, la gent s'ofereix amb generositat. Però molt més enllà de l'àmbit estrictament associatiu -diem-ne sota sostre- hi ha la immensitat d'una natura que exigeix cura abans de sortir a fruit-la. Així neixen, per exemple, els milers de voluntaris forestals que, enquadrats o no en entitats, corren amb tota la força i tot el despreniment a ajudar, a

vegades heroicament, en accions d'extinció del foc. Durant moltes generacions, els petits camins, tan sota mínims, de les nostres muntanyes es conserven per obra d'un voluntariat, sovint anònim, que hi esmerça treball dur i constant. Voluntaris són els qui arrangen un camí erosionat i que veiem millorat la setmana vinent quan tornem a fer l'excursió. Un voluntari amb dots d'escultor aprofita un tronc revell de xiprer al santuari dels Àngels i el converteix en valuosa còpia de la marededéu de l'altar. Setcases s'honora rebent la donació d'una talla de Crist en majestat, feta per uns excursionistes generosos i traçuts. Uns altres voluntaris d'agrupaments escoltes es

posen a netejar a fons l'ermita de Santa Bàrbara, a Anglès.

Els camins s'oblidarien, sense el treball voluntari. A la dècada dels seixanta aquesta hauria estat la sort de la pujada a la Salut de Sant Feliu de Pallerols; passar-hi era més aventura que res, i el camí ja era anomenat *el tub*. Els voluntaris s'hi posen discretament, sense deixar-hi signatura. És història sense fi l'inventari de les accions. I els altres excursionistes, els que ho troben fet, admiren i agraeixen aquest treball dels qui han preparat camins i espais. Aquesta és, entre d'altres sorpreses agradables, la que hom experimenta al Castell de Sant

"Art i Treball" del C.E. Empordanès en acció a Baussitges (Espolla)

Miquel, a la capçalera del riu Galligans, de Girona: uns veïns de Sant Daniel, el barri proper, realitzen un treball tossut i fort que embelleix l'entorn i converteix el paratge d'ermot secular en espai apte per a un aplec de molts centenars de persones.

Els voluntaris esdevenen també autèntics despertaferros d'una col·laboració complexa per aconseguir certes recuperacions difícils. Aquest és el cas de l'entitat Amics de l'Alta Garrotxa. És una acció d'horitzons molt amplis, pràcticament inabastables en una generació, atès que un miler d'anys d'abandó ha produït les lògiques desferres en els monuments que ara es desitja restaurar o aturar-ne la degradació. El romànic de l'Alta Garrotxa és un feix de

Activitats d'"Amics de l'Alta Garrotxa"

- 1972.- Miquel Oliva i Prat i Ramon Sala i Canadell, amb un grup d'amics, comencen treballs de neteja a Santa Bàrbara de Pruneres.
- 1976.- Es constitueix l'entitat Amics de l'Alta Garrotxa. Campaments de treball a Santa Maria d'Escales. Hi col·laboren: Grup d'Art i Treball de l'Alt Empordà, G.E.i.E.G., U.E.C, C.E. d'Olot, C.E. de Banyoles, de Besalú, Amics de Santa Pau, del Vescomtat d'en Bas i de Vall de Bianya.
- 1977.- Santa Bàrbara de Pruneres. Es consolida la galilea. Manifest pro creació del Parc Natural Alta Garrotxa.
- 1978.- Treball a Sant Feliu de Riu. Participació de l'entitat al V Congrés Internacional Icomos, a Moscou. Hi és projectada una pel·lícula sobre Sant Feliu de Riu.
- 1979.- Es refà l'espadanya de Santa Bàrbara de Pruneres, enderrocada per un llamp. Palanca d'Hortmoier. Teulada de Sant Grau d'Entreperes.
- 1980.- Col·locació i benedicció de la campana *Assumpta* a St. Feliu de Riu; en són padrins Joan Vergés i M. Assumpta Bru. S'inicia la recuperació del santuari de les Agulles.
- 1981.- Continuació de Sant Feliu de Riu.
- 1982.- Coberta i façana de ponent de Sant Andreu de Bestracà.
- 1983.- Treball a Sant Eudald de Jou.

Posteriorment, la Generalitat de Catalunya assumeix propòsits i treballs iniciats per Amics de l'Alta Garrotxa.

gairebé un centenar de monuments que explica amament l'historiador Narcís Puigdevall, des del de Sant Aniol d'Aguja (any 872) fins a Santa Magdalena del Coll (1362). Al darrera de cada acció, a cada

Amics de l'Alta Garrotxa treballant a St. Feliu de Riu.

monument, calen arquitectes, maquinàries -fins i tot una presència puntual dels bombers d'Olot- molts braços, tot relligat pel sentiment d'un patrimoni que cal salvar. Tot fa pensar en el que deia Costa i Llobera davant una bellesa natural: "per un batec de l'ànima amb què ton cor sospira, daríem les centúries de calma que tenim."

SANTUARI A LA VISTA

18

48

Envoltats d'una certa altura, els santuaris confirmen el gust religiós, universal, pels turons elevats, com un camí de la transcendència. A tot el món existeixen construccions semblants, però en els països mediterranis adquireixen un to d'obertura i familiaritat que els concedeix un carisma amable, de convivència. Molts santuaris de les muntanyes gironines són dedicats a la Mare de Déu. Són com una localització del text evangèlic de Lluc, quan Maria, per anar a visitar la seva cosina, marxà de pressa cap a les muntanyes. Miquel Melendres en fa una glossa: diu que Maria porta una càrrega abundant de símbols, que li plauen les altures i l'afeixuga el pla, i que és alpinista dels cims de l'esperit.

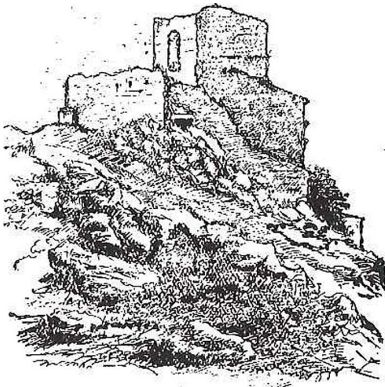

Restauració de la imatge al santuari del Mont, any 1941.

La devoció mariana gironina basteix amb molts segles i esforços els santuaris referits en el llibre de Lluís G. Constans, des de la magnificència del Collell i el Vilar, fins a la humilitat de Vilademany, a Aiguaviva, el rocam esquerp de Finestres, les siluetes familiars de Rocacorba i els Àngels, construccions valentes unes, discretes i amagades unes altres; també, sovint, condemnades a l'oblit i a l'enrunament. El registre assoleix la xifra respectable de 67 santuaris gironins.

Els excursionistes col·laboren construint camins d'accés als

santuaris. Perquè se'ls estimen. L'acolliment dels santuaris és un servei reconegut arreu. Al seu redós és fàcil apreciar-hi un punt de trobades generacionals: els més tradicionals hi tenen les pràctiques més ancestrals; els més joves es topen amb uns ritmes i unes senzilleses que ells no escollirien, però que no els fan cap mal; els més excursionistes es prenen la pujada al santuari com a objectiu periòdic o competitiu; els petits es creixen buscant

*Santuari del Mont.
Dibuix de Ramon Arabia, 1882.
Publicat a l'Anuari de l'Associació
d'Excursions Catalanes.*

unes illes Medes o un Canigó, a la llunyania. En canvi, a l'escriptor Josep Pla, gran coneixedor dels nostres santuaris, contemplar una panoràmica li produeix una buidor d'estómac. S'hi gira d'esquena i ho compensa entaulant-se bé.

El santuari acull una convivència autènticament plural, feta de tradició, història, excursionisme, folklore i llegendes de marededéus trobades casualment per un bou o un pastor espaordit. Els santuaris tenen una ànima amagada en un considerable volum d'exvots, avui no gaire ensenyats. Un exvot és un objecte-ofrena en record d'un benefici rebut. Molts santuaris tenien parets senceres

Monografies de santuaris

El Certamen Literari de la Immaculada, de les Congregacions Marianes de Girona (1943-1949), premiava les millors monografies sobre història d'un santuari gironí. Varen ser aquestes:

Santuari

Els Àngels (Gironès)
Les Salines (Alt Empordà)
El Roure (Alt Empordà)
El Mont (Garrotxa)
Mogrony (Ripollès)
Els Arcs (Garrotxa)
El Collell (Pla de l'Estany)

Autor

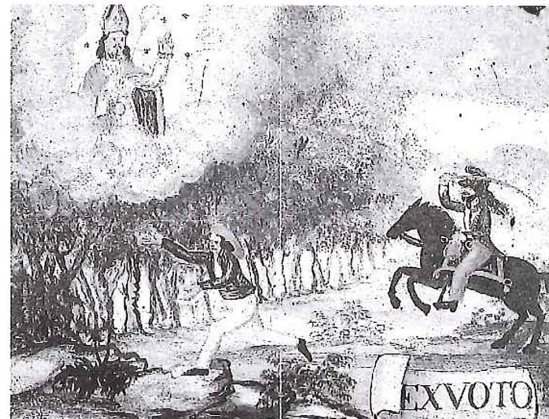
Jaume Marquès i Casanovas
Josep Roca i Soler
Joan Puig
Josep Danés i Llongarriu
Carles de Bolós i Vayreda
Miquel Juanola i Benet
Vicenç Vila i Tibau

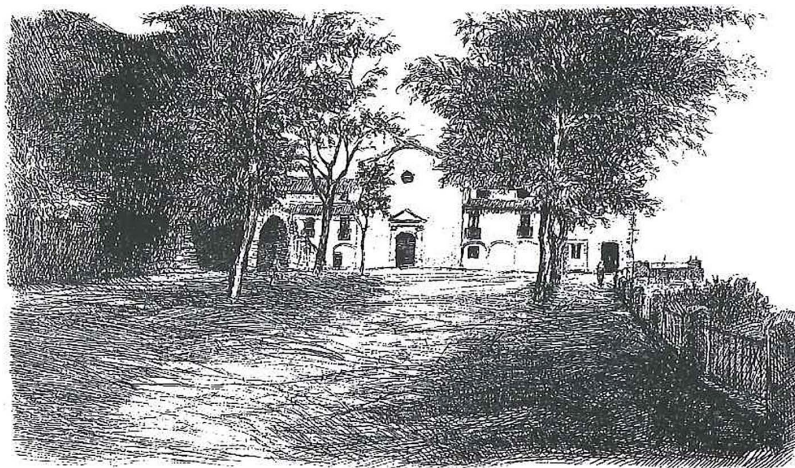
d'exvots penjats. Eren exponent de la fe de moltes generacions, entre manifestació naïf i concepte de miracle, que és molt ampli i molt personal.

Joan Prat i Carós envia el tema dels santuaris al Congrés de Cultura Catalana del 1981, després de visitar-ne un centenar a la Catalunya Vella, entre els quals hi ha els gironins. És un recorregut per la problemàtica actual dels santuaris, amb aspectes històrics, ecològics, d'aïllament, excursionisme, obres d'art que conserven, i d'altres.

*Exvot a Sant Narcís.
Segle XIX.*

Més enllà de qualsevol motivació religiosa, que es pot no compartir, els excursionistes compten amb els santuaris: són una realitat que ens ve de lluny. Són esplèndides talaies que ensenyen muntanya generalment mitjana, com unes didàctiques beceroles d'excursionisme més costa amunt, que vindrà un altre dia.

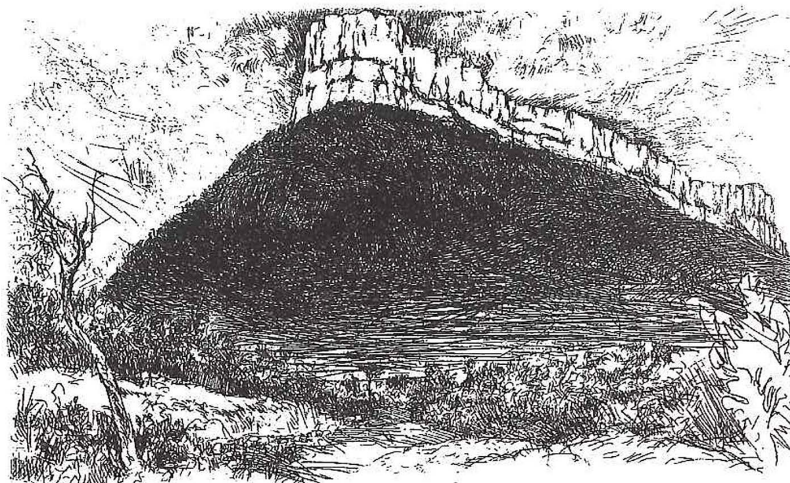
“A negra nit el santuari dorm, colgat en el misteri de la muntanya, sota de tantes estrelles vives que no n’hi cabria ni una més. En canvi, matí i tarda, allò que hauria de ser recolliment ermità és alterat per la presència d’estiuejants d’uns quants dies que intenten fer previsió de vagància. Les sofertes taules del porxo que mira la vall, gastades per tants milers d’àpats de ciri de prometença, aguanten colzes de marits que se’n tornen el dilluns a contracor, labors de paciència d’esposes de l’aguait de qui arriba, sospirs de dues esvaïdes germanes que proven l’harmonium de la capella, motxilles d’excursionistes de ratafia i senyera, el gaiato del solter empedreït que coneix les dreceres i que s’enfada amb els qui el segueixen si s’adonen que els fa fer marrada.

Passejada matinera i a mitja tarda cap als alts, entre els bedolls, cap als boscos de faigs a entreveure el Pedraforca a contrallum; admirar la proa del Far i Cabrera arran de carena, encesa de posta. La boira envaïx la vall, esborra els camins, aïlla el santuari: pressentiment de soledat fins que es dissipa el cel i desplega la fantasmagoria nocturna per acompanyar el concert de la muntanya.

Sols que, en aquest món, ni entre els mansuets aficionats a la vida contemplativa la unanimitat no dura. La submissió a les aptituds de comandament del solter empedreït, que coneix totes les dreceres i actua de guia de novicis, experimenta una minva, deguda a l’influx d’un nou hoste que els arriba sol. L’antagonisme comença al menjador, perquè el destí ha volgut que els dos concos es trobin entaulats cara a cara. L’hoste novell, home de bona jeia, que menja i beu de gust i de tot, sembla atemorit per la glacial superioritat amb què l’altre l’observa des de l’altura dels seus magnes plats de fantasies vegetarianes. Quan l’idealista, tot assaborint l’honesta infusió de polioli, s’adona de la tassassa de maligne café doble que paladeja el golafre, no pot reprimir la disconformitat. En la flonja dispersió del llevant de taula, mentre l’idealista consulta el baròmetre, l’adversari convida a fumar uns quants allà al porxo. De seguida el fum de la cordialitat i els glops de conyac inciten a la conversa.

La tarda convida a anar-se’n, blava i transparent. Surten els grups d’intrèpids, camí del Far i de Rupit. Quatre mares seuen a la galeria amb els cabdells i els ganxets. Les

Els santuaris de la Salut i el Far. Aiguaforts de Joan Barbarà, del llibre El Collsacabra, de Joan Triadú.

germanes pàl·lides se'n van a la capella a fer gemegar l'harmònim. L'idealista pràctic orienta la colla cap a l'estany, a esperar els altres addictes que encara mandregen. De pas veuen l'hoste nou recalcat a la barana de la miranda, amb un parell d'entusiastes del muntanyisme. Amb un ganivet als dits els fa una demostració de desbast d'una branca extreta d'un feix d'allà a la vora. L'idealista els dedica una mirada compassiva i passa.

Els cims flamegen. El pla de bedolls imita un paisatge de Courbet. Els núvols s'aflotonen a la posta, a preparar l'apoteosi. Segueix la sabuda conjunció d'encisos de cap al tard: el pastor amb paraigua, les esquelles distants, el grill que s'anticipa, el sentiment de recança. L'idealista i la colla tornen de l'estany. Venint pel camí de dalt ja veuen la teulada del santuari, arrapat al cingle. I de sobte, la inqualificable escena. El mirador és ocupat no sols pel primari hoste d'estómac de brau, ans és totalment envaït per vuit, per deu energúmens que gairebé fan nosa, tots ells amb una vara de freixe i ganivet, esbrostant, polint, amb avidesa de qui espera guanyar-se un bastó i, sobretot, de qui es rescabala de l'excés

d'hores inactives. Entremig de tots hi ha *ell*, l'esca del pecat, dirigint, rectificat, exhibint l'obra mestra creada per les seves mans de menestral perquè vol, el bastó nou de trinca, lleuger i eficaç de segur.

L'idealista en derrota desvia l'esguard, avergonyit de l'espectacle. Llàstima de garrotada a les costelles de l'heretge! Com és possible tant de zel en la modèstia i tanta estretor d'aspiracions? Avui, després de rosari, demanarà al rector de l'ermita que el canviï de taula; no podria resistir el veïnatge del corruptor, vingut en mala hora. La bona voluntat té límits. Sort que, abans de gaire, quan comenci el diàleg de l'aire i el bosc, totes aquelles bones persones, recollides a la capella, oblidaran un moment - que ja és molt- rancúnies i antagonismes en desentonar, amb humilitat de cor:

Estrella que lo món guia,
sens la qual era perdut,
gardeu-nos, Verge Maria,
de la Font de la Salut.”

MIQUEL LLOR

RUTES I ROMIATGES

19

L'any 1960, el Pelegrí de Tossa i 146 acompanyants varen trepitjar

52

Algú ha dit que, quan es camina, les noves terres fan lloc a les idees. Una bonica manera d'expressar que el caminant fa un creixement en humanisme. I a vegades hi ha un valor afegit a l'acció física de caminar, més enllà del goig de fer un determinat camí. És el cas del pelegrinatge: emprendre excursió a un lloc per acomplir-hi algun acte d'espiritualitat, com interiorització o prometença d'un vot. De l'antiguitat queden tres llocs clàssics de pelegrinatge cristià: Terra Santa, Roma i Santiago de Compostel.la. A partir del segle XII s'afegeix Montserrat, amb una evident concurrència que queda historiada al *Llibre vermell* de l'any 1396.

Les rutes excursionistes poden adquirir aquell valor afegit quan l'espiritualitat confereix un caràcter nou al fet d'anar a peu. És el to d'una intencionalitat a la qual es comprometen els convençuts que es forma part -amb tota la càrrega simbòlica que es vulgui- d'un poble que camina, que s'agermana, que passa per camins difícils, però amb solidaritat. A la ruta, així provocada, es parla, es canta, es prega, i es fa silenci, a ritme de camí variat i itinerari d'agermanament que es va afermant. Així va néixer, per exemple, Pax Christi, el 1945, associació internacional amb el propòsit de difondre l'esperit de pau amb les seves rutes. El 1976 Pax Christi va realitzar la

Marxa de la Llibertat per comarques de Catalunya.

Els camins de muntanya i els de l'espiritualitat poden tenir unes coincidències puntuals, discretes i desconegudes sovint. Cadascú se sap on comença o acaba el goig de l'excursionisme estricte per a deixar lloc a una experiència més vivencial, que es pot trobar a qualsevol moment de la ruta. Les nostres muntanyes són el marc d'incomptables passes amb sentit pregon, amb caràcter principal de romiatge o bé quan l'excursió incorpora algun aspecte sociocultural tirant a festa popular. Un dia es realitza Girona-Lourdes en disset dies, al vell estil medieval, passant pel Tura d'Olot, Núria al Pirineu,

Font Romeu, Meritxell a Andorra, la Verge de les Neus, els Encantats, Bossost i Lourdes. Un altre dia acapara l'atenció un romiatge de tres mil persones als Àngels amb edició d'uns goigs expressament creats per aquell dia de 1946, però l'ocasió s'ho val: l'aplec a Cogolls, del G.E.i.E.G., aquell any va estar a punt de convertir-se en tragèdia pel descarrilament del tren d'Olot, que va caure al Ter; no hi va haver tragèdia i el romiatge als Àngels va expressar l'alegria de tothom.

El servei d'orientació vocacional de Girona confia en l'enriquiment d'una ruta i n'organitza una pel Pirineu, amb joves que, a través del coneixement de la terra dels homes, reflexionen la resposta personal a una crida d'alt compromís.

Un dels exemples més corprenedors és el *Pelegrí de*

Anar a peu

Una manera de viatjar és anar a peu i amb una motxilla a l'esquena. Forma lenta, reposada, per bé que sembla el contrari. Ningú no s'escapa, ningú està apressat per l'horari. La ruta uneix, aproxima. Quan diverses persones es posen a caminar amb un pes a l'esquena cap a un lloc comú i van parlant o cantant, en arribar al lloc es troben unides. Per què? Hi ha tota una pedagogia de la ruta. Es pot parlar de l'alliberament per la ruta. Les Rutes de la Pau es realitzen dintre aquest esperit. Viatjar és caminar cap al que es troba distant. Anar a peu és una ocasió de fraternitat. L'home del poble que veu venir el caminant amb el seu pes -i així el veu marxar- sent compassió i aprecia per l'home. No resta temps per a les coses trivials. Arribes

cansat i l'home del poble t'obre les portes. Si no, dormiries sota les estrelles. Vius la vida de cada dia, la dels homes de cada dia. És una realitat per la qual convé passar a poc a poc. Aquests llocs, aquestes persones, no apareixen als mapes. És una realitat viva, impossible de fotografiar: has d'anar a trobar-la pausadament allà on creix i on viu. Anar a peu té quelcom de símbol de l'anar per la vida. A cada pas deixes coses per a aconseguir el que tens al davant. Es presenten cruïlles. S'ha d'escollir. Com a la vida. L'elecció es fa i el misteri juga el seu paper. Ningú no sap què hauria passat d'haver-ne escollit un altre."

Alfons Carles Comín

Tossa o el vot del poble. En un temps molt reculat (potser 1707) el poble s'afecta de pesta i promet el compromís perpetu de visitar cada any en pelegrinatge el santuari de Sant

Hi ha la pedagogia de l'alliberament de la ruta.

Sebastià, a Sta. Coloma de Farners. El nomenat pelegrí compleix cada 20 de gener el vot, acompanyat de moltes persones amb sentit de sacrifici, molt respectable. El camí va per Terra Negra, can Noguera, Sta. Seculina, can Gotarra, cruïlla de Sils, Riudarenes. Són 40 km en devot silenci i pregària. L'endemà és el retorn, amb la corresponent duresa. Però arribant a Tossa el síndic pot exclamar una frase alliberadora: "S'ha complert el Vot!".

LA GRAN TROBADA

20

54

El concepte de festa va canviant amb el pas del temps. Si una celebració és capaç de resistir els anys té el privilegi d'esdevenir tradició i passa a formar part del patrimoni cultural d'un poble. En aquest sentit l'excursionisme té un paper molt destacat en una de les manifestacions festives més peculiars: l'aplec. És la gran trobada, en to distès i periòdic, a l'aire lliure, amb gran poder de convocatòria. L'aplec és, per excel·lència, la festa dels excursionistes de diverses condicions, edats, procedències i aptituds per a caminar. Alguns aplecs tenen l'origen al voltant d'una devoció determinada, sovint secular, d'un temps en què el poble, davant una litúrgia oficial que potser no entén gaire,

Primer aplec del G.E.i.E.G., l'any 1930, amb 1.684 excursionistes.

crea espontàniament unes referències més a l'abast, unes posades en comú més casolanes, unes festes i símbols més directes i entenedors. L'entramat social adquireix consistència i arriba als nostres dies.

Ben aviat les entitats excursionistes prenen consciència del sentit de festa major que suposa un aplec, com a aglutinant de les il·lusions i desitjos de trobada de la gent excursionista. Ja el 1904 Marià Vayreda deixa a *La punyalada* una càlida narració de l'aplec dels francesos a Sant Aniol d'Aguja.

El 1930 el G.E.i.E.G. celebra el primer aplec de l'entitat al santuari de Rocacorba i la resposta és esplèndida, amb 1.864 excursionistes. Tot un bon començament per a fer arrelar aplecs arreu que, en els darrers anys, poden registrar assistències d'unes deu mil persones, com el de Sant Mer, a Vilademuls. La crònica dels aplecs és inserida a la mateixa història d'aquesta terra amb fets significatius, com per exemple les dificultats dels excursionistes a l'aplec de Sant Aniol d'Aguja, en zona fronterera, quan, als anys cinquanta, encara era exigit l'anomenat salconduit de fronteres; els excursionistes

vinents de l'altra banda dels Pirineus -que precisament donen nom a l'aplec dels francesos- varen haver d'acollir-se a un permís especialíssim de les autoritats espanyoles. En justa correspondència, l'autoritat francesa va concedir pas als excursionistes catalans per poder assistir als aplecs de la Catalunya Nord.

Els aplecs que se celebren actualment a totes les comarques són tan nombrosos que no es deixen inventariar fàcilment. Amb gran encert, la gironina Maruja Arnau adreça una comunicació al Congrés de Cultura Catalana de l'any 1981 suggerint un treball d'investigació per a confeccionar un inventari complet dels aplecs gironins, que hauria de comprendre dos grans grups: els que tenen encara celebració actual i els que han desaparegut. El treball, que es preveu extens, però valuósíssim, s'hauria de completar amb el fons gràfic corresponent i constituiria una obra sòlida de reconeixement de la cultura popular.

Els aplecs tenen, per principal identitat, unes característiques comunes, dintre d'una absència de complicació. Hom pot descobrir a la gran trobada de l'aplec uns elements gairebé imprescindibles; heu-ne aquí alguns: la boira del temps o l'enigma dels orígens de molts

El Mont, un santuari popular

"A la Biblioteca de Catalunya trobem els goigs més antics de la Mare de Déu del Mont. Es remunten al segle XV. Els goigs van lligats a les processons. La més antiga que tenim documentada, l'any 1514, és la del poble de Crespià. El P. Camós, l'any 1657, cita setze pobles que puguen al Mont a fer el seu "Vot de Vila". Alsius (1879) en cita una vintena. Actualment conserven la tradició els pobles de Cistella, Crespià, Lladó, Maià, Dosquers i Navata. Quin fou el seu origen? Tot i que no en tenim cap prova documental, hem de relacionar-les amb els terribles estralls causats al país per la pesta negra que entre els anys 1500 i 1507 deixà Catalunya reduïda a 316.000 habitants.

En aquest context crític, propici a tota mena de pràctiques

aplecs; la fidelitat al calendari de la seva celebració; uns actes comunitaris que són intocables; la música, en forma de sardanes, polifonia o partitura religiosa; la participació autènticament popular que pot començar en els preparatius previs a l'aplec; la colla, el programa, el pòster, els concursos de rams silvestres, jocs de cucanya i habilitat, i alguna nota comercial, lleugera, de parades de records, que donen a l'aplec l'aire d'una petita fira. I finalment, el tret més

heterodoxes relacionades amb la bruixeria i l'espiritisme, l'Església potencia les visites col·lectives als santuaris, amb caràcter impetratori, i les estimula a través de les indulgències episcopals i pontificies. Gràcies a un inventari de l'any 1700 efectuat a la sagristia del Mont, ens resta constància d'una gran vitalitat devocional, confirmada per la nota del visitador que mana: "adobar la paret del campanar y fer que estiga tancat per a que no pugan en dies de concurs enquietar tocant les campanas." Les processons són ja tan populars i nodrides que es fa difícil controlar el públic, i evitar la gatzara més o menys innocent."

CARRERES i PÉRA, Joan
El Mont, ahir un monestir, avui un santuari
Col·lecció Sant Feliu

espectacular, fotogènic, radiant, l'àpat principal, la xefla, de família eixamplada, amb taula parada mirant al cel, segons el clima, o a l'ombra acollidora d'un bon til·ler o d'una excel·lent catalpa. Tot és a punt per a la costellada de l'any. El paisatge pot ser molt bonic, però -aterrant un xic més- flora i fauna es posen comunitàriament a la graella d'un caliu que esdevé tot un símbol inesborrable.

FLORA, FAUNA I GRAELLA

21

56

Quan l'excursionista ha caminat té molta gana. Al voltant d'una font o d'una taula es viu un dels moments més reconfortants de la muntanya: l'àpat. Els científics diuen que un excursionista de 70 kg amb una motxilla de 10 kg que puja a una alçada de 2.000 metres necessita ingerir 470 grams de glucosa. Per bé que sense tanta precisió, els excursionistes tenen cura en el menjar i beure i en la seva distribució. Abans de sortir, te, cacau i fruita seca, i en plena marxa, formatge i permil. Calories necessàries i gustos personals van junts a la motxilla amb el bagatge intransferible d'anar muntanya amunt.

Hi ha una mena de ritual gastronòmic que marxa junt

amb l'excursionisme. Els menjars i el calendari van teixint una llarga tradició. A l'aplec de l'ermita de la Mare de Déu de Serrallonga (Brunyola) es menja la gallina. Al de Sant Pau de la Calçada (Cabanès) s'esmorza de flaones. A Pedralta (St. Feliu de Guíxols) s'hi celebra un concurs d'allioli. A Sant Mer (Vilademuls) és típic el torró de mel i avellana. La festa dels pastors, a Terralta (Ribes de Freser) reparteix el pa dels pastors. Les arrossades són comunitàries i donen cohesió a in comptables trobades, com la festa de l'arbre a Sant Pere de Rodes. A Núria, un aplec rep el nom d'una especialitat, de les farinetes, una sopa de pastor que es reparteix als assistents.

La preparació d'una arrossada és una tasca comunitària.

Però de tots els productes de la muntanya n'hi ha un que té una especial predilecció i ell sol genera moltes sortides al bosc: és el bolet. Som precisament un poble que se l'estima amb una intensitat capdavantera a Europa. Molts dels països veïns ni tan sols li concedeixen noms particulars. A Catalunya, en canvi, en tenim descrites 1.400 espècies. Molt remotament comença ja la dèria dels bolets. Hi aporta un vessant científic - vertaderament pioner- el Dr. Codina i Vinyes, metge de la Cellera, als anys vint, seguint estudis iniciats al segle XIII pels catalans A. de Vilanova i Ramon

Llull. Divulgació general, manuals, catalogació i avisos d'espècies metzinoses, tot s'inicia en el seu temps, quan el poble excursionista es llença a la muntanya i descobreix en el bolet un plat excel·lent i ensems una font d'economia. Avui l'afecció micològica és objecte, fins i tot, de l'antropologia cultural, que explica que les regions que senten repugnància envers els bolets mantenen un tabú, originat per les espècies metzinoses; els catalans, en canvi, ens movem dintre la naturalitat. Els boletaires i els excursionistes -dos col·lectius que poden coincidir o no- saben prou bé, i aquí sí que hi ha coincidència plena, que uns rovellons amb botifarra a la graella o a la llosa són una magnètica raó per a fer oblidar aquells 470 grams de glucosa recomanats pels dietistes, i per desdir-se, per avui, de pujar més muntanyes.

Més enllà de la gastronomia, l'excursionisme s'interessa pels pobladors nòmades d'aquests paisatges, visitats a cada sortida. Bosch de la Trinxeria busca apassionadament un ou d'àliga imperial als cingles de Sant Aniol d'Aguja, acompanyat del naturalista anglès Mr. Hunt. Jacint Verdaguer identifica els cants dels ocells i els atribueix una lletra significativa: el cant de la guatlla diu, a la primavera, "blat florit, blat florit". Pau Badia,

en una excursió al Pirineu, descobreix l'edelweiss, la flor de neu, i el Dr. Pius Font i Quer, director de l'Institut Botànic, dirigeix una herborització a la Molina i confirma l'existència de la mítica flor, *Leontopodium alpinum*, goig de botànics i d'excursionistes d'alta muntanya. Els qui enfilen muntanyes més baixes troben una ornamentació menys luxosa, més casolana. Aquí rau el secret de saber apreciar les innombrables sembres de la natura, entre la salvatgeria dels boscos i els

marges familiars. Avui és una vidalba o una ridorta en flor, demà un olorós romaní o una senzilla farigola. I quan el calendari estigui a punt, l'excursionista del gener sap on pot trobar un ram exquisit de mimosa, i coneix els camins de les ginesteres del juny, que regalen a la tornada a casa els testimonis puntuals de la vitalitat de les muntanyes. El bosc no deixa tomar mai amb els estòmacs buits, i tampoc no es baixa mai de muntanya amb les mans sense res ni amb els esperits tancats.

La tardor a muntanya

Ara és temps de tardor, que dic al temps: -reposa, que jo, també, reposaré;
ara que és acabada cada cosa
i l'home, finalment, la troba bé-.
Les fulles cobren seny i fesomia:
no s'infatuen, ni exageren dols.
Mig cauen i mig volen. Llur docta melangia
s'acomiaada, a torterols.

Sota el borroró de l'aclarit fullatge
de les branques s'afina l'entrellat.
La primavera fou miratge;
la tardor, veritat.

Muntanya, ets plena de llavors colgades,
partícules del teu flam,
àguila d'ales desplegadas
amb una creu al mig del teu escut d'aram.

GUERAU DE LIOST
La tardor a muntanya
Edit. Empúries. Barcelona, 1984.

La silueta del Far és la d'un vaixell-insignia del Collsacabra.

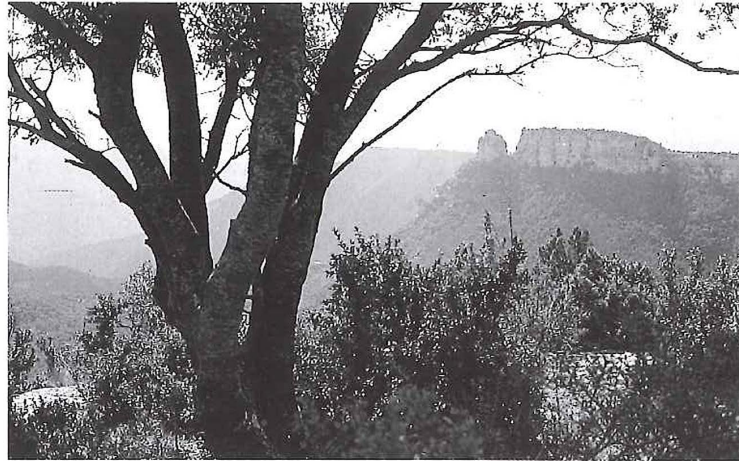
*A l'altra pàgina,
l'excursionista
Nèstor Luján
vist per
Jaume Batlle,
al diari Avui.
I a la dreta,
L'Agullola de Rupit,
monumental fita.*

La notícia que el parc natural Guillerics-Collsacabra serà una autèntica realitat d'aquí a poc temps és excel·lent. Serà comprès entre els cingles de Cabrera i Aiats, la plana de Vic, la vessant superior del Montseny i la vall d'Hostoles. Aquest parc ve a afegir-se, doncs, als de Sant Maurici-Aigüestortes, Sant Llorenç de Munt, Montseny i Montalegre. Es vol protegir no tan sols la fauna i la flora, sinó també els usos i costums, els aspectes urbanístics dels municipis afectats i, a més a més, establir que no serà possible la construcció de noves edificacions fora de les que cada municipi aprovi. Hi haurà uns paratges de reserva integral que podrien ser a Sant Pere de Casserres, als cingles de Tavertet i als esmentats de Cabrera i Aiats.

És natural que en el moment de pensar a fer reserves i de mantenir uns estrictes equilibris ecològics s'hagi escollit les Guillerics i el Collsacabra. Jo l'he conegut en altre temps quan amb en Josep Pla havíem anat a la finca de la Fontana i a l'altra propera gran casa, Corriol, invitats per Rafel Puget, fill d'aquell Rafel Puget de qui en Pla va fer el seu llibre *Un senyor de Barcelona*, que ve a ser com un llarg monòleg que ocupa tota una època de Catalunya. En altres ocasions vaig estar a les

Guillerics en breus excursions simplement per veure els ocells, ja que els boscos, singularment els de Collsacabra, a més d'una botànica fascinant, tenen una variada fauna ornitològica. Jo sempre he estat afeccionat a l'ornitologia i puc dir que la regió és, en ocells de bosc i fins i tot de mitja muntanya, molt rica.

El record de les meves visites tardorenques a aquesta regió és sempre tocat d'aquesta espècie de melangia que produeix a un català de la costa la pluja lenta, suau, persistent, silenciosa, sense cap tempesta. Recordo sobretot l'esplendor senyorívol dels boscos a la tardor, amb la carícia gairebé sensual, de la pluja. Tot el paisatge és ple d'arbres nobles: el faig, el roure, el castanyer, l'alzina, l'om, el bedoll, al costat de les coníferes com ara el pi o l'abet. A la tardor, tot aquest bosc pren una fastuositat única. Puc dir que només al Perigord negre, en els mesos tardorencs, he vist un luxe botànic de colors més impressionants, sota la pluja que envernissava les fulles dels arbres des del groc encès i tremoladís a l'or vell, des dels coures més humits i amb més febrosos reflexos a la magnificència dels colors de foc, després avinats i finalment extenuats i moradencs.

A la primavera, quasi entrant a l'estiu, les boscúries esdevenen el paradís dels ocells. S'han trobat molts ocells de presa, fins i tot l'esperver d'espatlles negres. Hi ha també tota la fauna dels ocells de bosc i de bardissa; els picots, les entremaliades mallerengues, els diminuts raspinells, el gaig cridaner, les pastorelles elegants i alegres, les tallaretes de cant discret i melòdic, els pinsans cantaires, el rossinyol, els ocells de rapinya nocturna, de vol silenciós, com la miloca i el gamarús, que llença el seu crit sinistre. Però també s'hi troben els ocells de conreu i de plana que alternen amb el bosc, com ara el pardal de la bardissa, els còlits, les grives, els reietons i tota mena de vols de pardals. I finalment és lloc tradicional de pas de la migratòria becada, un dels grans punts d'estada d'aquest ocell que, per a molts, és la millor menja de tota la cuina cinegètica. La becada -la gentil dama del bosc dels crepuscles, que així l'anomenen els seus apassionats- ha estat tan perseguida que avui ben poques se'n troben.

M'he aturat en aquests dos aspectes del que pot ser el futur parc natural Guillerries-Collsabra, perquè són, potser, els dos més coneguts per mi. Perquè són una prova de

l'enorme riquesa d'aquest món que fins ara ha estat, dintre de les naturals depredacions de l'home, bastant respectat, quasi intacte en molts aspectes. Entre nosaltres ignorem tantes coses de la natura que ens envolta que aquests llocs poden ser no tan sols per gaudir-ne a les excursions sinó també per a l'estudi dels arbres, dels conreus, dels ocells, dels mamífers, de tot un món. D'una Catalunya antiga que és aquesta i que presenta un extraordinari interès geològic. Una configuració de terra noble, una botànica exquisida i una zoologia que cal conservar. En aquelles Guillerries, veritablement selva a l'època dels grans bandolers dels segles XVI i XVII, des de Roca Guinarda a Joan de Serrallonga, i també en les guerres carlines, els boscos eren veritables amagatalls de l'home. Els boscos hospitalaris, enormes, amics i a la vegada hostils, són avui un món per estrenar a la primavera, fastuós i fatigat a la tardor, al cor de la Catalunya més genuïna que ens permetrà, si resta intacta, acostar-nos al passat autèntic del nostre país.

Nèstor Luján
Temps que passa, gent que queda
Ed. La Campana, Barcelona, 1989.

LA CANÇÓ DE MUNTANYA

22

*La tonada escocesa dels adéus
inclou el propòsit
de trobar-se de nou.*

60

L'espai obert que regala la muntanya, ampla i silent, convida a cantar. Pere Ribot, des del seu Montseny profund, terra peanya de l'excursionisme més històric, analitza l'arrencada de la cançó i diu que tot el massís de camins inèdits i de cos contemplatiu és un cant que no para. És l'aire del cant una exhalació necessària per a qui camina.

En els primers temps de l'excursionisme català la cançó que més ressona per les muntanyes és el tipus tradicional autòcton, com un vehicle de comunicació generacional. Un rossinyol que se'n va a França pels Pirineus o unes populars muntanyes del Canigó situen l'excursionista que canta a la vora

de la realitat que contempla. També sonen bé -pel que tenen de coneixença de la terra, és clar- un Empordà, de Morera i Maragall, o una Marinada, de Pérez Moya, entre d'altres. No era pas, aquell repertori, la cançó de muntanya; encara no. La muntanya feia, només, de tornaveu del desfogament musical dels excursionistes.

Neix, més tard, la cançó de muntanya, amb uns trets especials: simplicitat, cordialitat, entre poètica i descriptiva, cançó de bon aprendre i amb constants referències i experiències de muntanya, com les dificultats del camí, la nit i els crepuscles, la flora i la fauna, les amistats i els encontres, i els adéus. La cançó de muntanya es difon oralment i

té un lloc i una hora molt adients per a aquesta difusió en el foc de camp, al final del dia caminat. Així es forma un fons de cançons que esdevé de gruix important. El 1949 Josep Punsola i Elisard Sala presenten el seu llibre *Cançons de muntanya i de camí*, que inicia una recerca especialitzada. S'apleguen cançons d'Apel·les Mestres, Toldrà, Pérez Moya, Artur Martorell, mossèn Batlle, al costat de peces més clàssiques com aquell *Cant de joia*, de la Novena Simfonia de Beethoven, amb lletra de Joan Maragall, música destinada un altre dia a esdevenir Himne d'Europa.

La cançó de muntanya troba en Elisard Sala el seu propagador més eficaç. A partir de 1953 es prodiga en conferències i cursets sobre el tema. Un dels cursets té una cloenda memorable amb l'actuació del tenor inoblidable Emili Vendrell. L'any 1954 Elisard Sala crea a Barcelona el grup Cantaires de la Unió Excursionista de Catalunya, excel·lent llavor d'altres corals nascudes del mateix excursionisme. Una fita notable va ser, el 1956, l'entrada de la cançó de motxilla al Palau de la Música Catalana, amb recitals d'Àngels Riera, Emili Vendrell i la coral Núria. Elisard Sala, incansable en el seu propòsit, és autor d'unes quatre-centes cançons de muntanya, a més

*En caure la tarda sona,
tranquil lament,
una especial cançó.*

Himne a la natura

Som de la natura amics,
l'alba ens ha menat als pics.
No volem veure esquinçats
de les pastures el verd,
ni els jardins de les ciutats,
ni aquell ocell que es perd.

Veniu a copsar tant com podem
l'aire que respirem,
pinedes que ens fan d'ombrel·la,
platges d'estendard blau,
muntanyes com un palau,
aigua gemada als rius,
i a dalt dels cims, amb fons i niu,
la pompa de l'avet.

L'harmonia ens és vital,
cantarem amb to ben alt.
Són riquesa del país
terra, camins i arbrat
tant nascut com conreat.
L'equilibri és trencadís.

Les nostres vides són senzilles,
són brot, són doll i espill
d'un món teixit de perill.
Protegim nostre entorn,
anem a posar-hi el cor
que la natura es mor:
la vetllarem, que ara i aquí,
la vida hem de fruir.

La pau verda ens dóna vida
i així ens agermanem.
No te'n vagis, esquiol,
beu l'aigua del rierol.
Farem tasca exquisida
si les mans estrenyem.
Plançons plantem, treball sense fi,
per un demà d'amors,
tot contemplant brillants colors
a l'arc de Sant Martí.

Música: Ray Conniff
Lletra: Jordi Dalmau

d'obres més complexes, com l'oratori *Cantem la muntanya* (1958) i una *Missa dels excursionistes* (1966).

Neixen diverses corals i grups formats per cantaires de les pròpies entitats excursionistes. El 1964 es fa realitat un inici de trobada d'aquestes corals que, sota el nom de Festa de la cançó de muntanya, se celebra cada any en localitats diverses. Hostalric, Sta. Coloma de Farners i Caldes de Malavella són algunes d'aquestes. Centenars

de cançons omplen les motxilles. Els nostres autors caminen plegats amb peces importades d'arreu, populars canadenques, tiroleses, suïsses, hawaianes, presidides per la univèrsal escocesa que inicia el final de les excursions, quan és l'hora dels adéus i ens hem de dir adéu-siau. Amb el cant, els excursionistes viuen també que el món és petit com un mocador de butxaca. O immens, com el vulguem. Ho diu una de les cançons: des dels cims, com més petits ens fem, molt més gran veiem el món.

TEMPS DE COMPETICIÓ

23

62

L'excursionisme és activitat plàcida, distesa, per anar-la desenvolupant en un cert estat de platxèria. El temps invertit en una excursió no és mai una marca esportiva, nerviosa i cronometrada. Els excursionistes massa esclaus de mesurar el temps haurien equivocat el camí. Això no treu, però, que cadascú tingui coneixement de les seves possibilitats i de la pròpia resistència física en pujar muntanyes.

Tot i que els cims no veuen arribar, tradicionalment, excursionistes amb la fal·lera d'escurçar el temps del camí, a vegades és bo trencar el fil, donar un ritme diferent a les coses i fer una petita entremaliadura. Arriba aleshores

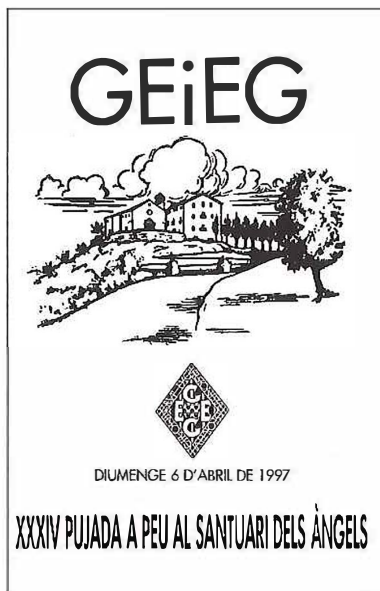
*Sortida de la Pujada
a peu als Àngels.*

l'hora de competir, de lligar bé el binomi distància i temps aplicat a l'excursionisme. Fins i tot arriba a demostrar-se així que l'excursionisme no està renyit amb cap tipus d'esport.

Joan Collell té el rècord de la pujada a la muntanya dels Àngels, des de Girona: 34 minuts i 26 segons. El tauler d'anuncis del santuari dels Àngels proclama les notícies de la pujada, que té lloc cada any des del 1964. Poden sorprendre diverses coses, com els 34 minuts, la nombrosa participació, o la mateixa perseverança de més de trenta anys en l'ascensió o pujada, que

no és excursió pròpiament dita. És ben curiós l'inici, el 1964, de la primera "ascensió controlada al santuari dels Àngels", per dir-ho amb el nom oficial de quan va sortir publicada. És significativa i suggeridora la crònica: uns nedadors i atletes del G.E.I.E.G. senten dir que els excursionistes de la mateixa entitat inverteixen un determinat temps -no marca-per anar als Àngels. Entre els

primers hi ha Felip Sànchez Babot, Pere Petit, Jordi Araus, Víctor Olives i Miquel Pardo; amb els excursionistes hi ha Joaquim Ferrer, Joan Perich, Ramon Marquès; s'estableix entre ells l'estímul sa de la prova, la qual és realitzada per divuit "grupistes" de diverses edats. Guanya Víctor Olives, un dels nedadors -no excursionista, doncs- amb un temps de 51'40" i 4/10. Excursionistes veterans, nedadors i atletes tenen així l'honor conjunt d'haver fundat

una prova que avui ja és clàssica del G.E.i.E.G.; heus aquí un excel·lent símbol de l'entitat que acull afeccions i activitats dintre la més absoluta varietat. El cronòmetre, més aviat desconegut pels excursionistes, entra en un capítol nou, per bé que es tracta d'una incursió no gens típica. Aquella primera controlada als Àngels no registra cap participació femenina. El factor temps s'introdueix a les marxes populars, quan aquesta modalitat arriba a les nostres entitats excursionistes i es fa present en els atapeïts calendaris anuals. No és pas pròpiament un temps de

XXXIII Pujada a peu al Santuari dels Àngels

Diumenge 24 de març de 1996

Participants: 180

Primers classificats:

Jordi Fernández	34'52"
Xavier Sánchez	36'36"
Esteve Canal	36'48"

Primeres classificades:

Consol Casanovas	46'19"
Carme Llerena	53'01"
Manola Alcàntara	54'57"

El rècord de la pujada és de Joan Collell, fet l'any 1982 amb un temps de 34'26".

A la participació femenina destaca Joaquina Casas, guanyadora tretze vegades de la pujada, dotze d'elles en anys consecutius. Joaquina Casas té el rècord femení 42'18", aconseguit l'any 1985.

competició en el sentit estricte el que assenyalava cada marxa popular; només és un límit d'arribada, per necessitats d'organització, enmig del moviment de masses molt nombroses de marxaires que a vegades necessiten ser estimulats per posar un xic més d'alegria en el pas. En tot cas, el límit horari que és exigut o fixat sol ser assolible sobradament per a la gran majoria de participants en aquest tipus de marxa.

L'ALTA MUNTANYA I MÉS

24

*Excursionistes d'Ademar
al Torreneules, 2.711 m.*

64

El temps aconseguit, que pot proclamar un cronòmetre, no és pas objectiu primordial de l'excursionisme. Però hi ha una altra mira que és l'alçada de les muntanyes, una dada que determina els plans d'una excursió, la mesura de les seves possibles dificultats i el grau de preparació personal que requereix.

Les entitats excursionistes tenen cura de la tasca de divulgació de les diverses circumstàncies, perills i exigències que pot arribar a comportar la muntanya, dintre d'una extensa gamma de possibilitats. La preparació i els coneixements són totalment necessaris per a tothom que es posa a caminar cap a una certa

alçada. En aquest sentit són indispensables cursets, trobades, pràctiques i adquisició d'experiència, des de la més elemental iniciació a la muntanya fins a la posada en comú dels trucs de la gent més experimentada. Tota preparació és poca, i hi són cridats educadors físics, metges, socorristes, dietistes i veterans coneixedors de l'excursionisme.

Difereix molt una sortida a muntanya baixa o mitjana en la qual té cabuda tant la gran caminada com la familiar costellada -o les dues coses combinades- de l'excursió a l'alta muntanya, on no es pot permetre cap fragilitat de preparació, ni personal ni de grup. Amb el desig de no deixar

res a la improvisació, les entitats aconsellen, per exemple, que per a una ascensió als Pirineus ja s'ha d'haver passat per un curset d'iniciació a l'escalada; no per convertir-se en escalador, sinó per a sortir bé d'un hipotètic mal pas.

Els grans excursionistes coneixen prou bé les alçades de les muntanyes i se les estimen en tot el que valen i representen. Per això fou motiu de goig que l'Institut Geogràfic i Cadastral publicqués una precisió sobre les muntanyes del Pirineu gironí: el Puig Pedrós, a Meranges, era l'alçada màxima de les comarques gironines,

Medalles commemoratives d'haver fet un 3.000 metres.

amb els seus 2.911 metres, i el Puigmal només en tenia 2.909. Però l'esmentat Institut li rectifica l'alçada, que passa a ser de 2.913 metres sobre el nivell del mar. Els excursionistes, per celebrar-ho, organitzen una pujada hivernal al flamant 2.913 del Puigmal, mentre deixen testimoni de l'alegria compartida, escrita en el butlletí: "el primer ministre és coronat rei gironí de serres i terres. Ha mort el rei! Visca el rei!"

L'alta muntanya té una fita en els 3.000 metres d'alçada.

Excursionistes del C.E. Banyoles al Noucreus, 2.861 m.

Gradació de la muntanya

	Paisatge	Vegetació	Comunicacions	Preparació excursionista
Baixa Fins a 1.000 m	Formes suaus Rius tranquils	Bosc variat, mediterrani	Carreteres i camins de tot ordre	Mínima
Mitjana De 1.000 a 2.000 m	Desnivells notables. Aigües braves	Gran bosc de qualitat	Pistes forestals i dreceres	Elemental. Alguna dificultat
Alta. Més de 2.000	Agrest. Naixement de rius. Llacs.	Prats i líquens	Pocs camins i sense fressar	Màxima. Riscos: neu, boira, tempesta.

Aconseguir-la és per a l'excursionista una íntima dada de satisfacció, i algunes entitats tenen el bon gust de commemorar-la amb la concessió de la medalla dels 3.000, prèvia ressenya o testimoniatge de la via i circumstàncies de l'ascensió.

Queda, més enllà dels tres mil, tot un repte, universal i fascinant, sense fronteres ni administratives ni de riscos, que fa posar la mirada de la nostra

gent més excursionista cap als cims més mítics del món, on tantes vegades es clava -o s'intenta clavar- la banderola de l'èxit. Tot un univers de possibilitats i reptes s'implica sota el nom d'*alpinisme*. Sonen noms geogràfics absolutament diferents dels nostres, a milers de quilòmetres lluny d'aquí. Atrauen màgicament la millor gent militant de les nostres entitats, que han passat per una autèntica ascètica de preparació per a disposar-se a atacar una muntanya que és més que alta, que pot estar situada al mateix sostre del món. Però l'*alpinisme*, portat, practicat i gairebé professat a aquelles alçades llegendàries, resta molt més enllà dels propòsits abastables de l'excursionisme fixats en aquest quadern.

LA NIT, EL CAU DEL SILENCI

25

*Dormir com un sac.
I a dintre un sac.
El sol despertarà.*

66

La tenda de campanya no és pas invent dels excursionistes, sinó dels pobles nòmades, de fa molts segles. Quan l'excursionisme comença a fer acampada arriba a l'experiència directa de la nit, tota una essència de la natura. L'any 1928 es planta a la Mora, al Montseny, el primer campament general de Catalunya, amb una cinquantena d'acampadors, que amb els anys es converteixen en milers. L'acampada arrela bé i s'expandeix arreu de les comarques en un afany de plantar tendes en indrets difícils i alts. La nit -vivència, aventura, repte- és a l'abast. Ja no cal recórrer a les planes de la literatura romàntica per a copsar la veritat que ofereix la nit.

Tanmateix, els escriptors avesats deixen meravelloses escenes amb la fosca per protagonista. El pòsit dels segles els ajuda i en resulten narracions de bruixes amb denominació d'origen, com les del Mallol, la d'Amer, el bruixot de les Encies, i l'endemoniat d'Oix. Són fruits d'un aïllament geogràfic que desapareix quan arriben a la muntanya enlluminat elèctric i la carretera.

A més de la primera experiència sobre la nit n'hi ha una de programada dintre els plans de la didàctica de l'excursionisme. És, per exemple, el raid nocturn, molt emprat en l'escoltisme, que intenta superar la solitud, una sensació que no tothom estima. Quan els nois i noies -ràngers i guies- arriben a una certa

maduresa dintre del moviment escolta, es fa un raid que consisteix a afrontar en solitari la nit total, en indrets assenyalats, propers al campament d'estiu de les unitats. L'experiència és personal, de moltes hores, i recull un feix de vivències que poden anar des de l'entusiasme fins a la por. Uns, estirats al prat, tenen la impressió d'una ruta cap a l'infinit; d'altres confessen que es queden drets tot escoltant el cruixir de les branques amb el vent, i rebutgen i estranyen la solitud; altres exterioritzen la seva alegria, respiren millor i canten; hi ha qui només pensa en els

seus familiars, com un refugi entre la sorpresa i la basarda; algú, més sublimat, desitja abraçar tota la terra.

Un altre tipus d'experiència que es realitza a la nit és de caire excursionista-científic. És l'observació del firmament. El Centre Excursionista de Besalú organitza una pujada al santuari del Mont amb l'objectiu de passar la nit al cim de la muntanya, que fa d'observatori acollidor. Els participants instal·len tendes i aparells i es disposen a aprendre a familiaritzar-se amb les estrelles. Amb prismàtics, telescopis o a ull nu, a les vuit del vespre d'un dia de maig, observen la Via Làctia, Orió, Taurus i Andròmeda. A les quatre de la matinada, canvi d'escenografia: Gèminis, Pegasus, Hèrcules. Quan l'alba és a punt, surt el sol per la Mediterrània. Al novembre, el mateix centre besalunenc fa una altra nit d'astronomia, al Comanegra, a contemplar els estels que regala el cel de tardor, i a escoltar les explicacions bàsiques que donen els companys més avançats en l'afecció pel firmament.

La nit és una mina de riquesa, tant pel vent estrany que amplifica els sorolls majestuosos del bosc com per l'aïllament més absolut -que sembla fictici- quan la natura es petrifica en l'hivernacle d'un toc de queda.

Sobre el silenci

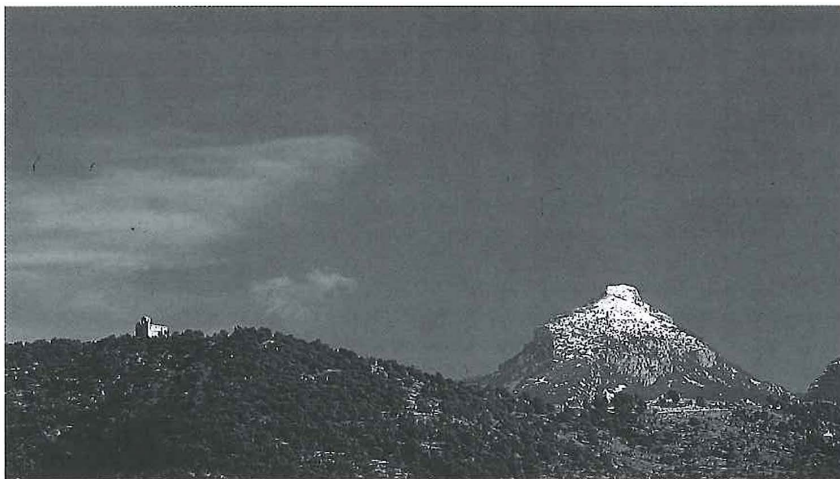
El silenci massa gran fa certa por, afirma el Missatger amb les paraules de Sòfocles que ens han arribat a través de Carles Riba. Ha estat escrit moltes vegades: el silenci pot ser més punyent que les paraules. La veu de l'Absolut no ens arriba. Estem incomunicats. Els codis del silenci són gairebé infinits. Avui, el desig de callar troba dificultats per ser expressat. Potser perquè el silenci ens adverteix de l'espera i moltes vegades no sabem ben bé què esperem. Cal tot un aprenentatge per a saber callar, i els occidentals, coixos de percepcions i maldestres en les sensacions, s'han apuntat a tot de tècniques orientals per a recuperar allò que ja els nostres

romàntics havien expressat tan bé. Potser avui el silenci ens fa pensar que hem fracassat. Potser vivim aterrits tot pensant que les paraules se les emporta el vent, i que hem de maldar perquè quedin fixades en un disc, una cinta magnetofònica. I, ara, un ordinador que ens parla, que ens consola, que ens escolta. Però res no podrà substituir el silenci, a menys que nosaltres ho tornem a imaginar. I, aleshores, la imaginació, solitària i altiva, ens retorna aquest record imprecís, desfigurats, reinventats. És quan el silenci es venja de la saturació i ens diu que, encara, no ens han espantat del tot.

Montserrat Roig, 1991

*El foc de camp il·lumina
la màgia de la nit.*

*El Bassegoda nevat.
A l'esquerra, Sta. Bàrbara
de Pruneres.*

Un dia, més febrós i més entenebrat que mai, va atrapar-me la fosca al bell cim del puig del Bassegoda, fins que el rellent de la nit va desenopir-me, i comencí a baixar per la part de tramuntana a la claror d'una mitja lluna malaltissa que amb prou feines me deixava entreveure on posava els peus, enfonsant-me en la pineda que davalla fins al Camp dels Emigrants.

Aquesta era, en bona part, incendiada de fresc, presentant-se negra i fumada com boca d'infern; les robustes canonades se destacaven sobre la dèbil celistia esmotxades per damunt del forcat com columnes d'una catedral gòtica quals naus haguessin sigut esfondrades per la violència del foc. Moltes jeien per terra mig carbonitzades o havien quedat estontolades sobre llurs veïnes, i algunes rosegades per la base s'havien tombat sobre les roques formant balança i apuntant al cel, com colossals peces d'artilleria. El sòl de terra estava atapeït de cendra fosca i de munts de carbonija que cruixia a sota els peus o s'envescava per les cames, efecte de la reina plorada per les soques

que, en alguns punts, fins havia format regalims i tolls de fang llepissós com posterma. En cert indret on la cinglera s'acanalava formant com una xemeneia, la força del corrent havia arribat a l'incendi en termes que el bosc quedava allí ras, com si hagués passat un bufarut, i les roques calisses de les altures havien quedat cuites, engrunant-se en còdols que blanquejaven escampats per sobre la tofa negra de la llisera com despulls d'un ossari profanat.

És indescriptible l'aspecte infernal d'aquell espectacle. Tot era fosc, negre i paorós. En alguns punts encara s'hi sentia l'escalfor i s'hi veia espurnejar el caliu entre pilots de brossa carbonitzada. L'atmosfera era irrespirable per la fortor de la reina barrejada amb nassades de carn socarrimada, i el vent treia sons tètricament metàl·lics dels pocs branquillons que restaven de les soques despullades. Tot era mort: la terra, les soques, el cel blanquinós i fred sobre el que aquestes es retallaven i fins la lluna esmorteïda, qual claror quedava anul·lada en reflectir-se sobre aquelles negrors

Placa amb text de La Punyalada, al cim del Bassegoda.

de sutge. Jo també em contemplava mort, vagant sols en esperit per aquells llocs de desolació, dels quals, presa de la basarda dels cementiris, volia fugir-ne sense trobar mai la sortida.

Per fi, començant a trepitjar verd, vaig córrer encara més, deixant enrera la taca negrosa fins que, ja lluny, vaig caure esdernegat sobre la molsa al peu d'un corriol, adormint-me més de fatiga que de por.

Però amb la quietud del cos va començar la seva feina el cervell, dibuixant, sobre aquell fons d'infern del qual estava obsessionat, escenes diabòliques de dimonis tips de carn i dones pròdigues d'elles mateixes. Els dimonis eren l'Ibo i els seus, que reien ensopits, com sibarites en plena digestió, i entre les dones hi havia ella, la cap de trons, alta, garbosa, però xuclada i caricaturesca. De les belleses pagesivoles d'altre temps ne conservava sols el gest provocatiu i encara transformat, com interpretat per la imaginació d'un crapulós.

Jo també ho era, un dimoni, però un pobre dimoni macil·lent. I la Coralí començà a mirar-me amb aquell aire de befa i compassió que algun dia li havia conegut, i es disposà a donar-me, com a un pobre pidolaire, les llepies d'aquelles carícies de què els altres ja n'eren farts. Acostà sa cara a la meua, i sentia l'alè libidinós de la seva boca; sos llavis freds i humits com un cuc de fangada se posaren sobre els meus, produint-me una sensació tan ingrata que em despertà.

En aquell moment una silueta negrosa i llarga brincava pel meu davant, anant a fondre's entre les tenebres del bosc, quedant sols visibles dos punts lluminosos i bellugadissos com dues cuques de llum. Allò no era pas somni, era pura realitat. Un lloparràs, creient-me mort de cos com ho era d'ànima, havia vingut a donar-me sa besada, l'òscul del fossor."

Marià Vayreda
La punyalada
any 1904

CABANES I REFUGIS

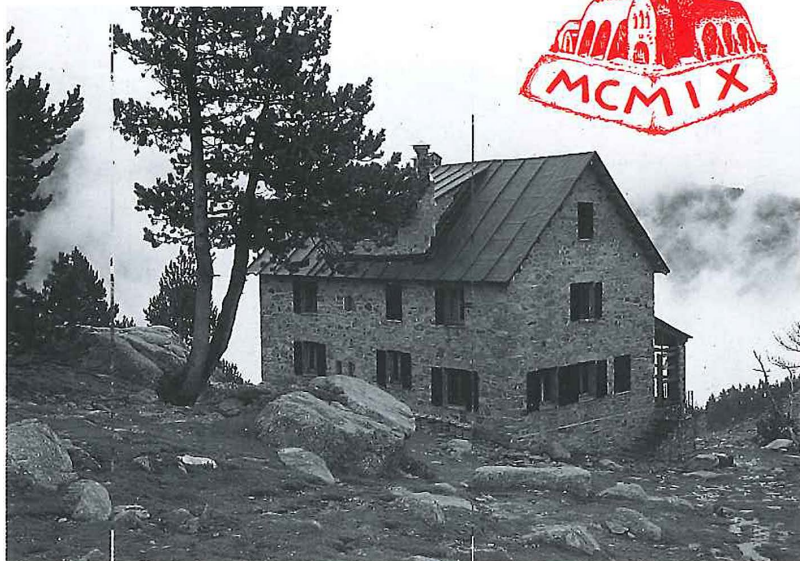
26

70

La idea d'aixoplugar-se és inseparable de l'excursionisme. Malament si no es fa una previsió de la possibilitat d'haver-se de resguardar. La nit mateixa o les sobtades variacions del clima ja són motiu de desitjar fer una parada sota coberta. Comptar amb un xic de sostre, per precari que pugui ser, facilita, a més, assolir uns cims més allunyats de les poblacions convencionals. Els antics carboners i els pastors han deixat a les muntanyes testimonis muts de la seva lluita quotidiana contra les inclemències en la construcció de les seves pròpies cabanes, com monuments a la senzillesa de la seva vida. Semblantment, els excursionistes estimen, construeixen i

conserven les cabanes situades estratègicament a les rutes de llarga durada. Els butlletins de les entitats publiquen sovint notícies d'accions a favor de les cabanes. Un exemple: la cabana de Tirapits, sota el coll del mateix nom, que pot ser un bon aixopluc en la travessa Ulldeter-Núria. El Centre Excursionista de Besalú en fa la neteja de deixalles i hi deixa brúixola, mapa, farmaciola, espelmes, encenedors i blocs de teulat. La cabana de Tirapits fa metre i mig d'alçada per cinc de diàmetre.

L'any 1909 registra un fet singularment històric: s'inaugura el xalet-refugi d'Ulldeter, a una alçada de 2.360 metres. Erigit pel Centre Excursionista de

Refugi d'Ulldeter; inaugurat el 1959 i recordatori de l'històric xalet-refugi d'Ulldeter:

Catalunya, essent-ne president Cèsar August Torras, la construcció del refugi supera tota la fragilitat de les cabanes, amb una ambició notable. El seu arquitecte és Jeroni Martorell, que li dona una silueta atrevida i amb personalitat autènticament carismàtica. Una subscripció entre excursionistes recull 48.178 pessetes de començament de segle XX. El xalet-refugi s'inaugura el 25 de juliol del 1909 amb un centenar d'assistents i una aviada de coloms, costum molt propi d'aquell mil nou-cents. Les ferotges intempèries pirinenques i els atacs dels anys minen la resistència de la construcció

d'Ulldeter. Quan els excursionistes, en un foc de camp, es posen a cantar una popular suïssa que parla d'un vell xalet que la neu i el rocam units van enderrocar es poden referir perfectament a la gloriosa edificació d'Ulldeter, avui esborrada del mapa.

Aquell xalet-refugi d'Ulldeter va ser el primer de tot l'Estat espanyol. Només el precedeix el de Cortalet (1899), al Canigó, a la comarca del Conflent, en territori francès. Però l'esperit de la primera construcció catalana es fa ja inoblidable i esdevé llavor de projectes nous. El 1911 l'enginyer Juli Soler presenta una comunicació al Primer Congrés Excursionista Català, per a marcar unes etapes en la planificació d'una xarxa d'aixoplucs i refugis: utilització de coves naturals, aprofitament de balmes tancant-les amb portes, construcció de cabanes amb paret seca i, finalment, la més costosa, la construcció de xalets-refugi d'obra o prefabricats, segons experiències observades als Alps.

Fins al començament de la guerra del 1936 l'excursionisme català compta ja amb els refugis de la Renclusa, a la Maladeta, 1916; la Molina, 1925; el "Cèsar August Torras", al Cadi, 1927; Vallferrera, 1935; les iniciatives sobre refugis se sumen en un Comitè Català de Refugis que, mancomunadament,

*Cabana de pastors
al Pla d'Anyella,
la Molina.*

emprèn una vertadera xarxa de construccions. Però la guerra imposa un punt i a part.

Reprès l'excursionisme als anys 40 torna també la voluntat constructora de refugis i es van inaugurant el "Lluís Estasen", al Pedraforca, 1949; el "Joaquim Folch", als Engorgs, 1953; el de Costabona, 1958; el nou d'Ulldeter, en una cota més baixa que el seu antecessor, 1959; el refugi de Núria, 1965; el de Comanegra, 1966; les Salines i la Freixadella, el 1967; Sant Miquel de Falgars, 1972. Per bé que alguns d'ells són víctimes de les dificultats operatives o de les inclemències del clima, és un volum d'edificacions que honora magníficament les entitats excursionistes i tota la gent que hi treballa.

Inauguració de la Freixadella

Volguts amics de totes les contrades:

La festa d'avui és gran i memorable. Els homes del Grup han fet tot el possible perquè no siguem sols. La bellesa, la pau i tranquil·litat que ens envolta és un tresor per a tots, i hem desitjat poder-ne fer present a tothom. La Freixadella és el refugi de muntanya del Grup. I en dir refugi no sols volem dir lloc per aixoplugar-se en mal temps i quan la nit tomba en colgar-se el sol per ponent. La paraula refugi vol dir també alliberament, això és, trencar les cadenes de la diària rutina i donar al nostre esperit i també al cos la llibertat. Essent la llibertat i l'amor la cosa més grata i humana, què més volem? A la muntanya vivim, les hores són nostres. L'alegria dels altres i la nostra és una germanor. En l'eixam de la ciutat la despersonalització ens envolta i caiem en el número i la massa. Que per molts anys puguem tornar a aquest refugi a disfrutar sempre d'unes hores curulles de bons records i viure amb plaer les satisfaccions de la natura que ens envolta.

Joaquim Casal
G.E.i.E.G.
21 de maig de 1967

LA DESGRÀCIA FA DRECERA

27

72

Amb el naixement de la paraula alpinisme -que ja és al diccionari Fabra del 1932- arriba també una notícia de l'alta muntanya que és un advertiment molt seriós. Una gelera pirinenca, el 1916, es cobra les primeres víctimes quan Josep Sayó, guia, i Adolf Bass, excursionista alemany, troben la mort pels llamps d'una tempesta.

Circumstàncies diverses han anat allargant des d'aleshores el registre de les desgràcies. Una meteorologia adversa, un pas impossible, una escalada d'alta dificultat, però també les ingènues imprevisions i les manques de preparació física o psíquica, són causes determinants de les lamentacions posteriors.

*Acció de salvament
d'un excursionista,
realitzada pels bombers.*

L'accident és una certa concepció de la fatalitat traslladada a molta altura. El paisatge incitant, desitjat, potser per hostil, presenta l'atractiu afegit d'una aventura personal que pot resultar irrepetible. L'excursionista no és capaç de sostreure's a la sensació de perill. Però encarant-se amb l'hostilitat del paisatge, alguns hi cauen.

Amb la finalitat de sortir a auxiliar excursionistes accidentats es constitueix el 1947 la Germandat muntanyenca de Sant Bernat, que aplega elements i suports

de les entitats. Més tard neix el Grup de salvament de muntanya, que depèn de la Federació de Muntanya. Són temps difícils, sense professionals especialistes en emergències ni mitjans tècnics en el cos de bombers. És una acció enterament i heroicament voluntària. Uns quants excursionistes gironins estan en situació de disponibilitat permanent, posant al voluntariat cotxe, estris propis i fins i tot el

menjar, que a vegades cal fer durar dos o tres dies amb les corresponents nits d'incertesa; duen, per preparació, un curs de socorrisme i, sobretot, un cor molt gran. Aquests voluntaris són el gran honor de l'excursionisme gironí, amb accions anònimes sempre, a les muntanyes de Núria, al torrent de Sant Aniol, al Costabona i arreu de Catalunya, si són sol·licitats. Salvador Boix, un dels capdavanters del servei, parla d'aquells anys ja històrics: "era una disponibilitat que semblava acabar-se, fins que els bombers de la Generalitat continuaven sol·licitant la nostra acció, perquè als anys de la transició política els bombers encara no tenien cap esquiador. Era el cas, per exemple, d'anar a

Xilografia d'Antoni Gelabert en record dels excursionistes morts a la muntanya.

Recordatoris

El destí de la mort no és la mort:
sento el foc de les vostres entranyes;
sou carn i sou aigua d'aquestes muntanyes
d'aquest país nostre, tan feble i tan fort.
I tot és misteri i diria un món rar
més enllà de la vida i pregon com la mar.
Presentes entre tots, que la cendra no allunya,
la gleva es fa amable i més dolç el raïm.
Corona de Déu, sou primers en el cim
de la veu que manté Catalunya.

Pere Ribot
1967

Es desfullen les cares
vidres enllà dels colls;
a les cel·les alades
han vençut els herois.
S'ajoquen les campanes:
hissem negrors als cims!
Serem còdols i boira,
l'esglai dels pelegrins.
Al cel cremen les xifres:
Nou Creus, Nou Dards,
Nou Fonts.
Obriu camins de feltre
a qui s'esbalça en Vós!

J. V. Foix
1973

fer el salvament d'un treballador de televisió al santuari de la Mare de Déu del Mont."

Les entitats excursionistes treballen constantment per prevenir els accidents de muntanya. Els indispensables curssets repeteixen la necessitat de conèixer el risc, el terreny, la climatologia i la prudència. L'alta muntanya no és per fer por, es repeteix, però sí que infon respecte. Cal mesurar possibilitats personals i de grup, de tot ordre, abans d'afrontar el domini d'una altura o el goig d'un paisatge que, per una força misteriosa, pot mostrar una cara ben aspra.

Des del 1957 el Foment Excursionista de Barcelona celebra una missa en memòria dels excursionistes morts a les muntanyes. Primerament se celebra a Sant Marçal, Montseny, i més tard es fa itinerant. Els recordatoris escrits cada any formen una antologia. Solen portar poesies d'autors com Pere Ribot, Tomàs Garcés, Camil Geis, Clementina Arderiu, Pere Quart, Foix, Espriu, Brossa, Olga Xirinacs, Martí i Pol, i d'altres. En el seu recorregut la celebració s'ha fet a diversos llocs gironins com Sta. Caterina a Torroella de Montgrí, ermita de St. Antoni, a St. Joan de les Abadesses, i als santuaris de Montgrony, el Mont i el Coll.

MUNTANYA DE GUERRA

28

*Milícies pirinenques
d'Estat Català. Any 1936.*

74

La més absoluta hostilitat que pot mostrar un paisatge és en temps de guerra. Les muntanyes es converteixen en posicions estratègiques al servei de la màquina bèl·lica, i els caminants són enemics, a cada bàndol. Un trencament així de cruel, en el marc de la bellesa natural, esdevé tema -desgraciadament etern- de planes escrites que ja són incomptables.

Hi ha la literatura dels observadors de la guerra, en certa manera allunyats dels fronts. Uns autors hi prenen partit, més enllà de l'estricta crònica. Hi ha després la puntual novel·la amb fons bèl·lic, a vegades com una aportació al pacifisme, i d'altres com un autèntic document, imparcial, a l'estil de reportatge de

la cruessa.

Quan s'esmenta la bibliografia sobre la guerra cal comptar amb el material de les impressions personals, càlides, directíssimes, dels excursionistes de cor sencer que viuen la guerra i les seves conseqüències, i tot seguit, patint-ho, ho deixen escrit. És un material sovint ignorat, nascut dels sentiments més íntims de l'excursionista, que fa la narració del cruent dia a dia.

Les muntanyes gironines són testimoni excepcional de la Guerra Civil 1936-1939. El Pirineu té condició de frontera que, en temps de guerra, té una rellevància molt especial. Però és una frontera aspra, si hom pensa utilitzar-la per a fugir de la guerra, i només és franquejable si es va

acompanyat d'un bon guia. El guia ha de ser excel·lent coneixedor del terreny, sempre difícil, i el fugitiu sovint no és expert en alta muntanya. És missió del guia organitzar-ho tot meticulosament: ruta, horaris, alimentació, descansos i emergències. Tot és a vida o mort, perquè la guerra també és a les muntanyes. El guia és un excursionista mercenari. L'estricta disciplina que imposa al seu *client* és explicada per l'escriptor empordanès Manuel Brunet, amb detalls corprenedors: el seu guia és una màquina de caminar, sever i eixut de paraules, que no tolera que es parli en veu alta, per primera prudència. No permet beure ni una gota d'aigua, i en

trobar un torrent només deixa refrescar-se les mans, i si les hi ensenyen estes aleshores es poden mullar front i llavis. Brunet passa a França, on fa estada. Al cap d'uns mesos sap que el seu guia ha estat sorprès passant més gent, i afusellat.

L'excursionista Joan Masó i Valentí puja a Núria el 1937, i el santuari tancat per la guerra li desvetlla un íntim enyorament que escriu a les seves memòries d'un excursionisme espiritualista, antològic.

Els fets quotidians de la guerra també són reflectits per un altre excursionista que s'hi troba immers i en fa el seu dietari. És el cas de Pere Tarrés i Claret, metge als fronts de muntanya, a la Guerra Civil. El Dr. Tarrés deixa a la literatura catalana el seu *Diari de guerra, 1938-1939*, escrit amb el cor entre el lirisme i la història, amarats d'estimació per la

*Antic búnquer del 1944,
a Coll de Banyuls, avui refugi
del C.E. Empordanès.*

Diari de guerra

31 de maig de 1938. Els comandants de sanitat ens han dit on havíem d'anar a passar.

Comença la nostra ascensió cap als llocs de socors, a peu, carregats amb els nostres equipatges. Sempre m'havia fet il·lusió conèixer i viure la vida d'aquestes muntanyes. Em rabejo en la contemplació de tantes afraus i avetoses i salts d'aigua. Tot és bell! No puc seguir el pas dels companys. Ara frueixo del goig bellíssim que em proporciona la natura.

1 de juny de 1938. Esmorzem i prosseguim la ruta. Muntanya amunt, les congestes blanques són gairebé a tocar. Que sublim, la natura als cims pirinencs. Però de tant en tant es deixa sentir el retronys llunyà dels canons. Els homes fan la guerra! L'augusta solitud de les muntanyes i de les valls, torbada per la sinistra remor

de les màquines de guerra. Quina dissort! Un avió creua ràpid el cel serè.

2 de juny de 1938. Sanitat té uns quants malalts. La majoria són malalts de paludisme, contret en el front. Fan llàstima: ullerosos, pàl·lids, ajaçats, plens de pols, omplint-ho tot amb la fetor de la suada.

3 de juny de 1938. Avui el cel serè s'ha omplert de bromes i ha plogut. Els prats han adquirit un to més verd i més pur, i els boscos d'avets han exhalat un deliciós perfum. Ha sortit el sol. Un doble arc de Sant Martí ha omplert la vall. Era signe de pau. Al darrera de la coma veïna retronys el canó, el morter i la metralladora.

TARRÉS, Pere
Diari de guerra
Public. Abadia Montserrat
Barcelona, 1979

humanitat. El llibre és substància directa i descarnada. Curiosament, el mateix títol ha aparegut el 1994 en llibres del mateix gènere: *Diari de guerra*, de Zletko Dizdarevic, periodista de l'*Oslobodenje*, de Sarajevo; i *Diario de guerra*, de Luisa Fernanda Garrido, espanyola llicenciada en llengua i literatura per la universitat de Zagreb. Durant els anys 1944 al 47 el govern d'Espanya va construir la

Línia Pirineu, de defensa contra un possible invasor. Dotze mil homes edificaren secretament cinc mil búnquers al llarg de la frontera pirinenca. Sense cap utilitat. Mig segle després s'ha conegut la voluminosa construcció. Curiosament, un d'aquells búnquers, al coll de Banyuls, és utilitzat com a refugi del Centre Excursionista Empordanès. Per sort, ha tingut un destí ben diferent al previst.

LES MARXES POPULARS

29

La Ruta de les 10 ermites, del C.E. Farners, arriba a St. Miquel de Cladells.

76

L'any 1965 s'inicia la marxa anomenada "Els quaranta quilòmetres de Banyoles". Prenen la sortida unes poques persones de totes les edats, però la iniciativa és destinada a sentar una tradició, i la seva popularitat creix fins a assolir nou mil marxaire, l'any 1980. S'obre una època d'organització de marxas arreu de les terres gironines. Amb els anys, la gent caminadora s'apunta a totes les possibles, però el calendari es va saturant amb coincidències. Els Quaranta de Banyoles minven després en participació, però els és reconegut el gran mèrit de ser marxa capdavantera que ha desvetllat l'excursionisme massiu.

A la dècada dels noranta les marxas populars han arribat al

centenar, amb una riquesa de modalitats i rutes que avala la força imaginativa dels organitzadors -grups diversos- en la preparació de marxas autòctones. Hi ha marxas de respectables distàncies, com la de Banyoles, o la dels vint-i-cinc de Torroella de Montgrí. La mitjana aritmètica està entre els quinze o vint quilòmetres. Algunes porten noms gastronòmics, com si fos per a desvetllar la gana del caminant: marxa de l'arrossada, a Castelló d'Empúries; la de la garoina, a Palafrugell; de l'escarlet, a Vidreres. D'altres marxas, en la denominació, fan menció de les identitats: la dels nostres boscos és a Tordera; la del Centre d'Andalusia, a Salt. El sector de l'ensenyament contribueix a la

institució de les marxas: des del 1983, el col·legi La Salle, de Girona, organitza la marxa de les fonts de Girona; són recorregudes una dotzena de fonts, a les rodalies, per a donar sentit -diu la proclama de la marxa- a tot allò que ens fa viure, i l'aigua n'és una preuada realitat.

Solen abundar els noms característics, fins i tot poètics: marxa al vent, a Medinyà; la de les platges i la de les ermites, de la Penya Xino-xano, de Lloret de Mar; l'Embardissada surt d'Olot; la del ginebró és la d'Hostalric; la Lletisonada, a Sant Esteve d'en Bas; la de Roses es diu Anar-hi

anant; la de Sant Feliu de Guíxols és la Ruta de l'aigua; el barri de Sant Miquel d'Olot fa la Caminagats. Altres marxes tenen el nom del lloc, com la de Vilamalla. La de l'Estartit es diu Illes Medes; la de Palamós és Mar i muntanya. Hi ha pobles generosos en rutes, com Beuda, on, amb abundància de camins i indrets, es fa la ruta dels molins, la dels castells i la de la feixina. La de Llagostera fa deu quilòmetres i és tradició del dia de St. Esteve. Tenen menció especial les marxes de durada superior al dia. La de la Mala Petja, del Centre Excursionista de Besalú, dura tres dies i recorre l'Alta Garrotxa amb alguns ingredients d'aventura. La de les deu ermites és una realització del C.E. Sta. Coloma de Farners, i reuneix cada any un centenar d'excursionistes. Visita en tres dies les ermites d'Argimon, St. Pere Cercada, St. Iscle, Sta. Victòria de Sauleda, St. Miquel de Cladells, Sta. Margarida de

Vallors, el Padró, Sta. Creu d'Horta, Sta. Bàrbara i St. Andreu de Castanyet. La ruta de les deu ermites té, a més, un caire d'aportació patrimonial-excursionista: per apaivagar la set dels participants prèviament s'han recuperat quinze fonts naturals amb l'ajuda de l'entitat Amics d'Argimon. Una altra modalitat és la del C.E. d'Olot, amb les Vint-i-quatre hores a muntanya per Riudaura, Vallfogona, Vidrà i Joanetes.

Els vuit quilòmetres de la Via Romana de Capsacosta, entre St. Pau de Seguries i St. Salvador de Bianya, han suggerit, a partir del 1994, la Caminada popular Via Romana, amb el divertiment afegit de participar-hi amb vestits romans i de fer una breu parada a mig camí amb escenificació d'una obra teatral. El C.E. Farners fa la ruta d'en Serrallonga, que va per Sta. Coloma, Osor, Sau, Viladrau, tot de llocs relacionats amb el famós bandoler.

*L'Embardissada,
al camí dels
Castellets.*

Manifest de la XI Lletissonada

“Quinze anys d’anar buscant itineraris. Quinze anys de preguntar als antics estadants com ho feien per anar d’aquí a allà, i quin era el millor camí. Retrobar aquells camins fets amb la lògica dels anys i amb la saviesa de la gent gran. Alguns han hagut de ser refets, ja que els anys i la boscuria els havien fet perdre la seva traça original. Altres vegades hem hagut de buscar noves vies; segur que no han estat tan assenyades com les originals. L’edició d’enguany passarà també per vells camins, abans trepitjats per carboners, llenyataires i maquis, i més actualment per caçadors, boletaires i excursionistes. Els primers acudirien a aquesta zona per qüestions vitals; els altres hi anem per raons d’oci, esport o esbarjo. És una terra de racons farcits d’història popular. Històries difícils de veure escrites. Enguany en tenim, d’aquestes històries. Pregunteu-les, busqueu-les. Històries de rabassaires, d’amagats de la guerra, i de maquis de la postguerra, de comtes i de remences. Gaudiu-ne i gaudiu de La Lletissonada”.

A Sant Esteve d'en Bas
1 de maig de 1994

UN FEIX DE CURIOSITAT

30

Concurs mundial de xiulet amb cargolina. Aplec de Sta. Brígida, Amer.

78

El curiós aplega innumbrables coneixements, fent camí. És un enriquiment que la terra li lliura, com un agraïment de la visita. La primera curiositat és a l'arrel dels noms de lloc: Quermançó, la Quera, Dosquers, porten un constant prefix *quer* que significa -en cèltic- roca; sallent és un saltant, i l'excursionista descobreix que Salt de Sallent passa per una repetició; el component *fret* vol dir trencat, molt escaient a Castellfollit, que ve de Castelfret. La imaginació infon nom als pobles: Setcases ve d'un pare amb set fills pastors que es varen quedar a habitar set barraques. Quan l'excursionista va a Bellmunt, per Vidrà, troba el coll de "hi era de massa" i li explica

que aquí va morir un senyor feudal molt dolent a mans dels vasalls. La defensa d'aquests era que, senzillament, el senyor hi era de massa. La natura ofereix fascinació al caminant. Un excursionista no parla d'arbres, així en general, sinó de roures, alzines i castanyers, i agraeix a Guerau de Liost aquella sàvia apreciació: el faig és gòtic com l'avet. Caminant s'agafa set, i és aleshores quan es comprèn millor la cançó de l'aigua de la font cap al rec i al molí amagat, record de la primera industrialització del país. S'alegra, l'excursionista, quan a Garriguella es veu el lent despertar de l'Albera amb un centre reproductor de tortugues, el primer en el seu gènere. Un altre dia, ran del camí, hom

descobreix com es fa la paret seca, pedra sense cap més material, i el *paretsecaire* explica que cada pedra fa el seu jaç, per descansar bé, i que en un jornal només es col·loquen uns tres metres cúbics de pedra. Castells, ruïnes, vestigis, masies, són pàgines obertes, amarades d'història i llegenda, que després de l'excursió fan buscar àvidament els escrits que els donen profunditat. Una ruïna oblidada pot ocultar un pou de glaç on es conservava la neu, traginada amb sarrions, i a l'estiu era venuda per a refrescar els aliments. "No badis i vés per feina", recomana el rellotge de sol del Sobirà, a la Selva, i l'excursionista se'l creu i s'afanya a llegir el llibre de Miquel Gil dedicat als rellotges de sol. La

El toc de curiositat és la primera flor de les muntanyes.

masia s'obre amb nous coneixements amb els volums de Camps i Arboix, Ramon Ripoll, M. Aureli Vila, i d'altres.

L'excursionisme mena a la descoberta contínua. Un dia és l'art romànic, a les muntanyes més comunicades, un altre dia una Majestat trobada a Pujals dels Pagesos, i s'aprèn que una Majestat és un Crist romànic amb túnica, no en actitud sofrent sinó triomfant. O bé l'excursió passa per Vallfogona del Ripollès i la gent descobreix un comunidor -parent dels de Porqueres o d'Estanyol- que era el lloc des d'on es *comunien* les tempestes amb un ritus tot singular.

Els excursionistes poden entrar a una casa de Ciuret, anant a Pla Traver-Puigsacalm, i meravellar-se de la destil·lació que saben fer de la flor de saüc, un elixir que ho cura tot. Són els secrets

En Joan de Falgars

“Vam decidir anar a passar el dia a Falgars, a sobre Hostalets d'en Bas, on es gaudeix d'una pau, d'una claror especial, d'un paisatge sense comparació possible, d'ermites en la llunyania i amb un contrallum d'una bellesa colpidora.

Ràdio Olot: quan sentim refilar el canari ja sabem que escoltarem en Joan de Falgars. Sentir-lo per la ràdio és una cosa, però conversar amb ell un parell d'hores n'és una altra. En Joan de Falgars és d'una gran profunditat humana, obert, afable. Et deixa assaïllat de coneixements nous. És un pou de saviesa sota la capa del seu aspecte de persona rural. En un moment va dir-me: acabo de veure les cabres que es barallaven d'una manera rara, això vol dir

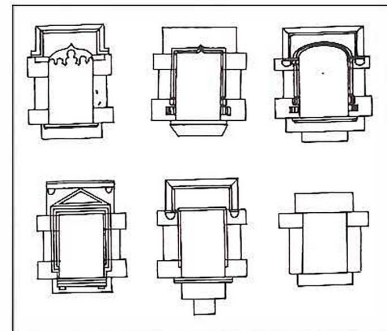
que hi haurà canvi de temps, farà més fred. T'explica com fa una cesària a una vaca per treure-li el vedell, si el part es presenta problemàtic. Parla de la qualitat de la carn i de les enganyifes que hi ha. De la manera que fa un aiguardent amb aranyons i marialluïsa, una beguda que ressuscita un mort. De la lluita quotidiana amb el bestiar. Tot, amb una alegria de viure i una senzillesa corprenedores. Fou una experiència gratificant i, per un moment, vaig pensar que si tinguéssim la sort de comptar amb molts Joans de Falgars el món seria un autèntic paradís terrenal”.

ZAFONT, Joan
Butlletí C.E. Besalú
març 1993

guardats en els plec de la terra, com els vells oficis de muntanya, esquerps, valents i oblidats. Són les esclertes per on es pot iniciar la gran història del país. I l'excursionisme gironí té una íntima alegria quan sap que Joan Nogué i Font, geògraf de la UdG, té la tesi doctoral sobre l'Alta Garrotxa, tan estimada per qui la camina.

Hi ha un goig en sentir el batec del país. L'excursionista vol tornar-hi sempre per ampliar la percepció d'aquella reserva de qualitat, tan trencadissa.

Ramon Ripoll, a Les masies de les comarques gironines, afavoreix la curiositat per les finestres.

L'EXCURSIONISME CIENTÍFIC

31

Joan Coromines contempla l'Alta Garrotxa des d'El Bolacell. L'acompanyen Max Cahner i Joan Sala.

80

Traspassades les anècdotes del camí, l'excursionisme també fa el cim de la categoria intel·lectual. D'entrada, porta el sentiment del paisatge a la literatura nacional. Després, molta gent excursionista arriba, decididament, a l'àmbit encara reclus de la ciència catalana. És difícil marcar la ratlla: què va ser primer, en cada cas, l'excursionista o el científic? La realitat és que l'aiguabarreig de l'afecció a la terra amb la passió professional produeix obres memorables per a Catalunya.

En el llunyà 1876 la pionera Associació Catalanista d'Excursions Científiques escriu a l'article primer dels estatuts que el seu fi és investigar "tot quant merezca la preferent atenció sota

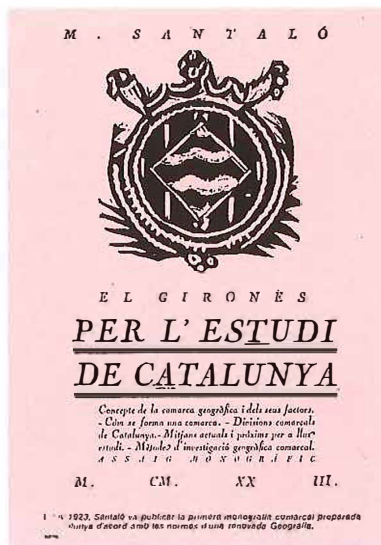
els conceptes científic, literari i artístic en nostra benvolguda terra". Els associats surten, exploren, dibuixen i estudien monuments i curiositats. L'excursionisme desvetlla voluntats de grans empreses de restauració dels monestirs de Ripoll, Sant Pere de Rodes, Sant Cugat, Pedralbes i molts més. El 1878 apareix el primer *Àlbum Pintoresc Monumental de Catalunya*, dirigit per Antoni Massó.

Comença el segle XX i l'excursionisme col·loca uns homes clau a les càtedres dels estudis universitaris de Catalunya: Francesc Carreras i Candi ocupa la primera d'Història de Catalunya (1903); Antoni Rubió i Lluch va a la primera de

Literatura Catalana (1904); Josep Puig i Cadafalch inaugura la d'Història de l'Arquitectura Catalana; Font i Sagué i F. Novelles obren la càtedra de Geologia de Catalunya (1905). Tots ells s'han realitzat en la pràctica de l'excursionisme actiu i en la gestió de les seves entitats.

Diversos camps científics reben l'influx de la gent excursionista que ha recorregut el país tocant i experimentant realitats. La botànica té Estanislau Vayreda; la geologia, Artur Bofill; la literatura popular, Gaietà Vidal; l'arquitectura autòctona, Domènec i Montaner. Mentrestant, Valentí Almirall, el polític del ressorgiment català, projecta contínues i noves excursions.

El 1907 es realitza una missió arqueològico-jurídica -aquesta era la denominació que va donar-li l'Institut d'Estudis Catalans- al cor del Pirineu. Es pren consciència dels monuments existents a la Vall de Boí. Els excursionistes posen, realment, les bases del renaixement de l'art romànic nacional. A cada plana d'aquell quadern de camp hi tenim cognoms famosos, amb aportacions inèdites. Per exemple, Ventura Gassol treballa el cançoner popular, que arriba a instituir una entitat pròpia el 1925. Recorre els racons dels nostres pobles de muntanya amb un fonògraf, per a més exactitud en la transcripció. El botànic Pius Font i Quer dirigeix el 1934 una excursió geobotànica internacional al Pirineu gironí, amb cinquanta participants estrangers. Joaquim Vilarrubia aconsegueix una col·lecció de 40.000 papallones i divulga la seva especialitat amb uns aforismes que es fan populars: "la fatxa d'un papelló muda amb cada regió", i "en tots els insectes notes dues banyes i sis potes". L'excursionista Joan Amades fa l'esforç gegantí d'un inventari de la llengua rural, llegendes, costumari, rondalles i creences, en una ruta del 1920 al 1931, un escorcoll al més inaccessible de Catalunya. Centenars d'articles i llibres d'Amades són fonament de la cultura popular que després s'estudia sistemàticament. En el

El 1923 Miquel Santaló publica El Gironès, primera monografia amb criteris renovats.

camp de la ciència geogràfica les comarques gironines tenen un home emblemàtic: Miquel Santaló i Parvorell, fill de Vilaür (Alt Empordà), pedagog, geògraf i polític, professor de l'Escola Normal i de la Universitat Autònoma de Barcelona, vicepresident del G.E.I.E.G. L'any 1923 Santaló escriu una monografia sobre el Gironès, inspiradora de la nova geografia catalana. És una gran invitació a observar la realitat més propera. L'obra és qualificada de modèlica per Pau Vila, indiscutible autoritat en el gènere i gran excursionista. Fou president del Centre

Excursionista de Catalunya el 1931, i als seus noranta-cinc anys d'edat encara va pujar a peu les Agudes, al Montseny. Aquest home, Pau Vila, no podia menys que admirar l'obra de Santaló perquè ell mateix converteix el caminar en l'eina bàsica per aprendre.

Amb la mateixa dèria de fer camí, de recórrer el país per copsar-ne la realitat, arriba el treball científic sobre la llengua. En aquest camp es troben noms il·lustres com els de Pompeu Fabra i Joan Coromines, entre molts altres. Fabra, l'enginyer ordenador de la llengua catalana, fa un veritable pelegrinatge a la recerca del mot en perill d'extinció a qualsevol indret de les muntanyes i ruralies catalanes. El seu diccionari del 1932 es gesta en la diversitat de camins que el mestre recorre en contínua excursió. Un any abans, un altre il·lustre, Joan Coromines, es doctora a Madrid amb un treball fet a partir de l'excursionisme, el "vocabulari aranès", feliç començament de l'obra ingent que Coromines porta endavant amb les constants d'onomàstica i lexicografia que culminen en el recull de noms de terres catalanes. L'obra, iniciada el 1931, s'acaba seixanta anys després i registra uns quatre-cents mil noms. El seu títol, *Onomasticon Cataloniae*, ascendeix per dret propi a la constel·lació de les obres més excepcionals realitzades a Catalunya.

LES FITES MÉS MUDES

32

82

Hi ha una branca de la ciència molt lligada a la mateixa terra que recorre l'excursionista. L'arqueologia intueix l'existència de restes, d'arrels de la història. Arqueòlegs i excursionistes es posen sovint a excavar conjuntament. Si caminar es fa amb els peus, l'arqueologia es fa amb les mans. La col·laboració, doncs, s'imposa, i té una primera pedra solemne: l'Associació Catalana d'Excursions, fundada el 1878, es proposa reconstruir una ruïna total, el monestir de Ripoll. La restauració és del 1886.

A principis del segle XX ja és a flor de pell la sensibilitat de l'excursionisme envers les pedres velles. Jeroni Martorell promou, des del C.E.C., un inventari gràfic

Membres de l'Associació Arqueològica de Girona treballen al Puig d'en Roca, Gironès 1984.

dels monuments que es veuen a les excursions. El 1915 s'obre un Servei de Catalogació.

Les comarques gironines són pròdigues en figures notables de l'arqueologia practicada des de l'excursionisme. A final del XIX, un fill il·lustre de Banyoles, Pere Alsius, aporta la seva memòria sobre la cova de Serinyà, amb restes del paleolític superior. Els jaciments de Reclau Viver, cova dels Encantats, Arbreda, i d'altres, són noms que salten als millors cercles científics del país. Alsius estudia la mandíbula de Banyoles, peça clau trobada a Mata. També des de Banyoles, Josep M. Corominas continua i aprofundeix els estudis dels jaciments prehistòrics locals i comarcals, rics i suggeridors.

Lluís Pericot s'especialitza en el paleolític superior. Deixeble de Bosch i Gimpera, és reconegut cap de l'Escola d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona. Dirigeix in comptables excavacions a terres gironines. A la del poblat ibèric de Castell (Baix Empordà) hi participa ja un jove afeccionat de l'arqueologia, Miquel Oliva i Prat, destinat a tenir un brillant lloc a l'especialització. Pericot i Oliva són la referència inevitable, durant molts anys, de la seriositat i del servei a la ciència elaborada des de Girona. El mestratge dels esmentats i

molts més, i la intuïció del que resta per descobrir, obren una època de vitalitat i d'afecció a la recerca de les fites més mudes. El carisma de Miquel Oliva té una influència decisiva en la creació i actuació de l'Associació Arqueològica de Girona. S'hi

L'arqueòleg Miquel Oliva, en ple treball.

Una necròpolis, una corona

“El meu primer encontre amb Miquel Oliva va ser el 1940, a la vora del Museu. L'amic Francesc Riuoró l'orientava i va creure en la vocació del jove Oliva. Aquest arribava, quan el vaig conèixer, d'una excursió al poblat ibèric de St. Julià de Ramis. Aquell ràpid encontre em va bastar per a convèncer-me que Riuoró havia encertat despertant aquella vocació. Des d'aquell moment els meus contactes amb ell varen anar creixent i, sortosament, es varen concretar en treballs d'excavació. Quan va arribar el moment d'Ullastret, Miquel Oliva ja es pogué posar al front de la direcció. Jornades precioses, troballes sensationals, una fita en investigació. Però faltava quelcom important: que Miquel Oliva entrés a l'escalafó dels científics. No era fàcil, perquè el nostre amic creia, amb raó, que el

seu treball per si sol l'havia de portar al mestratge i no pas els títols. Insistim. Als pocs anys és llicenciat en Història, per bé que hagués d'acabar la carrera a Saragossa davant la terca postura d'un catedràtic exigent. Lamento parlar així, però era la realitat. Després, el doctorat i la docència. Tots els arqueòlegs hispans reconeixen Ullastret com a obra de Miquel Oliva. Hi va dedicar més de vint-i-cinc anys de la seva vida. Ara serà el moment de recollir els fruits. Algun dia apareixerà la necròpolis que ell no va trobar i ens proporcionarà noves muntanyes de ceràmica. Del treball dels joves ha de sortir la corona immarcescible per a Miquel Oliva i Prat”.

Dr. Lluís Pericot i Garcia
Catedràtic d'Història
Universitat de Barcelona

apleguen personalitats diverses que, ajuntant la ciència arqueològica i la pràctica de l'excursionisme, esdevenen experts de gran vàlua. Igualment, els Amics de l'Alta Garrotxa, ja citats, són testimonis que les pedres i les restes mantenen una estreta relació amb l'excursionisme, feliç i profitosa coincidència d'espectaculars resultats.

Quan es parla d'uns futurs parcs arqueològics al monestir de Sant Pere de Rodes, Ciutadella de Roses, Coves de Serinyà i a d'altres punts, hom pot pensar que l'esforç de tanta gent -realitzat de debò amb els peus i amb les mans -fa pensar en un horitzó excepcional. És el moment d'agrair, com deia Josep Pla, els minúsculs Pericots i els petits Olives que posseïm.

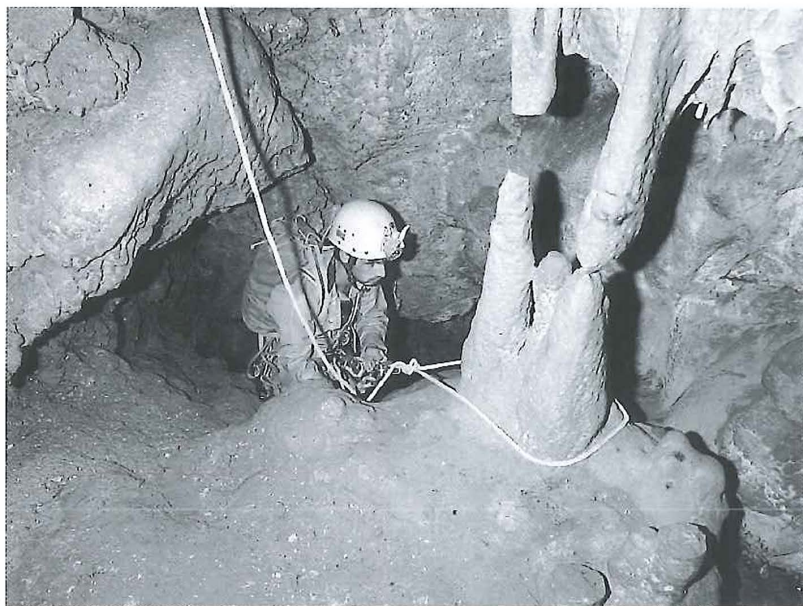
ELS CAMINS SEMPRE FOSCOS

33

84

L'afecció a les coves ens arriba de França. Edouard Auguste Martel, científic, ve a Catalunya el 1896, i impulsa l'exploració de coves al massís de Montserrat, Sant Miquel del Fai i les Coves del Drac, a Mallorca, on és el primer que creua el llac interior, que porta el seu nom. Martel esperona els afeccionats i un any després ja és acompanyat per Norbert Font i Sagué, sacerdot, geòleg i escriptor, considerat l'introduïdor de l'espeleologia a Catalunya. Junts, descobreixen coves al Garraf, Priorat i Cerdanya. Rondalles i llegendes van omplint de contingut un altre paisatge fascinant.

Norbert Font estableix un *Catàleg espeleològic de Catalunya* amb la

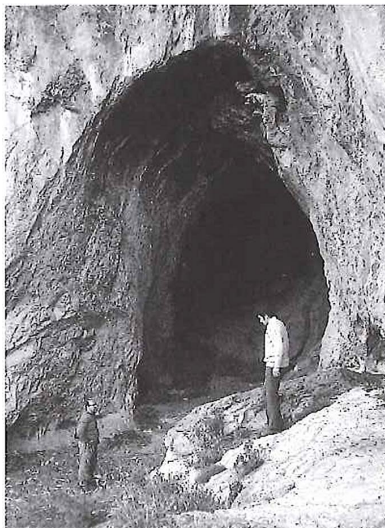

Descens al Pou de la Catella, Estarlit.

col·laboració del C.E.C., viatge molt, visita i popularitza les meravelles geològiques de la *Ciudad Encantada* de Conca, i obté la càtedra de geologia dels Estudis Universitaris Catalans el 1904. Incansable en l'exploració, Norbert Font arriba a la serra de Mognony, al Ripollès, i entra al Forat de Sant Ou, un avenc de 74 metres de profunditat, que guarda llegendes del comte Arnau i una malèfica força -es diu- de dimonis. L'exploració reuneix tres-cents curiosos al seu exterior, esperant notícies durant set hores. Norbert Font en surt molt feliç, amb dades geològiques absolutament lliures de malefícis.

L'espeleologia va creixent en els àmbits excursionistes, i el 1909 ja es publica la primera revista dedicada al tema: *Sota terra*. El desig de penetrar a una cova coincideix amb el gust per allò desconegut o, almenys, per allò gens freqüentat. Passió per la ciència i experiència d'excursionisme menen a les coves, tot fent aventura, topografia, geologia, orientació, immersió i, també, una previsió de supervivència. Des dels seus inicis l'espeleologia ha anat evolucionant en tècnica fins assolir un bon grau de seguretat.

Sense perdre l'ingredient del misteri dels camins, hom ha anat incorporant mitjans per evitar les temeritats inicials. L'arnès, el davallador, l'ascendidor, la tècnica eruga, els mosquetons, són els estris inseparables de l'espeleòleg actual, que obté una excel·lent sistematització dels seus descobriments. Catalunya, iniciadora de l'espeleologia a l'Estat espanyol, compta actualment amb uns 1.300 federats. S'imparteixen cursos de preparació. Es nota un ascens notable en la participació femenina. A les comarques gironines hi ha una seixantena de federats distribuïts entre el Grup d'Investigació Subterrània de Girona, Grup d'Adventures Subterrànies de Bescanó, Grup d'Espeleologia del C.E. d'Olot,

Proposta de mesura en espeleologia

“Si obrir una nova via o ruta en una paret o muntanya és comparable a fer una *primera* espeleològica, baixar a un avenc de -1.000 metres ja explorat ha de ser tan important com pujar una muntanya de 8.000 metres per una via traçada. Comparativament no hi ha, ni de bon tros, la mateixa proporció d'espeleòlegs amb un *mil* que d'alpinistes amb un *vuit mil*, i no es pretén mesurar l'esforç per a cada gesta. S'intentarà determinar les condicions perquè un espeleòleg que faci un descens a un *mil* pugui considerar-ho com a activitat aconseguida:

1. Entre la boca d'entrada i la cota assolida haurà d'haver fet més de 1.000 metres de desnivell.

2. S'haurà d'especificar el desnivell realment efectuat, distingint-lo perfectament del desnivell total de la cavitat.

3. Seria bo explicar les condicions reals en què s'ha efectuat el descens: cavitat instal·lada, trams d'exploració, hivernal, immersió. La proposta pot ser el començament d'un nou vessant, competitiu. Cal preveure que les activitats es poden estendre: s'han de preservar les coves i minimitzar l'impacte que la nostra activitat, per si mateixa, ocasiona”.

G. QUERA, Jordi
Olor de carbó; la passió per l'espeleologia
Ed. Publicacions Abadia de Montserrat
Barcelona, 1993

Grup d'Espeleologia del C.E. de Figueres, i el Servei d'Espeleologia Taga del C.E. de Ripoll.

Si les muntanyes gironines són riques en camins de muntanya a plena llum, no es pot pas dir el mateix quant a camins sempre foscos per a practicar-hi l'espeleologia. Tenim la

La Cova del Bisbe, als engorjats de l'Alta Garrotxa.

Musquera, a Beuda; la Vora Tuna, a Llorà; Rec ses Gralles, a Begur; les Encantades, a Queralbs; les coves de Sant Martí de Llémna, el Pou de la Calella, a Estarlit, i unes poques més. Els espeleòlegs de terres gironines es desplacen sovint a zones més afavorides. Coneixen bé l'Aranyonera, a la Vall d'Ordesa, amb uns trenta quilòmetres subterranis, i les coves de la Catalunya Nord, amb in comptables avencs i quilòmetres de foscor i silenci mil·lenaris.

QUAN LA MUNTANYA ÉS BLANCA

34

La revista del Club Esquí Girona informa de les activitats dels seus 1.200 socis.

86

L'esquí ens ve del fred nòrdic. Els museus d'Estocolm i Oslo mostren uns fragments de fusta per caminar sobre la neu, datats de les darreries del Neolític, uns vint-i-cinc segles a. d. C. La paraula esquí procedeix del noruec *ski*, que significa fusta tallada. Fent lliscar ràpidament la crònica fins a finals del segle XIX, destaca un naturalista i excursionista noruec, Fridtjof Nansen, que amb uns companys travessen Groenlàndia amb esquís, durant quaranta dies, a temperatures de 50 graus sota zero. La pràctica de l'esquí avança decididament cap al sud quan Payot l'introdueix a Chamoix, i al cap d'un any, el 1898, un agent de viatges anglès, Henry S.

Lunn, hi trasllada el primer grup d'esquiadors.

Just al començament del segle XX s'obren a les muntanyes gironines les possibilitats de l'esquí, quan Juli Soler i Santaló organitza les primeres sortides a la neu pirinenca. El 1908 s'organitzen a Ribes de Freser i Rasos de Paguera unes trobades anomenades Sports d'hivern. És la primera iniciació a l'esquí. Els valents esquiadors, sense tècnica ni aprenentatge, s'han d'esperar encara dos anys que l'anglès Vivian Caulfield publiqui un desitjat manual d'esquí bàsic.

Les pistes d'esquí del santuari de Núria tenen inauguració oficial el 1916, gràcies a la

iniciativa de dos estrangers, Meneeric i Herzog, que saben motivar l'hivern de molts afeccionats. Són temps de somnis i d'engrecaments: hi ha qui està convençut que l'esquí és capaç de comunicar millor pobles i comarques; i amb el desig de demostrar-ho, tres esquiadors, Estasen, Soler i Badia, realitzen la travessa amb esquís Cerdanya -Vall d'Aran. El gest és bonic, però l'isolament de les terres altes i blanques continua, quan els esquiadors ja han passat. En resta, això sí, una gesta que els deixa bon regust.

Mentrestant, les notícies internacionals sobre l'esquí van interessant els nostres esquiadors, que veuen anunciar,

el 1922, una primera prova d'eslàlom, als Alps, i el 1930 un primer campionat del món d'esquí del Centre Excursionista de Catalunya.

Amb la Guerra Civil del 1936 les nostres muntanyes blanques inicien un període d'atur forçós quant al lleure i l'esport de l'esquí. Primer, pels mateixos fets bèl·lics, i després per les dificultats i tristeses pròpies de tota postguerra, entre les quals compta l'entrebanc del tràmit del salconduït de fronteres, necessari per acostar-se als Pirineus, dificultat que també afecta els possibles esquiadors estrangers, sotmesos a rigorós control. Cap als anys cinquanta,

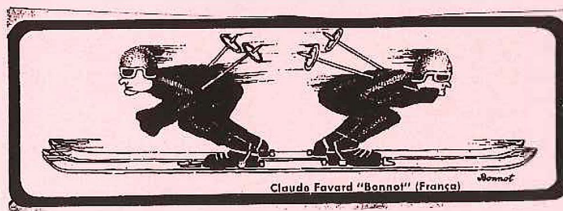
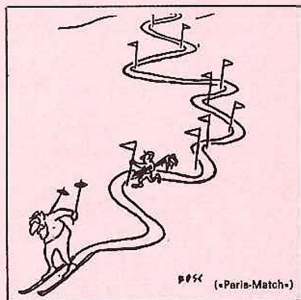
entitats i esquiadors es van refent i emprenen a poc a poc el camí de la neu enyorada.

Les entitats excursionistes obren seccions d'esquí i en neixen, també, d'especialitzades únicament en esquí. Les pistes de neu -entre elles les gironines històriques, com Núria i la Molina- es veuen concorregudes tota la temporada d'hivern i representen una autèntica primera pedra per a tota la nació i per a tot l'Estat. A mesura que el nivell de vida creix, augmenta l'afecció i també l'oferta de material adequat, cada vegada més tècnic. Es produeix la favorable conseqüència que les comunicacions d'accés a les estacions es veuen obligades al

millorament. El sector hotelier respon a la demanda de la nova clientela. Les comarques amb neu ja pensen basar el seu futur en la promoció del nou atractiu. Les inversions empresarials arriben a la neu i -quan és escassa o de mala qualitat- fins i tot es posen a fabricar-la artificialment.

Amb l'augment d'esquiadors, cada vegada més ben equipats i entrenats, arriba la diversificació de la pràctica, segons propòsits, aptituds i possibilitats. Hi ha qui s'arriba a la neu disposat a fer una excursió-reunió social, sense cap més afany que fer quatre passes pel medi. D'altres busquen a la muntanya blanca la pràctica d'un esport gens fàcil. Uns es dediquen a l'esquí de passeig, el *randonée pyrénéen* dels francesos, sense cap propòsit de competició; d'altres es comprometen en les modalitats més dures, alpina i nòrdica, en les proves clàssiques competitives, amb totes les seves exigències. Superant els límits més o menys acotats a les pistes, ve l'esquí de muntanya, que pot engrescar a fer el cim del Puigmal, des de Núria, o pujar a Vallter 2000 per la Portella de Mantet i el Clot de les Xemeneies, o emprendre el cim del Taga, a 2.035 metres d'alçada, passant per l'ermita de Santa Magdalena. La diversitat està ben servida, en safata blanca.

87

EL CAMÍ DE LA CORDA

35

*Escalada a Roc Furiós,
Puigneulós, Alt Empordà.*

88

L'excursionista es guanya el seu paisatge fascinant amb els peus. L'escalador hi posa, per a guanyar-se el seu, unes dificultats afegides, i aleshores li cal un equilibri de forces físiques i psíquiques. S'ha dit que tothom que practica l'excursionisme, el clàssic, a partir de muntanya mitjana, hauria de conèixer una certa pràctica d'escalada, convenient en circumstàncies de camí difícil. Però la realitat és que molts excursionistes desconeixen totalment les tècniques de pujar una muntanya o pic mitjançant l'ús de mans i peus, cordes i estris, per a agafar-se a unes preses i progressar repenjant-se, si cal.

Els inicis de l'escalada són del

1895, quan A.F. Mummery puja pics per vies difícils ajudant-se de mans i peus. És la dita escalada acrobàtica, sense estris. El 1911 arriba a Catalunya aquell estil d'escalada amb un fet memorable: mossèn Jaume Oliveres, de la Garriga, membre del Centre Excursionista de Catalunya, escala en solitari el cim nord dels Encantats, al Pirineu. Pocs anys després es comencen a utilitzar les cordes de cànem i els estris artificials, ferralla destinada a una evolució que anirà marcant èpoques en el perfeccionament de l'escalada i en l'obtenció de nous resultats. És precisament l'afany de noves victòries sobre els pics el que mou la necessitat d'establir una gradació de dificultats i perills:

l'alemany Willo Welzenbach crea una escala de sis graus, des del pic fàcil de pujar agafant-se amb les mans, fins al sisè, extremament difícil, que requereix gran preparació i depurada experiència. Però l'escala de Welzenbach queda superada pels avenços tècnics, i els graus de dificultat s'alteren a mesura que pitons, mosquetons i altres ginys es van millorant. La dificultat de la *Via Estasen*, al Pedraforca, és de cinquè grau, l'any 1954, però vint anys després ja és només del tercer.

El 1980 s'inclou un VII grau a l'escala universal, l'excel·lentment difícil, per a

escaladors fora de sèrie i amb equips sofisticats.

A la crònica de l'escalada catalana hi ha dues fites importants. El 1929 Lluís Estasen escala amb corda de cànem la paret nord del Pedraforca, via que adquireix el seu nom. I el 1935 es realitza l'escalada al Cavall Bernat, de Montserrat.

Des que es comença a emprar la corda hi ha una interpretació simbòlica: la corda és el cordó umbilical que lliga l'escalador a la seguretat, a la base ferma de la muntanya. Però la corda, amb el pas del temps, experimenta un avenç considerable quan la de cànem és substituïda per la de niló, més resistent i elàstica,

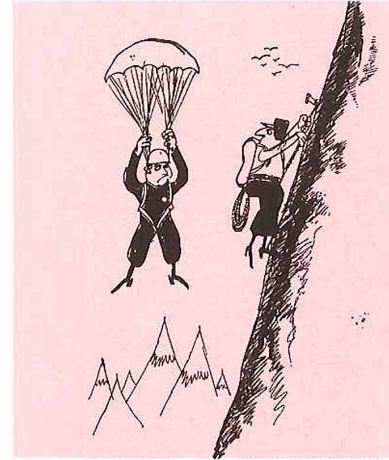

qualitat aquesta que fa d'amortidor d'un possible cop sec en cas d'accident. El cànem resisteix una ruptura equivalent a la caiguda d'una persona de 70 quilos des de 20 metres, mentre que la de niló resisteix 2.175 quilos.

L'escalador coneix el risc de l'accident. El té present. Per això la concentració mental és tensa, cercant l'equilibri entre el físic i el psíquic -és a dir, el nucli de la filosofia de l'escalada- que es troba, justament, a la cordada amb els companys, en un acte sòlid d'atenció, seny, fiabilitat, audàcia i compenetració. I tot això, que fet i fet és l'esperit, ascendeix per damunt de tota possible sofisticació del duralumini, acer inoxidable, dobles cordes i pols de magnesi per augmentar l'adherència dels dits a la roca.

L'escalada a comarques gironines té una gran embranzida i presenta fets ben notables. L'Agullola de Rupit és objecte d'escalades podríem dir-ne oficials, d'entitat, per part dels escaladors del G.E.i.E.G. El 1954 hi deixen un banderí; l'any següent, l'ensenya de l'entitat; i el 1965 hi claven una creu de fusta que, en deteriorar-se, és

*Escalant Castell
s'Espasa, a Sadernes,
Alta Garrotxa.*

*De Raimon Escolano,
a Cavall Fort.*

substituïda per una altra metàl·lica. L'escalador Josep Cristòfol fa l'any 1960 una escalada en solitari a les Agulles de Santa Magdalena, al massís del Puigsacalm, on deixa el llibre registre per a nous escaladors. Els butlletins de les entitats són plens de cròniques detallades d'escalades practicades pels seus associats, que configuren una autèntica història de les roques més esquerpes que tenim al país. Però també es pot llegir que hi ha una nova onada de joves escaladors que vol tornar als orígens, al temps en què l'escalada rebia el significatiu nom d'acrobàtica, sense útils, estris ni sofisticacions, tornant a mesurar, doncs, la persona total, i només la persona.

LA DONA EXCURSIONISTA

36

Les primeres excursionistes del 1900 es troben al Costabona.

90

El segle XX ha contemplat un tomb en la consideració de l'activitat femenina i en la presència i participació de la dona en la societat. En l'excursionisme s'aprecia una de les manifestacions més evidents d'aquest fenomen. A l'antiguitat s'observa una marginació clara de la dona que, en els segles vinents, sembla ja un tema intocable. Hi ha una referència històrica ben notable, en els Jocs Olímpics fundacionals, on ni s'esmentà la participació femenina. Més que un oblit, és un impossible.

Quan arriben, tímidament, les conquestes dels drets polítics de la dona s'inicia també la seva participació social i cultural. L'esport, en general, i l'excursionisme, en particular, en

són algunes manifestacions. La verdadera integració, però, troba les dificultats pròpies d'una evolució de tanta novetat. Fins i tot compta amb les incomprensions de la ciència mèdica, que en una pretesa defensa de la funció de la maternitat addueix uns perjudicis que recauen en la dona, i consegüentment, en la societat. Quan, l'any 1808, Maria Paradís es converteix en la primera dona que puja el cim del Mont Blanc, als Alps, d'una alçada de 4.807 metres, el fet provoca una reacció entre l'admiració més fervent i la basarda de la temeritat, en un ambient social que té per intocables els trets femenins de fragilitat corporal, passivitat i sobretot submissió. Hi ha reticències que encara

sobten. El mateix promotor de l'Olimpisme modern, Pierre Coubertin, fa limitar la participació de les dones en l'esport a un resultat només estètic i de corona elogiosa del lideratge masculí. Catalunya, una vegada més, és capdavantera en la promoció. El 1902 Montserrat Mestre de Baladia és la primera dona que puja a l'Aneto, als Pirineus. El 1911 es presenta una comunicació femenina al primer Congrés Excursionista Català celebrat a Lleida, amb el títol *L'excursionisme i la dona*; n'és autora Frederica Gómez, i és en certa manera la demostració d'una entrada oficial, que fa molt seva la Mancomunitat de

Catalunya (1914-1925) amb una atenció especial a tot el món femení, com es palesa en formació professional, noves professions, cultura i lleure.

L'excursionisme és una de les activitats més engrescadores de la nova dona moderna i té la virtut de fer un gir conceptual: ara s'inculca que pot millorar la salut de la dona de cara a la preparació física per la seva maternitat.

Amb els nous aires ve una excel·lent participació femenina en les diverses facetes de l'excursionisme. L'any 1916, a Ribes de Freser, Eva Illing ja és campiona de curses d'esquí, seguida en anys immediats per Conxa Gallardo i Teresa Bartomeu.

Una nova etapa històrica és la

Els matxos ajuden a pujar el Tirapits, al Pirineu. Any 1929.

renovació pedagògica catalana duta a terme per la Segona República (1931-1936) amb evident impuls de l'educació física a l'escola. A les entitats excursionistes hi van arribant noies i dones amb il·lusions estrenades que queden ben fixades a les fotografies de l'època. Podríem dir -en termes d'avui- que l'excursionisme millora la imatge. Els esports de neu, per exemple, exigeixen una indumentària més adient; és aleshores quan arriben els pantalons de golf a l'excursionisme, els mitjons de llana, els jerséis blancs i els casquets de colors atraients. La contemplació d'una foto d'excursió femenina és tot un símbol d'una promoció guanyada pam a pam.

La neu de Ribes de Freser, el 1913, un bon reclam per a la dona excursionista.

Després de la Guerra Civil, la participació femenina es reprèn, a l'excursionisme, ara amb noves fites, com per exemple l'escalada. Maria Antònia Simó és la precursora, als anys quaranta, d'unes quantes generacions d'escaladores que en les sempre difícils cordades deixen ben alt l'esperit de l'excursionisme. Els anys cinquanta i seixanta coneixen ja la plenitud de la integració. Sòcies del G.E.i.E.G. com M. Isabel Casal, escalen la Carbasseta de St. Roc, a la vall del Llémèna; Pilar Xargay i Carme Benavent, coronen l'Agullona de Rupit per a col·locar-hi la primera creu; i Eulària Suarez, Anna Keller i moltes més deixen a la paret de Santa Brigida, a Amer, a les roques de l'Alta Garrotxa, a Rocafesa i a molts indrets els testimonis d'una nova època. L'excursionisme marca, com sempre ha fet, un camí a l'esperit cultural, lúdic i de realització personal per a tothom.

L'INSÒLIT I L'AVENTURA

37

92

L'espectacular escenografia de la muntanya és el marc d'una activitat que pot superar el concepte tradicional d'excursionisme. Tot, absolutament tot, és possible a la muntanya. Des de sempre l'insòlit s'hi ha donat cita. L'exèrcit d'Aníbal, amb 37 elefants que passen les muntanyes gironines camí de Roma, és un exemple clàssic i inusual. Un cas. Però per ben diversos motius, travessar muntanyes forma part del mateix teixit social. El camí és un nexe de motivacions. El mostrari és interminable. El 1792 un grup de científics puja a la muntanya del Mont amb la missió de fer-ne centre d'operació entre Barcelona i Dunkerque per a establir la mesura del metre,

Excursionistes de l'ONCE, a la font del tio Pere, primera pujada a peu als Àngels, 1996.

base del Sistema Mètric Decimal; una placa a davant del Santuari recorda els noms de Delambre i Méchain. Una altra excursió, obligada: Carles Bosch de la Trinxeria, el 1875, va de la Jonquera a Mieres per anar a pagar impostos als carlins, en una excursió de tres dies. L'any 1902, els Jocs Florals es fan al Canigó, acollits pel bisbe Juli de Carselade, perquè l'autoritat militar els ha suspès a Barcelona.

És insòlit també que el 1970 pugin cinc excursionistes amb bicicleta al Roc de Frausa (1.450 metres d'alçada), quan

no es coneix encara la bici de muntanya. Les entitats excursionistes s'afanyen a oferir novetats i sorprenen amb creacions imaginatives: com organitzar un curs d'orientació a les fosques o fer radiofonies dels sorolls del bosc. La cultura popular un dia pot dur d'excursió els gegants de Girona al santuari dels Àngels, perquè la gegantessa mare es diu Àngels.

La muntanya, ensems, és temptació d'aventura. El risc es

fa creatiu. I a partir d'aquí, com una fugida endavant, neix la recerca de l'aventura, més o menys sota el nom de l'esport. La diversitat mateixa de l'oferta ja és tot un repte, al gust del més exigent, des dels descens en bot per rius ràpids, baixar barrancs, fins a volar amb ginys diversos o fer submarinisme en llacs gelats, assolint una vintena de disciplines tan dispars com arriscades, una mena de fira atraient. Segons alguns sociòlegs, això és signe de temps de crisi, que necessita revulsius sonats. Possiblement

Dues visions de l'aventura

“En els darrers anys, l'aparició dels esports d'aventura ha originat una greu alteració en paratges i ecosistemes que fins ara no estaven degradats. L'escalada en indrets d'alt valor paisatgístic, o bé realitzada en èpoques de cria dels rapinyaires, comporta greus repercussions, així com la contaminació per magnesi en vies d'escalada molt utilitzades. Certs practicants de l'espeleologia estan convertint les coves en pous de deixalles. Carbur i piles contaminaran les aigües subterrànies. El barranquisme té efectes molt negatius. Els engorjats dels rius i torrents eren verges; l'afany de descobrir malmat la vegetació i elimina els últims reductes, vitals. Els centres excursionistes, si volen seguir l'esperit que els va fer néixer, han de lluitar per evitar que les muntanyes es converteixin en un gran parc d'atraccions”.

Joan Pontack
Butlletí C.E. Besalú

“Aventura és somni, transgredir la realitat. Per què l'aventura torna a florir en una societat d'exèrcits aturats? Algú en diu evasió; jo en diria recarregar bateries, injecció ideal. Vaig contemplar com uns xerpes veien volar per primera vegada les ales de pendent a l'Himàlaia. Allí vaig conèixer un petit xerpa anomenat Nima: els ulls li dibuixaven dues ales d'ocell quan veia guiar les ales de pendent. Nima va exclamar que faria el que fos per aprendre a volar perquè així no s'hauria de reencarnar en un ocell. De nit, al turó ventat del meu cap s'hi van començar a encendre els estels. Les aventures dels escriptors passen per la creació literària. Recordava només els ulls reals d'un Nima encesos d'il·lusió, dient-me que ja no s'hauria de reencarnar en un ocell per volar. La il·lusió se m'enduia.”

Josep Francisco Delgado
Premi Nacional de Literatura juvenil

l'aventura tan desenvolupada no tingui de comú amb l'excursionisme res més que l'escenari, la muntanya, la gran

bambolina, generosa i acollidora. Si les contemporànies aventures, impensables fa poc temps, són una desviació o bé inici d'una nova era, caldrà esbrinar-ho en un debat obert en el tarannà reflexiu de les entitats excursionistes.

El barranquisme ratlla sovint els límits de l'aventura. Gorgues del Llech, Canigó.

Bibliografia

AMADES, Joan. *Astronomia i meteorologia populars*. Tarragona, El Mèdol, 1993.

BATISTA I ROCA, Josep M. *Manual d'excursionisme*. Barcelona, Barcino, 1927.

BOADA I JUNCA, Martí. *Primavera al Montseny*. Tarragona, Mèdol, 1995.

BOSCH DE LA TRINXERIA, Carles. *Records d'un excursionista*. Barcelona, Selecta, 1978.

CAMPS, Josep i JUBANY, Àngels. *La muntanya. Antologia de textos*. Barcelona, Edic. 62, 1992.

DALMAU COROMINAS, Jordi. *Guia didàctica Bella Pedra Vella*. Girona, Generalitat / Diputació 1995.

FONTSERÈ, Eduard. *Meteorologia de l'excursionista*. Barcelona, C.E.C., 1962.

JOLIS, Agustí, i SIMÓ, Antònia. *Espirit i tècnica de la muntanya*. Barna. Hispano Europea, 1966.

HIJAR, Robert. *Els arbres del nostre paisatge*. Barcelona, Llibre de motxilla, 1978.

MARINÉ, Agustí. *Les muntanyes ens parlen de Vós, Senyor*. Barcelona, Arc, 1963.

MARQUÈS SUREDA, Salomó. *L'escoltisme gironí*. Salt. Ed. del Pèl, 1984.

NOGUÉ FONT, Joan. *La percepció del bosc*. Girona, Diputació i Ajuntament d'Olot, 1986.

NOGUERA I MASSA, Antoni. *Collsacabra*. Barcelona, Selecta, 1964.

RIBOT, Pere. *El Montseny*. Barcelona, Destino, 1975.

RIPOLL, Ramon. *Les masies de les comarques gironines*. Girona, Gòthia, 1983.

SALA, Elisard, i MAS, Joan. *Humor i ginesta. Cançoner de motxilla*. Barcelona, Aymà.

SALA, Ramon, PUIGDEVALL, Narcís, i MELCIÓ, Josep M. *Caminant per l'Alta Garrotxa*. 1984.

TORRAS, Cèsar August. *Pirineu català*. Barcelona, L'Avenç, 1902.

TRIADÚ, Joan. *El Collsacabra*.

Barcelona, Proa / Enciclopèdia Catalana, 1994.

VERON, Georges. *Travessia del Pirineu*. Barcelona, C.E.C., 1981.

VINYETA, Ramon. *El Pirineu de Núria i Queralbs*. Torelló, Foto-Sport, 1990.

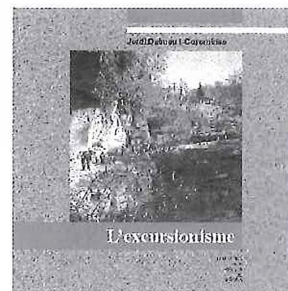
Agraïments

Volem agrair les seves col·laboracions a Narcís-Jordi Aragó, Joan Budó, Josep Canal, Lluís Casademont, Lluís Castells, Pilar Celis, Francesc Corominas, Josep Danés, Joan Delclós, Montserrat Juvanteny, Julià López, Josep Ma. Melció, Enric Mirambell, Josep Noguer, Xavier Pijaume, Ramon Sala, Ramon Vinyeta, entre molts més. També han col·laborat les entitats Amics de l'Alta Garrotxa, Amics dels gegants de Girona, Arxiu del santuari del Mont, Associació Arqueològica de Girona, Bombers de la Generalitat de Catalunya, Col·legi La Salle, Creu Roja, O.N.C.E., totes les entitats excursionistes de les comarques gironines, el Club d'Esquí Girona i el Foment Excursionista de Barcelona.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Són de Jordi Dalmau les fotografies de les pàgines 13, 14, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 28, 31, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 70, 78; de Josep M. Melció les de les pàgines 9, 11, 15, 27, 37, 44, 68, 69, 71, 85; de Josep Noguer les de les pàgines 10, 12, 42, 53, 65, 77; de Ramon Vinyeta les de les pàgines 8 i 36 i de Xavier Pijaume les de les pàgines 89 i 93. És de Carles Plana la de la pàgina 88; de Lluís Casademont la de la pàgina 26; d'Enric Mirambell la de la pàgina 84; de Ricard Muñoz la de la pàgina 30; de Josep Danés la de la pàgina 76; de Joan Masó la de la pàgina 91. Procedeixen de diversos arxius les següents fotografies: les de les pàgines 16, 54 i 63 són de l'arxiu del G.E. i E.G. Les de les pàgines 47 i 80 són dels Amics de l'Alta Garrotxa. Les de les pàgines 46 i 75 són del Centre Excursionista Empordanès. La de la pàgina 48 és de l'arxiu del santuari del Mont. La de la pàgina 83 és de Revista de Girona. La de la pàgina 82 és de l'arxiu de l'Associació Arqueològica de Girona. La de la pàgina 31 és de l'arxiu del col·legi La Salle. La fotografia de la pàgina 33 és de l'arxiu Joan Turon i Algans. La de la pàgina 92 és de l'arxiu O.N.C.E., de Girona. La de la

pàgina 52 és de l'arxiu del Pelegrí de Tossa. Són de Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi de Catalunya les fotografies de les pàgines 66 i 67. La fotografia de la pàgina 72 és de l'arxiu dels Bombers de la Generalitat. La de la pàgina 49 és reproducció d'una obra del Museu d'Art, de Girona. La fotografia de la pàgina 35 és de l'arxiu familiar Aragó-Huerta. Les fotografies de les pàgines 34, 74 i 90 són reproduïdes del llibre "Catalunya. Imatges d'un temps".

Quaderns de la Revista de Girona és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Titols publicats

Cornellà de Terri
per Jaume Portella

La Processó de Verges
per Jordi Roca

Anglès
per Pau Lanao

Sant Feliu de Guíxols
per Àngel Jiménez

Llagostera
per Dolors Grau

Castelló d'Empúries
Per Miquel Planas

Tossa
per Jaume Lleonart i Maria Pilar Mundet

Palamós
per Rosa Maria Medir i Carles Sapena

Besalú
per Joan López

Les Planes d'Hostoles
per J. Campistol, J. Canal i M. Soler

Agullana
per Enric Tubert

Olot
per Jordi Canal i Morell

Llegendes i misteris de Girona
per Carles Vivó

Palafrugell
per Xavier Febrés

La Jonquera
per Albert Compte

La Cellera de Ter
per D. Pujol i Ll. Llagostera

Cassà de la Selva
per E. Bagué, O. Gutiérrez i J. Carreras

Hostalric
per M. Duran, J. Juanhuix i R. Reyero

Figueres
per A. Romero i J. Ruiz

Crespià
per J. Busquets

Lloret de Mar
per Joan Domènech

Banyoles
per J. Grabuleda i J. Tarrús

Puigcerdà
per Sebastià Bossom

Begur
per Lluís Costa

Viladrau
per M. Feliu, I. López, X. López i Ll. Pagespetit

Camós
per M. Duran

Camprodon
per Sílvia Planas

Maçanet de la Selva
per El Taller d'Història

Sant Jordi Desvalls
per S. Planas i N. Puigdevall

Ribes de Freser
Per Miquel Sitjar

Salt
per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les Abadesses
per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya
per J. Murlà Giralt

Capmany
per A. Egea i M. Roig

Gualta
per Ramon Alberch

Platja d'Aro
per Pere Barreda

La Vajol
Albert Juanola

Vilobí d'Onyar
per Dora Santamaria

Vilafant
per J. M. Bernils

Guies

Titols publicats

Els jueus a les terres gironines
per Ramon Alberch i Narcís Jordi Aragó

Rutes d'art sacre (1939-1985)
per Josep Maria Marquès

Les havaneres, el cant d'un mar
per Xavier Febrés

Els estanys eixuts
per Josep Matas

El món del suro
per S. Hernández

El Ter
per J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets
per Josep Clara

Canvistes i banquers
per Narcís Castells

Màgiques, pors i supersticions
per Carme Vinyoles

Els volcans
per Josep M. Mallarach

Els indians
per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós
per Josep Clara

Cristians de Girona
per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles
per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol
per M. Gil

Els maquis
per J. Clara

Els monuments megalítics
per J. Tarrús i Júlia Chinchilla

El pessebrisme
per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica
per Andreu Bover

La farga
per Jordi Mascarella

Castells vius
per C. Vinyoles, M. Torns i P. Lanao

La pesca
per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia
per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants
per Josep Clara

La tramuntana
J. M. Dacosta, X. Febrés

El Montseny
J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat
per M. Pous i J. Callol

El periodisme
per Lluís Costa

Els glacials
Per Jordi Fernández

L'excursionisme
Per Jordi Dalmau

Propers títols

La Girona dolça
per J. V. Gay i N. Puigdevall

El llibre presenta l'excursionisme, un dels fets socials amb més tradició al país, i que continua fent camí amb notorietat. Històricament, l'excursionisme ha fet una aportació important als nostres trets diferencials, amb quantitat i qualitat d'activitats, des de la descoberta de l'entorn físic fins a la recuperació de les identitats. A les nostres muntanyes es camina tot fent salut, estètica paisatgística i cultura autèntica. Però també s'aprèn a arrelar-se més a la terra. És propòsit del present *Quadern* divulgar el fenomen de l'excursionisme català, i destacar-ne el mèrit del treball que realitza a les mateixes bases del poble.

Jordi Dalmau i Corominas (Girona, 1928) és articulista del *Diari de Girona* des del 1986. Col·labora en diverses publicacions. Ha estat guardonat amb els premis de periodisme *Cavall fort*, de contes infantils; *L'Avenç* i el *Jaume Clurana*, de reportatges; el *Manuel Bonmatí*, sobre temes de Girona; el *Catalunya Nova* i el premi de la *Fundació Francesc Sagrera*, per reculls d'articles. Ha escrit els llibres *La catedral resseguida*; *Les finestres del món*, *Girona vista per Ernest Dalmau*, *Guia didàctica Bella Pedra Vella*, i *El pessebrisme*, aquest a la mateixa col·lecció de *Quaderns de la Revista de Girona*.

GUIES

Diputació
de Girona

Caixa de Girona